

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**1001 NOLU (1299-1301) BOLU ŞERİYYE SİCİL DEFTERİ'NİN SOSYAL,
KÜLTÜREL VE İKTİSADİ AÇILARDAN TAHLİLİ**

Yüksek Lisans Tezi

OSMAN KINIK

İstanbul 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**1001 NOLU (1299-1301) BOLU ŞERİYYE SİCİL DEFTERİ'NİN SOSYAL,
KÜLTÜREL VE İKTİSADİ AÇILARDAN TAHLİLİ**

Yüksek Lisans Tezi

OSMAN KINIK

Danışman: PROF. DR. İSMAİL SAFA ÜSTÜN

İstanbul 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Anabilim Dalı İSLAM TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi OSMAN KINIK'ın 1001 NOLU (1299-1301) BOLU
ŞERİYYE SİCİL DEFTERİ'NİN SOSYAL, KÜLTÜREL VE İKTİSADİ AÇILARDAN
TAHLİLİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 26.11.2014 tarih ve 2014/38-27
sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak
kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi16/12/2014

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. İ.SAFA ÜSTÜN	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. OSMAN AYDINLI	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. HALİL AYDINALP	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı: Osman KINIK

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: İslam Tarihi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans – Aralık 2014

Anahtar Kelimeler: Bolu Şer‘iyye Sicili, Bolu Tarihi

ÖZET

Osmanlı mahkemelerinde kadı veya nâibleri tarafından tutulan şer‘iyye sicilleri, Osmanlı tarihçileri için birinci derecede öneme sahip kaynaklardır. Şer‘iyye sicilleri, ait oldukarı bölgenin sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi ve hukuki hayatıyla ilgili bilgileri ihtiva etmektedir. Bu sebeple şehir tarihlerine ait ilmi araştırmaların da kaynağıdır.

Tez çalışmamız, 1001 No’lu (1299-1301/1882-1884) Bolu Şer‘iyye Sicil Defteri’ne dayanmaktadır. Sicil defterindeki veriler doğrultusunda Bolu’nun o dönemdeki sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını incelemeye çalıştık. Sicilde geçen, Bolu’nun kazaları, nahiyeleri, mahalleleri, köyleri, camileri, vakıfları ve medreseleri tablo şeklinde verilmiştir. Tereke kayıtları, nikahta kadına verilen mehirler, tarım aletleri, ev eşyaları, giyim, ziynet ve süs eşyaları liste şeklinde verilmiş, aile kavramı, evlenme ve boşanmadan bahsedilerek miras ve ceza hukukuyla ilgili bilgiler aktarılmıştır. Son olarak defterde geçen dava konuları tablo halinde verilip bu davalar 15 başlık altında toplanarak birer örnek metin verilmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Osman KINIK

Field: İslamic History and Arts

Programme: İslamic History

Supervisor: İsmail Safa Üstün

Degree Awarded and Date: Master – December 2014

Keywords: Şer‘iyye Records of Bolu, History of Bolu

ABSTRACT

The Religion Court Register Books (Shar‘iyya records), kept by by Kadis (Judge) or Naibs (public defenders/deputy) in Ottoman courts, are among the primary sources for Ottoman historians. The records convey much about socio-cultural, economical, political and juridical life of a particular region where they belong.

Based on Bolu Religion Court Register Book, nr. 1001 (1299-1301/1882-1884), we have studied the socio-cultural system and economic structure of the then Bolu. Townships, villages, districts, mosques, foundations (waqfs) and madrasahs in the city have been given in the chart, and so inheritance records, mehers, farming tools, household items, clothes and jewelry in the list. Finally, we have entitled lawsuits in fifteen categories displayed in a separate chart and presented a sample record for each case.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin sosyo-kültürel, idari ve iktisadi yapısının tam olarak ortaya çıkması için arşiv belgelerinin incelenmesi gerekmektedir. Arşiv belgeleri içerisinde önemli bir yer tutan Şer'îyye Sicilleri Osmanlı tarihinin temel kaynaklarından biridir.

Şer'îyye Sicilleri; miras, evlenme, boşanma, nafaka, hırsızlık, gasb, ev eşyaları, tarım ürünleri ve aletleri, arazi satışları, meslek, ünvan ve lakaplarla ilgili bilgiler içermektedir. Ayrıca Osmanlı'daki şehir ve köy yapısını da ortaya çıkarmaktadır.

Biz de bu hususlarda yapılan çalışmalara Bolu şehri açısından katkıda bulunmak amacıyla 1001 Numaralı Bolu Şer'îyye Sicilini incelemeye çalıştık. Sicilimiz H. 1299-1301/ M. 1882-1884 yılları arasında kapsamaktadır. Çalışmamızda bu yıllar arasında Osmanlı Bolu'sunun sosyo-kültürel, idari ve iktisadi yapısına açıklık getirilmek istenmiştir.

Bu çalışma ile yapılan tespitler ve elde edilen neticeler belli bir dönemi kapsamaktadır. Dolayısı ile büyük bir bütünün parçasıdır. Ancak bu büyük bütün de böyle çalışmalarla ortaya çıkacağından bu tip çalışmaların önemi daha da artmaktadır.

Tezimiz giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Bolu'nun genel tarihi, Şer'îyye Sicilleri ve ele aldığımız defterin özellikleri yer almaktadır.

Birinci bölümde, Bolu'nun idari yapısı ve defterde geçen devlet görevlileri tespit edilmiş, kaza, nahiye, kasaba, köy ve mahalle isimleri tablolar halinde verilmiştir.

İkinci bölümde, Bolu'nun sosyal, ekonomik ve kültürel hayatı ele alınmış, defterde geçen cami, medrese, han, vakıf, meslek grupları, ünvan ve lakaplar, tarım ürün ve aletleri, ev eşyaları, ziynet, süs ve değerli eşyalar tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde, aile kavramı, evlenme, boşanma, mehir, çok eşlilik, miras ve ceza hukukuna ilişkin uygulamalar ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, defterde geçen dava konuları tablo halinde verilmiş ve bu davalar 15 başlık altında toplanmıştır. Bu 15 davaya defterden birer örnek metin verilerek baş taraflarına dava ile ilgili açıklama yapılmıştır.

Tezin konusunun belirlenmesi ve hazırlanması sırasında yardım ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. İsmail Safa Üstün'e ve çalışmam sırasında benden desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Ayrıca her türlü maddi-manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Osman KINIK

İstanbul 2014

İÇİNDEKİLER

GENEL BİLGİLER	İ
ÖZET	İ
GENERAL KNOWLEDGE.....	İİ
ABSTRACT.....	İİ
ÖNSÖZ	İİİ
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR.....	İX

GİRİŞ

I. TEZİN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ	1
II. BOLU TARİHİ	2
A. İlkçağ'dan Osmanlı Dönemine Kadar Bolu Tarihi.....	2
B. Osmanlı Döneminde Bolu Tarihi	7
III. ŞER'İYYE SİCİLLERİ.....	14
A. Şer'îyye Mahkemelerindeki Görevliler	16
B. Şer'îyye Sicillerinde Bulunan Belge Türleri.....	18

BİRİNCİ BÖLÜM

DEFTERDE YER ALAN İDARİ YAPI VE GÖREVLİLER

I. DEFTERDE YER ALAN İDARİ YAPI	23
II. DEFTERDE YER ALAN İDARİ GÖREVLİLER.....	31
A. Sicilde Tespit Edilen Devlet Görevlileri.....	32
1. Kadı.....	32
2. Nâib.....	33

3. Kethüda	33
4. Defterhane Katibi (Tapu Katibi).....	34
5. Zabtiye	34
6. Eytam Müdürü (Eytam Sandığı Müdürü).....	35
7. Muhtar	36
8. İmam	37
9. Muhzır	37
10. Katip.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

DEFTERE GÖRE BOLU'NUN SOSYAL EKONOMİK VE KÜLTÜREL HAYATI

I. DİNİ VE ETNİK YAPI	40
II. SOSYAL VE EKONOMİK YAPI.....	43
A. Bolu Şehri'nde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	43
B. Bolu Köylerinde Sosyal ve Ekonomik Yapı	46
C. Bolu'da Folklorik Yapı	49
1. Sosyal Statü (Unvan ve Lakaplar)	49
2. Ev Mimarisi	55
3. Ev Dekorü ve Eşyaları	56
a. İç Döşeme	57
b. Yatak Takımları	58
c. Temizlik Eşyaları	58
4. Ziyet, Süs ve Değerli Eşyalar	60
5. Mutfak Eşyaları	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEFTERDE GEÇEN AİLE KAVRAMI, MİRAS VE CEZA HUKUKUNA İLİŞKİN UYGULAMALAR

I. AİLE DÜZENİ.....	65
A. Aile Kavramı	65
B. Evlenme	66

C. Çok Eşlilik.....	69
D. Evlilikte Mehir.....	70
E. Aile İçi Münasebetler.....	73
F. Evliliğin Sona Ermesi	74
1. Talâk.....	75
2. Muhâlea (Karşılıklı Rıza ile Boşanma).....	76
3. Tefrîk (Adli Boşanma)	77
II. MİRAS HUKUKUNA İLİŞKİN UYGULAMALAR	78
III. CEZA HUKUKUNA İLİŞKİN UYGULAMALAR	86
A. Hırsızlık.....	86
B. Gasb	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEFTERDE GEÇEN DAVALAR

I. DEFTERDE GEÇEN DAVA KONULARI	92
II. DEFTERDE GEÇEN DAVALARDAN ÖRNEKLER.....	101
1. Vekâlet	101
2. Kefâlet	102
3. Verâset.....	102
4. Alacak borç.....	103
5. Nafaka	104
6. Mehir	104
7. Kayıp Mal.....	105
8. Vesâyet	106
9. Alım satım	106
10. Zimmet ibra (mehirden)	107
11. Boşanma- nafaka.....	108
12. Evlenme (nikah).....	109
13. Şikâyet.....	110
14. Hibe	111
15. Tereke.....	113

SONUÇ	117
BİBLİYOGRAFYA	121

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
a.g.t.	:Adı geçen tez
AİBÜ	:Abant İzzet Baysal Üniversitesi
B.Ş.S.	:1001 Numaralı Bolu Şer‘ıyye Sicili
c.	:Cilt
ev.	:eviren
D.T.C.F.	:Dil ve Tarih-Coğrafiya Fakültesi
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	:Hicri
Haz.	:Hazırlayan
İ.Ü.E.F.	:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İA	:İslam Ansiklopedisi
m.	:Metre
M.	:Miladi
M.Ö.	:Milattan önce
M.S.	:Milattan sonra
OSAV	:Osmanlı Araştırmaları Vakfı
s.	:Sayfa
TTK	:Türk Tarih Kurumu
vb.	:ve benzeri
YKY	:Yapı Kredi Yayınları
Yay.	:Yayınları

GİRİŞ

I. TEZİN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmamızın konusu, 1001 No'lu Bolu Şer'iyeye Sicili'nden faydalanarak 1882-1884 yılları arasında Bolu'nun sosyo-kültürel ve iktisadi açılarından tahlilidir. Osmanlı tarihinin kaynakları arasında Şer'iyeye sicillerinin çok önemli bir yeri olduğu yadsınamaz. Ait olduğu bölgenin sosyal ve iktisadi hayatını yansıtan bu kayıtları incelemeyen, Osmanlı Devleti'nin siyasi, idari, sosyal ve kültürel tarihinin tam anlamıyla ortaya konması mümkün değildir.

Tezimizin amacı, defterde yer alan devlet görevlilerini tespit etmek, o dönemdeki dini ve etnik yapıyı, sosyo-kültürel ve iktisadi hayatı, aile ile ilgili olayları bir nebze olsun ortaya koyabilmektir.

Çalışmamız 1001 Demirbaş No'lu Bolu Şer'iyeye Sicili'nin İSAM'ın 6775 No'lu mikrofilm fotokopisinden faydalanılarak hazırlanmıştır.¹ Tezimize, 1001 No'lu defterin tamamını latinize ederek başladık ve Latinize yaparken yarı transkripsiyon metodunu kullandık. Defter 71 yaprak olup 219 vesikayı içermektedir. Sicil defterini oluşturan belgeler yazıldığı dönemde numaralandırılmamıştır. Daha sonra günümüz rakamlarıyla her yaprağın sol sayfasının üstüne bir sayı verilmiş ve yanına ∞ işareti konulmuş, sağ sayfasının üzerine ise sadece ∞ işareti konulmuştur. Bu numaralandırmada 36 sayısı atlanmıştır. Biz sicil defterimizi kendi sistemimizle numaralandırdık. Sicil defterinin ilk yaprağının sağ sayfası boş olduğundan, sol sayfasına 1-a şeklinde numara verdik. İkinci yaprağının sağ sayfasına 1-b, sol sayfasına 2-a şeklinde numara vererek defterimizi numaralandırdık. Bizim numaralandırığımız şekilde defterde 36-a ve 36-b numaraları bulunmamaktadır. 71-a ise yazı olmadığı için boştur. Sicil defterini okurken silik olan yerlere (silik), tahrip olan yerlere (tahrip olmuş), okuyamadığımız yerlere (....), okunuşundan emin olamadığımız yerlere (?), Hemzeleri belirtmek için ' ayn'ları belirtmek için ' uzatmaları belirtmek için ^ işaretlerini kullandık.

¹ Defterin aslı İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde yer almaktadır.

Sicilimizdeki kayıtlarda yazı bütünlüğü yoktur. Defter farklı kişiler tarafından yazılmış olabilir. Yazı sicilin çoğu yerinde okunaklıdır ancak kayıtların bazıları itinadan uzak bir şekilde tutulmuştur. Defterimizde hüccet, ilâm, mürâsele, tereke adları altında toplayabileceğimiz kayıtlar mevcuttur. Bu belge türleri kaydedilirken bir sınıflandırma yapılmamış, mahkemeye başvuru tarihlerine göre sicile yazılmışlardır. Defterimizdeki mahkeme konuları şunlardır; Vekâlet, verâset, vesâyet, tereke, kefâlet, alacak-borç, kayıp mal, evlenme, boşanma, mehir, nafaka, gasp ve hırsızlık.

Defterimizin latinize yapılmış halini tezimize eklemedik. Daha çok defterdeki idari, sosyo-kültürel ve iktisadi olaylara değinmeye çalıştık. Bu olaylarla ilgili defterden örnek metinler verdik.

Latinize işlemi bittikten sonra tezimize kaynak taraması ve muhtelif Şer‘iyye sicilleriyle ilgili tezlerin incelenmesiyle devam ettik. İncelediğimiz tezlerden de faydalanarak tezimizin şablonunu oluşturduk. Tezimizin içeriğini oluşturduktan sonra içerikteki konularla ilgili bilgiler edinmek için tezin latinize edilmiş şekli başından sonuna kadar okunarak bu konularla ilgili bilgiler tespit edilmiştir. Defterde geçen görevliler, kaza, nahiye, kasaba, köy ve mahalle isimleri, unvan ve lakaplar, meslek grupları, camiler, hanlar, medreseler, evlerde kullanılan eşyalar, ziynet ve süs eşyaları ve beslenen hayvanlar liste veya tablo şeklinde verilmiştir. Tezimizin sonunda da defterde geçen dava konuları tablo şeklinde verilmiş ve 15 başlık altında toplanarak defterden birer örnek metin verilmiştir.

II. BOLU TARİHİ

A. İlkçağ’dan Osmanlı Dönemine Kadar Bolu Tarihi

Kuzey Anadolu’nun batı kısmında bulunan Bolu, doğu-batı yönünde uzantılı genişçe bir ova (Bolu Ovası, eski çağlarda Salonites Campus) üzerine kurulmuş olup yüksekliği deniz seviyesinden 710 metre irtifadadır. Etrafı güneyde, eskilerin Galatya Olymposu dedikleri Aladağlar (en yüksek zirvesi Köroğlu Tepesi: 2378 m.), kuzeyde ise Sünnice veya Kara Dere Dağı (1829 m.) adı verilen dağlarla çevrilidir.²

Eski bir yerleşme yeri olan Bolu’nun, tarihin ilk çağlarından itibaren çeşitli uygarlıklara beşiklik ettiği bilinmektedir. Roma İmparatorluğu döneminde ilk adı

² Besim Darkot, “Bolu”, *İA*, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, II, s. 707.

Bithynium olup, ovanın kuzey tarafında (Halkın Eski Hisar dediği yere tekabül etmesi mümkündür) dağın eteğinde yer almaktaydı. Daha sonra şehir ovaya doğru genişleme gösterdi ve İmparator Claudius zamanında (M.Ö. 10 – M.S. 54) buraya Claudiopolis adı verildi. Türk devrindeki Bolu isminin bu kelimenin sonundaki “polis”ten bozma olduğu³ zannedilirken son zamanlarda yapılan araştırmalarda Bolu kelimesinin Polis/Polia’dan türemediği yönünde fikirler ortaya çıkmıştır. Bu düşüncelerden bazıları aşağıdaki paragrafta verilmektedir.

Kıpçaklar’ın aşiretlerinden biri olan Bar veya Borlular, Kastamonu ve Bolu arasındaki Safranbolu’ya yerleşmişlerdir. Aynı zamanda yaylak ve kışlak hayatı devam ettiren Yörükler, bu bölgede “Yörükân-ı Taraklı Borlu” diye anılmıştır. Bo(r)lu örneği gibi, yine Türkistan’da ve İlhanlı dünyasında kullanılan Bolugan, Boluca isimlerinin de Bolu ile ilgili olduğu düşünülmektedir.⁴

Bolu’nun tarih öncesi dönemleri, bilgilerin yetersizliği sebebiyle gerektiği kadar aydınlatılamamıştır. Bunun gibi Hititler devri hakkında da bilgiler azdır.⁵

Anadolu’ya ilk gelip yerleşenlerin Proto-Hititler (Yafesiler) olduğu tahmin edilmektedir. (M.Ö. 5000) Hatta Bolu’da yapılan kazılarda elde edilen bulgular ışığında, Proto-Hititler’in Bithynia bölgesine kadar geldikleri tahmin edilmektedir.⁶

M.Ö. 5000’li yıllarda Proto-Hititler, M.Ö. 2000’li yıllarda Hititler, Balkanlar’dan Anadolu’ya göç eden Traklar (Thraklar) ise M.Ö. 1200’lü yıllarda Bithynia bölgesine yerleşmeye başlamışlardır. Böylece Anadolu’nun ilk halk tabakasını Proto – Hititler, ikinci tabakasını Hititler, üçüncü tabakasını ise Traklar oluşturmuştur.⁷

Anadolu’da siyasal birliği sağlayan Hititler (M.Ö.1900) Kral Mursilis zamanında (M.Ö. 1650) tüm Anadolu gibi Bithynia bölgesini de Hitit nüfuzu altına

³ Cengiz Orhonlu, “Bolu”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, s. 276.

⁴ Enver Konukçu, “Bolu ve Fatihleri”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, AİBÜ Basımevi, Bolu 1998, s. 2.

⁵ Enver Konukçu, “İlkçağdan Cumhuriyete Bolu”, *Cumhuriyetin 70. yılında Bolu*, Bolu Gazeteciler Cemiyeti, Bolu 1988, s. 7.

⁶ Remzi Oğuz Arık, “Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor” *Belleten* 1986, Sayı 30, VIII, s. 344.

⁷ Ali Haydar Kutlu, *Bolu Tarihine Kısa Bir Bakış*, Halk Eğitim Merkezi, Bolu 1964, s. 2.

almıştı.⁸ M.Ö. XVIII. ve XII. yüzyılları arasında bütün Anadolu'ya hâkim olan Hitit devletlerinin vesikalarında bahsedilmekte olan PALA memleketinin Bolu ve çevresinde bulunduğu tahmin edilmektedir.⁹

Hititler'in bölgeye hâkimiyeti, Dor istilasası (M.Ö. 1200) sonucu Balkanlar'dan kaçan Trak kavimlerinin (Frigler, Aryadlar, Mantiniler) boğazları aşır bölgeye yerleşmesiyle son bulmuştur.¹⁰ Dorlar'ın Balkanlar'ı istila edip bölgede bulunan Traklar'ın boğazları geçmesiyle, Bithynia bölgesi batıda Blympus (Uludağ)'dan, doğuda Karatia (Gerede)'ya kadar Frig hâkimiyetine girmiş oldu. Trak kavimlerinden Bithynler'in Bolu ve civarına yerleşmesiyle birlikte Bithynia şehri de tarihi hayatına başlamış oldu.¹¹

Bölgede M.Ö. 670'te Frig hâkimiyetine son veren Lidyalılar sınırlarını Kızılırmak'a kadar genişletti. Böylece Anadolu'nun orta kısımlarına kadar egemen olan Persler ile Lidyalılar karşı karşıya gelmişlerdi. Bu çatışmalar sonunda Persler, Lidyalılar'ın hâkimiyetine son vererek Bithynia bölgesinin hâkimiyetini ele geçirmişlerdir.¹²

Pers yönetiminin zayıflaması sonucunda Bithynialı Dedalses, İzmit kentini ele geçirerek bir Bithynia devleti kurmuştur. Bithynia Devleti, Pers İmparatorluğu'na bağlı, yarı bağımsız bir devlet olmakla beraber sınırları kesin olarak bilinmemektedir.

Büyük İskender M.Ö. 334 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçerek Pers ordusunu yenmiş, bir sene içerisinde de Anadolu'yu hâkimiyeti altına almıştır. Büyük İskender'in Pers ordusuna savaş açtığı sıralarda Bithynialı'lar, Ereğli'yi başkent yapan Yunan Devleti ile mücadele içindeydiler. Büyük İskender'in Persler'i yenmesiyle Bithynialılar da İskender'in hâkimiyeti altına girmek zorunda kalmışlardır. Bithynialılar ile Ereğli'de kurulan Yunan Devleti arasındaki mücadeleler devam etmiş, bu çatışmalar sonucunda Bithynialılar galip gelmiş ve Bithynia'yı bir krallık haline getirmişlerdir.

⁸ Enver Konukçu, "Küçük Asya'ya Göre Bolu", *Çele Dergisi*, Ankara 1965, s. 25.

⁹ Firuzan Kınal, "İlk Çağlarda Bolu", *Çele Dergisi*, Sayı 4, 1963, s. 2.

¹⁰ Konukçu, "Küçük Asya'ya Göre Bolu", *Çele Dergisi*, s. 25.

¹¹ Kınal, *a.g.m.*, s. 13.

¹² Enver Konukçu, *1998 İl Yıllığı Bolu Valiliği*, Plaka Matbaacılık, Ankara 1998, s.159.

Bithynia krallarının doğu istilaları sırasında “Salonia” diye anılacak olan ovada Bithynia’nın temelleri atılmış ve Kral Zielas tarafından kurulan şehir Bithynia (Bolu) adını almıştır. Büyük İskender’in ölümü M.Ö. 323 Zipotes’in devrine tesadüf eder. Zipotes, İskender’in ölümü üzerine generallerin arasında çıkan mücadeleden istifade ederek sınırlarını genişletmiştir. III. Nikomedes döneminde Pontus Kralı’nın Bithynia’yı istila etmesiyle III. Nikomedes Roma’ya sığınmış, Pontus ordusunun yenilmesi sonucunda tekrar ülkesine dönmüştür. IV. Nikomedes (M.Ö. 94- 74) vasiyetiyle ülkesini Roma’ya bıraktı. Böylece Bithynia, Roma’nın idaresine geçmiş oldu.¹³

Bithynia bölgesinin Roma hâkimiyetine girmesinden sonra, Latin kültürünün etkisi Bithynia’da hissedilmeye başladı. Anadolu’ya hâkim olmaya başlayan Romalılar, zamanla Anadolu’da güçlü bir siyasi birlik kurdu. Bu dönemde Bithynia, Roma İmparatorluğu’nun Anadolu’daki beş eyaletinden biri haline gelmiştir.

Romalılar devrinde şehrin kalesi şimdiki Atatürk Lisesi’nin bulunduğu tepelik alana inşa edilmiş ve şehrin adı da Roma İmparatoru Claudius (M.S. 41- 54) adına izafeten Claudiopolis olarak değiştirilmiştir.¹⁴

Bolu kenti Roma imparatorlarından özellikle Hadrianus zamanında (M.S. 117- 138) çok gelişmiş ve bayındır duruma gelmiştir. Hristiyanlığın 313’te Roma İmparatoru Konstantin tarafından resmen kabul edilmesinden sonra, Claudiopolis de Piskoposluk olmuştur. Bölge üç asır kadar Roma’ya bağlı olarak yaşadıktan sonra İmparator Büyük Teodos ülkesini iki oğlu arasında taksim etti. (M.S. 395) Bu taksim ile Bolu, merkezi Konstantinopolis (İstanbul) olan Doğu Roma’nın egemenliğine girdi. Ereğli, Üskübü, Filyos, Gere de gibi diğer şehirler de siyasi ve dini bakımdan Bolu’ya bağlandı.¹⁵

Doğu Roma’nın (Bizans) V. asırda sınırları Anadolu, Suriye, Filistin ve Libya’ya kadar uzanıyordu. V. ve VI. asırlarda batıda ve doğuda Bizans’a karşı yapılan seferler biraz da olsa Bizans’ı yıpratmıştı. VII. asırdaki Müslüman Arapların akınlarına kadar Bizanslılar genel olarak Sasani İmparatorluğu ile mücadele etmişti. İslam’ın

¹³ Konukçu, “Küçük Asya’ya Göre Bolu”, *Çele Dergisi*, s. 27.

¹⁴ Darkot, “Bolu”, s. 708.

¹⁵ Kinal, *a.g.m.*, s. 13.

doğduğu sıralarda Bizans, Sasanilerle yapılan mücadelelerden dolayı yıpranmıştı. Bizans ve Sasani arasındaki bu savaşlardan yararlanan Müslüman Araplar, Sasanileri yenmiş ve Bizans şehirlerinden bazılarını da hâkimiyeti altına almıştır.

VII.-IX. asırlar zarfında Anadolu içinde defalarca batıya ilerlemiş olan İslam ordularının, arada bulunan büyük dağ engelleri yüzünden buralara kadar sokulamamış olduğu söylenebilir.¹⁶

1040 yılında Selçuklular'ın Gazneliler'i mağlup ettiği Dandanakan Savaşı'ndan sonra Büyük Selçuklu Devleti'nin temelleri atılmış ve bu tarihten itibaren Anadolu'ya Oğuz Türk akınları başlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti Alparslan döneminde Bizans ile karşı karşıya gelmiştir. 1071 Ağustos'unda vuku bulan Malazgirt Savaşı ile elde edilen zafer Anadolu'nun fethi için bir başlangıç olmuştur.¹⁷

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Alparslan Emir Mansur'u Batı Anadolu'ya vali olarak atamıştır. Sultan Melikşah ise kendi döneminde Süleyman Şah'ı Kızılırmak ile İstanbul arasındaki kentleri almakla görevlendirmiş ve buralara yerleştirmesi için yanına çok sayıda Türk ailesi vermiştir. Kutalmışoğlu Süleyman Şah Marmara kıyılarına kadar akınlarda bulunmuş, 1075'te İznik merkez olmak üzere Büyük Selçuklular'a bağlı olarak Anadolu Selçuklu Devleti'nin temellerini atmıştır.¹⁸ II. Rükneddin Süleyman Şah, 1196 yılında Anadolu Selçuklu hükümdarı olduktan sonra Bolu ve civarı Selçuklu hâkimiyetine girmiştir.¹⁹

Zamanla zayıf duruma düşen Anadolu Selçukluları, Haçlı Seferleri ile daha da zayıflamıştı. Özellikle IV. Haçlı Seferinden sonra (1204) Bolu ve havalisi tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiş oldu.²⁰ Bundan sonraki dönemde Anadolu'daki siyasi hâkimiyeti tesis edemeyen Anadolu Selçuklu Devleti, Moğollar'ın baskısı ile daha da zayıflamışlardır. 1243 yılında Moğollar ile yaptıkları Köseadağ Savaşı sonunda yenik

¹⁶ Darkot, "Bolu", s. 708.

¹⁷ Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 171.

¹⁸ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Yay., Ankara 1993, s. 117.

¹⁹ Orhonlu, "Bolu", s. 277.

²⁰ Togan, *a.g.e.*, s. 204.

düşmüşler ve bundan sonra Moğollar'ın hâkimiyeti altında bir müddet varlığını devam ettirmişlerdir.²¹

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğollar karşısında yenik düşmesi birçok beyliğin ortaya çıkmasına neden olurken, Moğol hâkimiyeti de Anadolu'ya girmiştir. Bu sırada Bolu'nun doğusunda ve güney batısında ortaya çıkan beyliklerin en önemlileri Osmanlı ve Candaroğulları Beyliği'dir. Zamanla bölgede Göynük, Bolu ve Gerede Beylikleri de ortaya çıkmıştır.²²

Haçlı Seferleri sırasında, Anadolu Selçuklu Devleti'nin Bizans'a kaptırması olduğu Bolu ve havalisi, Anadolu Beylikleri zamanında Bizanslılar'ın elinden tekrar alınmış oldu. Ancak Bolu ve havalisi Osmanlı Beyliği sınırları içine katıldığında Anadolu'da Moğol hâkimiyeti hala devam ediyordu. Bu bölge de, Moğollar'ın Anadolu valiliğine bağlıydı.

B. Osmanlı Döneminde Bolu Tarihi

Oğuzlar'ın Günhan koluna bağlı olan Kayılar, Selçuklular'ın Anadolu'ya ilk akınlarını müteakiben Anadolu'ya yerleşmişlerdir.

Kayılar, Söğüt ve Domaniç civarına yerleştikten sonra aşiretin lideri konumundaki Ertuğrul Gazi önderliğinde bu bölgede ki varlıklarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra yerine oğlu Osman Gazi geçti.²³ Bolu ve çevresinin fethi, Osman Gazi zamanında başlayıp Gerede'nin ilhak edilmesi ile Orhan Gazi döneminde sona ermiştir. Konur Alp, Akçakoca ve Süleyman Paşa ile Sungur Bey, Bolu'nun fatihleri olarak tarihe geçmiş kişilerdir.²⁴

Orhan Gazi devrinde Geyve, Göynük, Mudurnu üzerinden Bolu'ya gelen İbn Batuta, bu çevrenin Türkmenlerle meskûn olduğunu, burada bir Ahi'nin zaviyesinde kaldığını ve misafirperverliğini anlatmaktadır.²⁵

²¹ Sevim, *a.g.e.*, s. 181.

²² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1996, VI, s. 35-37.

²³ Darkot, "Bolu", s. 708.

²⁴ Enver Konukçu, "Köroğlu'nun Yaşadığı Asırda Bolu'nun Siyasi Durumu (XVI-XVII. Yüzyıllar)", *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1983, s. 54-55.

²⁵ İbn Batuta Seyahatnamesi, Çev: A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2000, I, s. 437.

Bolu Sancağı 1324'ten 1692 tarihine kadar 368 sene sancakbeyi veya alaybeyi adı verilen mîr- livâlar ile beylerbeyi denilen mîr-i mîranlar tarafından yönetilmiştir.²⁶ Bolu'nun ilk sancak beyi Bolu Fatihî Konur Alp'tir. Şehzadeler ve Candaroğulları'na mensup beyler Bolu'yu sancakbeyi olarak yönetmişlerdir. Konur Alp, Sungur Şemsî Bey, Şehzade Murad, Gündüz Alp, Süleyman Paşa, Çandarlızâde Mahmud Çelebi Bolu'yu idare etmiş ilk beylerdir.²⁷

I. Murad (1359-1389) devri Bolu'suna dair bilgiler azdır. Bolu, Yıldırım Bayezid zamanında Candarogulları'na karşı yürütülen savaşlarda Kastamonu ve sınır bölgesine yakın olmasından dolayı önem kazanmıştır.²⁸

XV. asır başlarında, Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1402) Anadolu'nun bütün kuzey batı kısmı Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir.²⁹ Yıldırım Bayezid dönemi, Bolu'nun imar faaliyetlerinin büyük ölçüde gerçekleştirildiği bir dönemdir. Bu dönemde başta Göynük, Mudurnu, Bolu ve Gerede olmak üzere birçok yerde Sultan Bayezid'in emriyle câmi, hamam, medrese ve hayır eserleri yapılmış olup, bunlara dâir kayıtlara vakıf defterlerinde rastlanılmaktadır. Daha şehzadelîği döneminden itibaren Bolu'nun imarı ile ilgilenen Bayezid Bolu'da çifte minareli bir Ulu Cami, 1391'de bir hamam bir inşa ettirmiştir.³⁰

1402 Temmuzunda yapılan Ankara Savaşı'nda, Timur'un Osmanlı ordusunu bozguna uğratıp Sultan Yıldırım Bayezid'i esir almasının ardından dağılan Osmanlı askerlerinden önemli bir kısmı, zarar görmeden Gerede, Bolu yolu ile geri çekilmişlerdir. Osmanlı kuvvetleri, Timur'un arkalarından yolladığı Emir Şah Melik kumandasındaki kuvvetlerden Bolu ve Gerede halkının yardımları sayesinde kurtulmuştur.³¹

Bu hadiseden sonra Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında taht mücadelesi başladı. Tarihçiler tarafından Fetret Devri diye anılan bu dönem on bir yıl boyunca

²⁶ Ali Haydar Kutlu, *Bolu Tarihine Kısa bir Bakış*, Halk Eğitim Merkezi, Bolu 1964, s. 9.

²⁷ Konukçu, *Köroğlu'nun Yaşadığı Asırda Bolu'nun Siyasi Durumu (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, s. 55.

²⁸ Konukçu, *Köroğlu'nun Yaşadığı Asırda Bolu'nun Siyasi Durumu (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, s. 54.

²⁹ Darkot, "Bolu", s. 708.

³⁰ Orhonlu, "Bolu", s. 277.

³¹ Rükü Özkök, "Bolu Tarihi", *Bolu İl Yıllığı 1967*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968, s. 174.

devam etmiş, I. Mehmet (Çelebi)'in (1413) iktidarı ele almasıyla sona ermiştir. Timur istilâsıyla birlikte Yıldırım Bayezid'in büyük oranda sağlamış olduğu Anadolu Türk Birliği de dağılmıştır. Anadolu Türk Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Bolu ve havalisi İsfendiyoğulları'nın saldırısına uğramış ise de I. Mehmet, yapmış olduğu mücadele sonunda bu beyliği bertaraf etmiştir.³²

Timur istilasının devam ettiği sıralarda I. Mehmet, Bolu ve civarında (Seben Yaylası) ikamet ederek ortalığın yatışmasını bekledi. Daha sonraları kardeşleri ile yaptığı mücadeleden galip ayrılarak, hâkimiyeti ele aldı. 1402 hezimetinden sonra Çelebi Mehmet, Bolu ve Gerede taraflarında tekrar Osmanlı hâkimiyetini ihya için çalışmıştır.³³

Sultan Çelebi Mehmet 1421'de vefat edince yerine oğlu II. Murat padişah oldu. Bolu, Çelebi Mehmet döneminde (1413-1421) olduğu gibi, II. Murat döneminde de (1421-1451) şehzade ayaklanmalarından dolayı İsfendiyoğulları'yla yapılan mücadelelere sahne oldu. İsfendiyar Bey, II. Murat ile yapmış olduğu mücadele sonunda Sinop Kalesi'ne sığındı. Daha sonra antlaşma yaparak Sinop bölgesini Osmanlılar'a bıraktı. Böylece Bolu sınır sancağı olmaktan çıkarak, uzun süre sıradan bir eyalet gibi yönetilmiştir.³⁴

Bolu, Fatih döneminde (1451-1481) ise Anadolu'da Cenevizliler'e ait Amasra, Candaroğulları'na ait Sinop ve yöresine yapılan seferlerde serhat şehri hüviyetini kazandı. Fatih 1461'de donanmasını denizden gönderirken, kendisi de Akyazı-Bolu yoluyla Amasra'ya ulaşmıştır. Sinop'un da alınmasından sonra buraları Bolu Sancağına dâhil edilmiş ve Sinop beyi Kızıl Ahmed Bey sancak beyliğine getirilmiştir.³⁵

Bolu, 1451'den sonra idari bakımdan Kütahya'ya bağlı kalmış ve bu şehirde oturan beylerbeyine tabi olmuştur.³⁶ Akşemsetdin de Fatih Sultan Mehmed döneminde

³² Darkot, "Bolu", s. 708.

³³ Konukçu, *Bolu ve Fatihleri*, s. 5.

³⁴ Dursun Bayraktar, *Şer'îye Sicillerine Göre Tanzimat'ın İlk Yıllarında Bolu (1838-1850)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995, s. 29.

³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1998, I, s. 87.

³⁶ Konukçu, *Bolu ve Fatihleri*, s. 14.

Bursa, İstanbul ve Bolu anayolu üzerindeki Göynük'e yerleşmiştir. Türbesi de bugün hâlâ burada bulunmaktadır.³⁷

II. Bayezid (1481-1512) döneminde Bolu Sancağına Yavuz Sultan Selim'in tek oğlu, II. Bayezid'in torunu Kanuni Sultan Süleyman tayin edildi. (1509) Ancak merkeze yakın bir beldeye Şehzade Selim'in oğlunun gelmesi, Amasya valisi Şehzade Ahmet tarafından hoş karşılanmadı ve yaptığı itiraz üzerine Şehzade Selim'in oğlu Kırım'da Kefe Sancağı'na gönderildi.³⁸

Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) Bolu'da hukuk dışı bazı olaylar cereyan etti. Yapılan tahkikler neticesinde suçlular tespit edilip cezalandırıldı. Şah İsmail ile haberleştiği öğrenilen Kadı Hüsam, Merzifon'da yakalanarak idam edildi. Bolu sipahileri bu dönemde üstün başarılar gösterdiler. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi'ndeki öncü kuvvetleri Bolu ve Kastamonu sipahilerinden oluşturulmuş, bu sipahiler büyük yararlılıklar göstermişlerdi.³⁹

Kanuni döneminde (1520–1566) ise imar ve ticaret faaliyetlerinde artış görüldü. Bolu ile ilgili sıhhatli bilgiler de bu dönemde ortaya konulmuştur. Bu dönemdeki ilk ayaklanmalar ise medrese öğrencileri (suhteler) tarafından başlatılmış ve bunu Celali ayaklanmaları takip etmiştir.⁴⁰

Bolu'da idarenin bozulması, İsfendiyaroğullarından Şemsi Ahmet Paşa'nın, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Bolu'ya gelip, Bolu'nun ona zeamet olarak verilmesiyle başlar. Daha sonra Bolu valiliğinden Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliği'ne kadar yükselen Ahmet Paşa, devşirme usulünün bozulması ve saraya rüşvet verme gibi hususlardan sorumlu tutularak, tarihçiler tarafından tenkit edilmiştir.⁴¹

Köroğlu'nun ortaya çıktığı dönemde Osmanlı Sultanı III. Murad (1574-1595), sadrazamlar ise Damad Ahmed, Kıbrıs fatihi Lala Kara Mustafa Paşa ve Ferhad

³⁷ Konukçu, *Bolu ve Fatihleri*, s. 5.

³⁸ Özkök, *1967 İl Yıllığı Bolu Valiliği*, s. 175.

³⁹ M. Zekâi Konrapa, *Bolu Tarihi*, Bolu 1960, s. 189.

⁴⁰ Ekrem Kesmen, *Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Bolu 1986*, Bolu Valiliği ve Bolu Ticaret ve Sanayi Odası, Bolu 1986, s.24.

⁴¹ Ali Haydar Kutlu, *1973 İl Yıllığı*, Haz.: Erkan Tüzün, Bolu 1973, s.12.

Paşalardır. Bolu Beyi ise önce Mehmed Bey, sonra ise Çorum'dan nakledilen Behram Bey'dir.⁴²

Merkezi idarenin bozulmasına paralel olarak Bolu'nun yönetiminde söz sahibi olan zalim valiler de bir takım usulsüz hareketlerde bulunmuşlardır. Bunlardan Bolu Sancak Beyi Abdi Paşa, ahalinin şikâyeti üzerine IV. Murat (1623-1640) tarafından Konya'da öldürüldü.⁴³

IV. Mehmed döneminde de (1648-1687) Bolu ve Gerede'de soygun yapan Celâliler vardı. Bu dönemde Bolu'daki Celâlilerin en ünlüsü olarak Köleoğlu bilinmektedir. Zulümlerin, haksızlıkların önü alınamayınca “Bolu Sancak Beyliği” kaldırılıp, yerine “Voyvodalık” idaresi getirilmiştir (1692).⁴⁴

Bolu'da voyvoda idaresi, sancak beyliğinin kaldırılmasıyla 1692 yılında başlayıp 1811 yılına kadar olmak üzere 119 sene devam etmiştir.⁴⁵

Osmanlı Devleti'nin Gerileme Döneminde, Bolu'nun idare şekli “voyvodalık” idi. Valiler (beylerbeyleri) ile mutasarrıflarının (sancakbeyleri) bir sancağa gönderdikleri memurlara: “mütesellim”, kazalara gönderdiklerine de “voyvoda”, denirdi. Her şehirde veya kasabada halk tarafından seçilen temsilcilere de “ayan” adı verilirdi. İlk voyvoda olan Osman Ağa, Bolu'ya hiç uğramamıştır. Fakat Bolu'dan toplanacak tahsilâtın kendisine gönderilmesi için Karaçayır mahallesinden “Yaran Mehmed Ağa” adında birini vekil göstererek, çalışmadan Bolu üzerinden para kazanma yoluna gitmiştir. Bundan sonra Anadolu'da voyvodaliklar açık arttırma usulüyle verilmeye ve fazla para verenler bu göreve sahip olmaya başlamışlardır. Bu yöntem, rüşveti çoğalttığı için şehirdeki sefaleti bir kat daha artırmıştır.⁴⁶

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için yenilik hareketlerine geçiş dönemi olmuştur. Yenilik hareketlerine öncelikle askeri alandan başlayan III. Selim, Yeniçeri Ocağı'nın yerine yeni bir askeri örgüt kurmayı amaçlamıştı. Nizâm-ı Cedîd adı verilen bir ordu

⁴² Konukçu, *Köroğlu'nun Yaşadığı Asırda Bolu'nun Siyasi Durumu (XVI-XVII. Yüzyıllar)* s. 61.

⁴³ Özkök, *1967 İl Yıllığı Bolu Valiliği*, s. 176.

⁴⁴ Konrapa, *a.g.e.*, s. 275.

⁴⁵ Kutlu, *Bolu Tarihine Kısa Bir Bakış*, s. 9.

⁴⁶ Konrapa, *a.g.e.*, s. 319.

kurmuş ve bu ordunun Anadolu ve Rumeli’de de teşkilatlanmasını sağlamak için çalışmalar yapmıştı. 1803 yılından başlanarak Anadolu’nun birçok yöresinde Nizâm-ı Cedîd Ortaları oluşturularak eğitim ve öğretim başlatılmıştır. 1802-1805 yılları arasında Bolu’nun da içinde bulunduğu birçok sancak merkezinde kışlalar yaptırılarak birlikler kurulmuştur.⁴⁷

II. Mahmud’un emri ile Voyvodalık kaldırılınca, Bolu’da II. Mutasarrıflık dönemi başladı. Bu devir 1811’den 1864’e kadar 53 sene devam etmiştir. Bolu’nun II. Mutasarrıflık zamanında ilk mutasarrıfı olan Hüsrev Paşa, güvenliği sağladığı gibi Bolu’da ilk hükümet konağını da yaptırmıştır. Bu devirde Bolu ile Viranşehir sancakları birleştirilerek ikinci mutasarrıflık dönemi teşkil edilmiştir.⁴⁸

Tanzimat ilan edildiğinde (1839) Bolu Mutasarrıflığı görevini “Mütesellim İsmail Ağa” yerine getiriyordu.⁴⁹

1840’da Kastamonu ve Viranşehir (Eskipazar) sancakları Ankara eyaletinden, Kocaeli ve Bolu sancakları ise Hüdâvendigar (Bursa) Eyaletinden alınarak Bolu Eyaleti oluşturuldu. Ankara defterdarı Mehmet Efendi’ye vezirlik unvanı verilerek Bolu müşîrlüğüne atandı. Ancak Mehmet Paşa, kısa bir süre sonra Trablusgarp müşîrlüğüne gönderildi ve Amasya’da sürgünde bulunan Ali Şefik Paşa Bolu müşîri oldu.⁵⁰

Bolu’nun Kastamonu vilayetine tabi olduğu dönem, 1864’ten 1908 tarihine kadar 44 sene sürmüştür. 1864 tarihli vilayetler teşkili nizamnamesiyle, eski eyaletler kaldırılmış yerlerine yeni vilayetler kurulmuştur. Bolu mutasarrıflığı da yeni kurulan Kastamonu vilayetine bağlı bir mutasarrıflık haline getirilmiştir.⁵¹

Abdülhamid döneminde 1877– 78 Osmanlı Rus savaşlarından dolayı Bolu, İzmit ve Adapazarı’na büyük ölçüde göçmen akını olmuştur. Kafkasya’dan Çerkezler/Gürcüler ve Abazalar, Doğu Karadeniz’den Lazlar (Batum, Rize, Trabzon, Giresun ve Ordu), Doğu Anadolu’dan Ahıskalılar, Karşlılar, Erzurumlular ve

⁴⁷ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yay., Ankara 1997, s. 55.

⁴⁸ Kutlu, *Bolu Tarihine Kısa Bir Bakış*, s. 9.

⁴⁹ Konrapa, *a.g.e.*, s. 423.

⁵⁰ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 192.

⁵¹ Kutlu, *Bolu Tarihine Kısa Bir Bakış*, s. 9.

Erzincanlılar, Bayburt ve Gümüşhaneliler, Kırım ve Romanya'dan da insanlar göç ederek Bolu civarı başta olmak üzere Batı Karadeniz ve Marmara Bölgesi'ne yerleşmişlerdir.⁵²

Ele aldığımız 1001 no'lu sicil defteri bu döneme aittir. Yukarıda görüldüğü üzere 1877-78 Osmanlı Rus savaşlarından dolayı Bolu'ya göçmen akını olmuştur. İncelediğimiz defterde de Abaza, Çerkez, Boşnak gibi etnik gruplardan bahsedilmekte bununla birlikte Kars Muhacirlerine ve Gürcüler köyüne de rastlanılmıştır.

1908'de Meşrutiyetin ilanı ile İstanbul'da olduğu gibi Bolu'da da gösteriler yapılmış ve İttihat ve Terakki'nin şubesi açılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Bolu mutasarrıflığı da bağlı bulunduğu Kastamonu vilayetinden ayrılarak müstakil mutasarrıflık haline getirildi. Müstakil Bolu mutasarrıflığı o zaman Ereğli, Bartın, Bolu, Devrek, Düzce, Zonguldak, Gerede, Göynük, Mudurnu kazalarından ibaret idi. Zonguldak kazası sonradan Bolu'dan ayrılarak müstakil bir mutasarrıflık haline getirilmiştir.⁵³

Bu dönemde imparatorluğun çeşitli bölgelerinde başlayan İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefet Bolu'da da kendini göstermeye başlamıştır. 1911'de bu karşı akımlar, Hürriyet ve İtilaf çevresinde toplandığı için aynı yıl Bolu ve kazalarında da Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın şubeleri açılmıştır. 1914 yılına gelindiğinde ise Bolu ve kazalarında genel seferberlik ilan edilmiştir. Cepheye sevk edilen askerlerin büyük bir kısmı Bolu'ya geri dönememişlerdir. 1918 yılı sonlarında, esaretten dönenler ise tanınamayacak halde geri gelmişlerdir. 30 Ekim 1918'de Mondros mütarekesinin yürürlüğe girmesi ile de Bolu'da milli mücadele dönemi başlamıştır. 1918'de başlayan toparlanma, direnme ve zaferler 1923'e kadar sürmüştür.⁵⁴ 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanından sonra bütün mutasarrıflıklar kaldırılınca, Bolu bugünkü durumuna yani valilik idaresine kavuşmuş oldu.

⁵² Konukçu, *Bolu 1998 Yılığ*ı Bolu Valiliği, s. 92.

⁵³ Kutlu, *Bolu Tarihine Kısa Bir Bakış*, s. 9.

⁵⁴ Işıl Yurtışığ, *979 Numaralı Bolu Şer'îyye Sicilinin XIX. Yüzyıl Bolu Tarihine Katkıları (H. 1295-1296/M. 1878- 1879)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2009, s 16.

Bolu 1923'te vilayet haline getirildiğinde Bolu'nun son mutasarrıfı olan Ahmet Fahrettin Bey, Bolu'nun ilk valisi olarak tekrar atanmıştır.⁵⁵

III. ŞER'İYYE SİCİLLERİ

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemden XIX. yüzyıl sonlarına kadar hukukî ihtilafların çözüm yeri Şer'î mahkemeler olmuştur. Bu mahkemeler dil, din, ırk farkı gözetmeksizin herkesin müracaat ettikleri yerler olarak kadı veya nâib idaresinde bulunmaktadırlar. Osmanlı Devleti'nde örfî davalara bakmakla yükümlü özel bir mahkeme hiçbir zaman mevcut olmamıştır. Dolayısıyla Şer'î mahkemeler, yalnız Şer'î hukukun alanına giren davaları değil aynı zamanda örfî hukukla ilgili konuların da merciidir. Merkezden gelen hüküm ve fermanlar ile bunların derlenmesi yoluyla oluşturulan kanunnameler kadılarına gönderilir ve bunların tatbik edilmesi istenirdi. Örfî hukukun haricinde ise şer'î mahkemede hükümler, Hanefî mezhebine göre verilmektedir.⁵⁶

Şer'îyye Sicilleri Osmanlı Devleti'nden günümüze ulaşan kaynakların en mühimlerindenidir. Osmanlı Devleti'nde çok önemli bir yere sahip olan kadılar Şer'îyye Sicili kayıtlarını tutmakla mükelleftiler. Günümüze yaklaşık 20.000 Şer'îyye Sicili ulaşmıştır. Bu defterlerden yaklaşık 9.000'i İstanbul dışındaki mahkemelere aittir.

Şer'îyye Sicilleri her alanda çok önemli bilgileri ihtiva eder. Bu kaynaklarda her türlü sosyal olaylarla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Alacak- borç davaları, alım-satım, katl, zina, hırsızlık, köle, kefalet, vekâlet, ihtidâ konulu hüccetler ile ferman ve beratları da içermektedir.⁵⁷ Şer'îyye Sicilleri birçok sahada tarihin biriktirdiklerini günümüze getiren kaynaklardır. Hukuk, dil, sosyal, sanat, şehircilik, askeri ve kültür alanlarında araştırma yapan araştırmacılar için en önemli kaynaklardandır.

Şer'îyye sicillerinin kapsadığı alanları ve sağladığı faydaları şu şekilde ifade edebiliriz:

⁵⁵ Özkök, *a.g.m.*, s. 188.

⁵⁶ A.Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle*, Hikmet Yayınları, İstanbul 1978, s. 413.

⁵⁷ Mücteba İlgürel, *Şer'îyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru*, İ. Ü. E. F. Tarih Dergisi, 1975, XXVIII-XXIX, s. 124.

- Hukuk tarihi için çok önemlidir. Hukukla doğrudan bağlantılı olmasından dolayı eşsiz bir hukuk külliyesi oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nde hukuk sistemi, anlayışı ve işleyişi Şer'îye Sicillerinden öğrenilebilmektedir.
- Dil konusunda araştırma yapanlar için önemli bir kaynaktır. Çünkü yıllara göre sicillerde kullanılan dil de değişiklik göstermiştir.
- Sosyal açıdan, insanların birbirleriyle her türlü münasebetlerini günümüze getiren en canlı kaynaklardır. İnsanların birbirleriyle alış-veriş, alacak borç ilişkilerini, toplumda hangi dönemde hangi suçların işlendiği ve bunların nedenlerini Şer'îye Sicillerinde bulmak mümkündür.
- Sanat tarihi açısından da, sicillerde cami, türbe, medrese, hamam gibi binaların yapılması ve tamirata ile ilgili hükümler de mevcuttur.
- Kültür tarihi bakımından siciller içinde bulunan terekeler ve bunların içindeki kitapların tespiti çok önemlidir.
- Askeri sahada ise sefer zamanında yapılması istenen işlerle ilgili olarak kadırlara yazılan fermanlar sicillere kaydedilmiştir.⁵⁸

Siciller önemli tarihî olayların, tarihî şahsiyetlerin, mahallî yer adlarının, önemli tarihî müesseselerin tespitinde önem arzederler. Sicillerde yer alan çeşitli hüküm ve vesikalardan; kasaba, köy ve mahalle isimlerini; yeni yerleşim yerlerini öğrenmek mümkündür. Zaten tarih araştırmalarında üzerinde önemle durulması gereken, devletlerin tarihlerinden ziyade, toplumların hayat tarzları, gündelik aktiviteleri, ekonomik uğraşları ve gelirleri, gelenekleri, kullanılan araç-gereçler, kişilerle devlet arasındaki ve kişilerarası ilişkileri düzenleyen kurallar, toplumsal hareket ve akımlar vb. alanlardır.

⁵⁸ Halil İnalçık, *Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak*, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi, Ankara 1943, s. 89-96.

A. Şer‘îyye Mahkemelerindeki Görevliler

1. Kadı

Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinden itibaren kazalara iki tür görevli tayin olunmaktadır. Bunlardan birisi yürütme yetkisine sahip olan “bey”, diğeri ise ulema sınıfından olan ve yasama yetkisini kullanan “kadı”dır.⁵⁹

Osmanlı Devleti’nde kadı çok geniş yetkilerle donatılmış en yüksek mülkî amir ve hâkim⁶⁰, mutlak otoritenin kazada temsilcisidir. Kadılar halk ile direk olarak temas halinde olup, halkın her türlü işleriyle ilgilenmektedirler.⁶¹

Kadılar her türlü davaya bakmaktadırlar. Cami, vakıf, divandan gelen emirleri uygulama ve bugünkü anlamda noterlik gibi görevlere haizdiler.⁶² Kadılar görevlerini yerine getirirken sancakbeyi, beylerbeyi, subaşı, nâib, imam, kâtib, mübâşir ve muhızrılardan yardım almaktadırlar.⁶³

2. Nâib

Vekil anlamına gelen nâib, kadı tarafından kendisine muhakeme konusunda yetki verilmiş olan kimsedir. Bizzat kadılara da nâib denildiği görülür. Osmanlı kadıları nâiblerini daha çok sorgu hâkimi olarak görevlendirmişlerdir. Sorgu hâkimleri karar verme yetkisine sahip değillerdi. Bununla beraber yargı yetkisine sahip nâibler de bulunmaktaydı.⁶⁴

Vazifelerine göre nâibler üçe ayrılmaktadır:

- **Kaza Nâibleri:** Kadı adına, kadının kendine bağlı nahiyelerde nâib adıyla şer‘î işleri yürüten kişilerdir.

⁵⁹ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezen, İstanbul 2003, s. 108.

⁶⁰ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Turhan Kitabevi, Ankara 1994, s. 7.

⁶¹ Halil İnalcık, *Osmanlı’da Devlet Hukuk Adâlet*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 106.

⁶² Fahrettin Atar, “Kadı”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, s. 66.

⁶³ Halil İnalcık, “Mahkeme”, *İA*, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, VII, s. 149.

⁶⁴ Abdülaziz Bayındır, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s. 89-91.

- **Mevâli Nâibleri:** Mevâli denilen büyük kadıların yerlerine veya sadece esnafı kontrole vazifelendirilen nâiblerdir.
- **Arpalık Nâibleri:** Ümerâya ve ulemâya verilen arpalıklardaki Şer'î yargılamaları yapmak üzere görevlendirilen nâiblerdir.

3. Muhzırlar

Muhzır, müddeilerle (davacılar) müdde-i aleyhleri (dava olunanlar) mahkemeye çağırın memura verilen isimdir. Şer'î mahkemelerde kullanılan bu tabire karşılık hukuk ve ceza mahkemelerinde "mübaşir" denilmiştir. Muhzır Arapça ihzar edici, eden, huzura getiren demektir ve birden fazla muhzırın bulunduğu yerlerde muhzırların başındaki kişiye de "muhzır başı" ismi verilmiştir.⁶⁵

4. Çavuşlar

Şer'î mahkemelerden çıkan ilâmların icrası, borçlunun mallarını satarak borcunun ödenmesi, borçlunun mahkeme kararı ile tazyik edilmesi, kesinleşen nakdi ve bedenî cezaların infazı gibi günümüzde icra memurları, kısmen emniyet görevlileri ve savcının vazifelerini ifâ eden memurlardır.⁶⁶

5. Mübaşirler

Bu terimin Osmanlı adliye teşkilatında ifade ettiği iki anlamı vardır. Birincisi mahkemelerde celp ve tebliğ işinde görevli memur demektir ve bu anlamıyla muhzır ile eş anlamlıdır. İkincisi; Tanzimat'tan önce devletçe yapılması ve soruşturulması gereken işlerin yapılmasına veya soruşturulmasına görevlendirilen memurlardır. Mübaşirler yaptıkları hizmet karşılığında devletten bir maaş veya yol masrafı almadıklarından her türlü zorunlu masrafları gittikleri yerlerin halkından mübaşiriye adı altında alınmıştır.⁶⁷

6. Müşavirler

Kadıların icâbı halinde fetva istedikleri ve danıştıkları ulemâdır.⁶⁸

⁶⁵ Pakalın, *a.g.e.*, II, s. 572

⁶⁶ Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, I, s. 73.

⁶⁷ Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, I, s. 74.

⁶⁸ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kardelen Kitap Evi, Isparta 1999, s. 223.

7. *Kâtipler*

Kâtipler, tarafların iddia ve savunmalarını ve şahitlerin beyanlarını doğru olarak zabta geçiren kimselerdir.

8. *Kassâmlar*

Sözlük anlamı, taksim eden demek olan kassâm kelimesi hukuki terim olarak, vefat eden şahısların terekelerini taksim eden şer‘î memur anlamına gelir. Osmanlı adliye teşkilatında, askeri sınıfın terekelerini taksim eden kazasker kassâmlar ve şer‘î mahkemelerinin bulunduğu yerlerdeki kassâmlar olmak üzere iki çeşit kassâm vardır. Her kadılıkta özel kassam defteri bulunurdu ve kassâmlar, taksim ettikleri terekelerden resm-i kısmet adıyla bir harç alırlardı. Tazimattan sonra İstanbul kassâmlığı görevine devam etmiş, bunun dışında kalan kassâmlar kaldırılmıştır.⁶⁹

9. *Mukayyid*

Kâtiplik müessesesinin teşekkülünden önce bu vazifeyi yapan yardımcı memurlardır.

10. *Şühûdü'l-hâl*

Mahkemedeki yargılamayı bir tür gözlemci sıfatı ile izleyen görevlilere şühûdü'l-hal denilmektedir. Böylece yargının güvenilirliği, hem de yargı bağımsızlığı sağlanmış olmaktadır. Ayrıca mahkemeye dışarıdan yapılacak bir müdahale de şühûdü'l-hâl vasıtasıyla önlenmiştir.⁷⁰

B. Şer‘îyye Sicillerinde Bulunan Belge Türleri

1. *Hüccet*

Arapça bir kelime olan hüccet lügatî olarak delil, sened anlamlarına gelmektedir. Eskiden bir hükmü ihtiva etsin veya etmesin hâkim tarafından düzenlenen her türlü belgeye hüccet denilmekteydi. Sonraları, kadı huzurunda ikrara ve takrire, akidlere, vasi nasbı ve izin verilmesi gibi hüküm ihtiva etmeyen hususlara dair

⁶⁹ Akgündüz, *Şer‘îyye Sicilleri*, I, s. 280.

⁷⁰ Nâsi Aslan, *İslam Yargılama Hukukunda “Şühûdü'l-Hal” Jüri Osmanlı Devri Uygulaması*, Beyan Yayınları, İstanbul 1999, s. 52-55.

düzenlenen belgeler için de kullanılmıştır.⁷¹ Bu tür belgelerde çoğunlukla kadının imza ve mührü üst kısımda; kadı tarafından verilmiş bir hükmü ve kararı ihtiva eden ilâmlarda ise bu imza ve mühür düzenlenen belgenin alt kısmında bulunmaktadır.⁷²

Verasetin sübutu, nafaka takdiri, vasi tayini vs. işlemlere ait belgelere hüccet denilmesi, saklanıp gerektiğinde hakkı isbat edici belge olarak kullanılmalarındandır.⁷³

Kadı huzurunda görülen dava neticesinde hüccetin aslı taraflara verilirken bir sureti de sicil defterine kaydedilmektedir.⁷⁴

Metin bölümünde; başlangıçtan sonra, birinci taraf tanıtılmaktadır. İkametgâhları, kendilerinin ve babalarının isimleri ve çok defa şöretleri zikredilmektedir. Daha sonra şeriat mahkemesine atıfta bulunmaktadır. İkinci taraf tanıtılmaktadır. Şahıs isimlerinden evvel “işbu hâmilü’l-kitâb”, “işbu sâhibü’l-kitâb”, “işbu bâ’isü’l-kitâb” gibi ifadeler yer almaktadır. Bütün bunlar hüccetin sahibi olan kişiyi ifade etmektedir.⁷⁵ Daha sonra “beyân edilmektedir” anlamına gelen “takrîr-i kelâm idüp” “ikrâr-ı sahîh-i Şer’î ve i’tirâf-ı sarîh-i mer’î kılup” gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Konunun bildirilmesi bölümünde ise, önce davacı olan taraf dava konusunu ve neden şikâyetçi olduğunu beyan etmektedir. Sonra davalı kabul veya inkâr etmektedir. Davalı inkâr ettiği takdirde davacıdan davasına uygun “beyyine” yani delil istenmektedir. Şâhid veya beyyine olmadığı zaman, davalının yemin etmesi istenmektedir. Eğer davalı yemin etmez ise “yeminden nükûl idüp” ifadesiyle yemin etmeye yanaşmadığı ifade edilmektedir.

Son bölümde tarih ve şahitler yazılmaktadır. Şahitler, davanın hak ve adalet üzere görülmesinin en önemli unsurlarıdır ve genellikle, kadı, hatib, imam ve müezzin, sanatkâr ve askerî teşkilata mensub şahıslardan oluşmuştur. Ancak çoğu kere

⁷¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. İrşad Yayınevi, İstanbul 1985, s.205.

⁷² Mustafa Oğuz, *Hüccetlerin Diplomatik Yönden Tahlili (XVII. Yüzyıl)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1988, s. VIII.

⁷³ Oğuz, *a.g.e.*, s. VIII.

⁷⁴ Şemsettin Sami, “Hüccet”, *Kamus-i Türkî*. Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 541.

⁷⁵ Oğuz, *a.g.e.*, s. XIV.

isimlerinin karşılıklarına görevleri yazılmamıştır. Sicillerde şahitler bir önceki dava ile aynı ise, isimleri zikredilmemekte ve “es-sâbikûn”, “mâ-sebak”, “el-mezbûrûn” ifadeleriyle belirtilmektedir.

2. *İlâm*

Osmanlı diplomatik biliminde ilâm kelimesi, yaygın anlamıyla, kadılar tarafından hazırlanan ve Dîvân’a arz edilen belge türünü tanımlamaktadır. Fakat ilâm kelimesi, şer‘î belge türlerinden birini niteleyen bir terim olarak hususî bir anlam ve hukukî bir mahiyet kazanmadan önce bütün idarî merciler tarafından Dîvân’a veya resmî birimlere yazılan arzları içine alan ve daha umumî bir anlam ifade eden bir terim olarak da kullanılmıştır.⁷⁶

Daha sonra ilâm terimi sadece kadılar tarafından düzenlenen bir belge türüne mahsus olarak kullanıldığı görülmektedir.⁷⁷ İlâm konusunda bir başka değerlendirme ise Abdülaziz Bayındır’a aittir. Bayındır, ilâmı “hâkimin bir davada şeriata göre verdiği hükmünü ve üstünde imza ve mührünü taşıyan bir vesika” şeklinde tanımlamakta ve ilâmın bir hüküm ihtiva ettiğini belirtmektedir.⁷⁸

3. *Ma‘ruz*

Mahkemelerde yapılan şikâyetler, hâkimin emriyle görevliler tarafından hazırlanan keşif ve tahkikat raporları ve nâiblerin, daha çok ceza konularında yürüttükleri soruşturmalar ve hâkimin onayına sundukları kararlar ile üst makamlara arz ettikleri konulardır.⁷⁹

4. *Mürâsele*

Şer‘îyye Sicilinde yer alan ve kadının kendisine denk veya kendisinden daha üst ya da alt rütbedeki makamlara yazdığı yazıya denilmektedir.⁸⁰

⁷⁶ Sami, “İlâm”, *Kamus-i Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 132.

⁷⁷ Ekrem Tak, *Diplomatik Bilimi Bakımından XVI- XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Tanımlaması*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 147.

⁷⁸ Bayındır, *a.g.e.* s. 3.

⁷⁹ Bayındır, *a.g.e.* s. 18.

⁸⁰ Ahmet Akgündüz, *Şer‘îyye Sicilleri, Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.72.

5. Vakfiye

Bir malın belli bir amaca tahsis edilmesine vakıf, bu vakfın şartlarını ihtiva eden belgeye de vakfiye denilmektedir.⁸¹

6. Berat

Herhangi bir görev veya memuriyete tayin edilenlere görevlerini yapma yetkisini veren ve üzerinde padişahın tuğrasını taşıyan atama emirlerine berat denir.⁸²

7. Buyruldu

Padişah'tan sonra Şer'î ve kânûnî hükümleri icra ve takip ile görevli olan makam, sadrazamdır. Sadrazam, padişahın emrine dayanarak kadılarına emirler yazardı. Bunlara buyruldu denmektedir.⁸³

8. Emr-i Şerîf ve Fermanlar

Padişah'ın kendisine İslam Hukuku tarafından tanınan içi boş yasama yetkisine dayanarak veya icrâ kuvvetinin başı olarak kaleme aldığı hükümlere ferman denilmektedir. Padişah ihtilâflı olan bir şer'î meselede mevcut görüşlerden birini tercih ettiğini kadıya bildirir veya şer'î hükümlerin icrasını teyid için yazılı emir gönderir veya düzenleme yetkisi bulunan sahalarda bazı düzenleyici kâideleri Dîvân-ı Hümâyûn'un telhisi üzerine tanzim eder ve durumu kadılarına bildirir.⁸⁴

⁸¹ C. Üçok-A. Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş Yayın Evi, Ankara 1999, s. 227-228.

⁸² Yılmaz Kurt, *Osmanlıca Dersleri*, Akçağ Basım ve Yayımlar Pazarlama A.Ş., Ankara. 1997, s. 171.

⁸³ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Enderun Yayınevi, İstanbul 1982, s. 337.

⁸⁴ Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, I, s. 39.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEFTERDE YER ALAN İDARİ YAPI VE GÖREVLİLER

I. DEFTERDE YER ALAN İDARİ YAPI

Osmanlı Devleti idari teşkilat açısından önce eyaletlere, eyaletler sancaklara (livalara), sancaklar kazalara ve kazalar da nâhiyelere bölünmüştür. Eyaletler, Osmanlı Devleti idari teşkilatının en büyük parçasını oluşturuyordu. XVI. Yüzyılın ortalarına kadar beylerbeyliği tarafından idare edilen eyaletler, daha sonraları vezirler tarafından idare edilmeye başlanmıştır.⁸⁵

Eyaletleri sancaklar meydana getirmektedir. Sancaklara ise livâ hatta vilâyet adı da verilirdi. Sancaklar, sancakbeyi ve emir adı verilen ve en az yüz bin akçelik dirliği bulunan idari ve askeri bir amir tarafından idare edilirdi. On yedinci yüzyıldan itibaren bu amirlere paşa unvanı verilmiştir. Tanzimat sonrasında ise yalnızca idarî yetkileri bulunan mutasarrıflar idareyi ellerine almışlardır.⁸⁶

Kaza, Osmanlılar'da kadının yetki alanını ifade eden idari birimdir. Bugünkü idari teşkilatta ilçenin karşılığı olan kaza, Osmanlılar'da hem kadının idare bölgesini hem de bu bölgeyi tanımlayan coğrafi bir terim özelliği gösterir.⁸⁷

Nahiye, sözlükte “taraf, cihet, yöre, kenar, bölge” anlamlarına gelen nahiye kelimesi Osmanlı idari sistemi içinde bazan bir yönetim ünitesini ve bölgeyi, bazan da coğrafi bakımdan küçük veya büyük bir çevreyi, yöreyi ve hatta semti ifade eder. Tanzimattan sonra daha çok kazadan küçük idari birimler için kullanılmıştır.⁸⁸

Köy, Osmanlı idari yapısı içerisinde en küçük birimdir. Coğrafi konumlarına göre bağlı buldukları idari birim değişebilmektedir.⁸⁹ Bu konuya örnek olarak, Bolu civarındaki köyler, doğrudan sancak merkezine bağlı iken, biraz daha uzak bölgeler yine Bolu'ya, fakat bu defa kazalar aracılığı ile bağlanmıştır.

⁸⁵ Akgündüz, *a.g.e.*, s. 53.

⁸⁶ Halil Cin- Ahmet Akgündüz, *Türk- İslam Hukuk Tarihi*, Timaş Yayınevi, İstanbul 1990, I, s. 254.

⁸⁷ Tuncer Baykara, “Kaza”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, s. 119.

⁸⁸ İlhan Şahin, “Nahiye”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, s. 306-307.

⁸⁹ Nurcan Abacı, *Bursa Şehri 'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 82.

Devletin en küçük idari birimi olan mahalleler ve kırsal alandaki köy toplulukları Osmanlı yönetiminin klasik dönemden bu yana iktisadi, mali, idari yönden kendi içinde kapalı birimlerdi. Bu birimlerin tanınması ancak on dokuzuncu yüzyıl yönetim reformlarıyla başlamıştır. ⁹⁰ Osmanlı şehirlerinde mahalle tanımı, birbirlerini tanıyan bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içerisinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir. ⁹¹

Mahalle teriminin Osmanlı devri için bundan başka iki tanımı daha vardır. Birincisi, mahalle şehir ve kasabalarda benzer özellikler taşıyan kişilerin birlikte yaşamlarını sürdürdükleri mekân olmasıdır. İkinci tanım ise; tahrir defterinde isimleri tek tek kaydedilmiş vergi mükelleflerinin oluşturduğu bir topluluktur. Yer ve zamana göre, bu anlamlardan üçü de bazen birbirlerinin yerini alırken, bazen de beraber kullanılmıştır. ⁹²

Osmanlı şehirlerinin yerleşim tarzı mahalle odaklıdır. Osmanlı şehirlerinde mahalle oluşumu sokaktan önce gelir. ⁹³ Mahalle veya köy, bir takım vergilerin dağıtımını ve toplanmasında, asayişin sağlanması ve bayındırlıkla ilgili bazı sorumlulukların yerine getirilmesiyle görevli ve yükümlü birimdir. ⁹⁴

Defterde Tespit Ettiğimiz Kaza İsimleri

Sıra No	Kaza İsmi	Bağlı Bulunduğu Sancak veya İl	Defter Yaprak No
1	Arac	Kastamonu	70-a
2	Bartın	Bolu	26-b, 53-b, 59-b
3	Bendereğli	Zonguldak	42-b

⁹⁰ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, TTK Yay., Ankara 2000, s. 106.

⁹¹ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın sonlarında Bursa*, TTK Yay., Ankara 2006, s. 40.

⁹² Hülya Taş, *Ankara'nın Bütüncül Tarihine Katkı: XVIII. Yüzyılda Ankara*, TTK Yay., Ankara 2006, s. 110.

⁹³ Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdâb-ı Osmâniyye*, İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s.386.

⁹⁴ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan yayıncılık, İstanbul 2001, s. 3.

4	Beykoz	İstanbul	15-b
5	Hendek	Adapazarı/İzmit	57-b
6	Denizli	Aydın	4-b
7	Doruk	Bolu	33-a
8	Düzce	Bolu	15-a, 31-b, 32-a, 35-a, 65-b
9	Zağferanbolu	Kastamonu	25-b
10	Gerede	Bolu	12-b, 21-a, 44-b, 47-b
11	Kıbriscık	Bolu	20-b, 25-a, 22-a, 28-a, 30-b, 32-b, 44-a
12	Luke	Belirtilmemiş	24-a
13	Nallıhan	Ankara	21-b
14	Nâzilli	Aydın	18-a, 58-b
15	Neferbolu	Bolu	52-b
16	Balcık	Rumeli	59-a
17	Sakrı	Belirtilmemiş	64-a
18	Serha	Belirtilmemiş	15-b
19	Yabanabâd/Yabanâbad	Ankara	8-b, 55-a
20	Göynük	Bolu	6-a, 9-a, 12-a, 13-b, 27-a, 48-b, 57-a

Defterde Tespit Ettiğimiz Kasaba İsimleri

Sıra No	Kasaba İsmi	Bağlı Bulunduğu Bölge	Defter Yaprak No
1	Elné	Rumeli	44-a
2	Lofça	Rumeli	44-a
3	Pevapen	Rusya	11-b
4	Şarköy	Rumeli	43-b

Defterde Tespit Ettiğimiz Nahiye İsimleri

Sıra No	Nahiye İsmi	Bağlı Bulunduğu Kaza, Sancak veya İl	Defter Yaprak No
1	Aksofi	Adapazarı/İzmit	47-b
2	Bavlı	Mudurnu/Göynük/Bolu	6-b, 12-a, 27-a
3	Çarşamba	Mudurnu/Göynük/Bolu	12-a, 26-b, 30-a, 36-b, 46-a, 57-a
4	Çağa	Bolu	19-a
5	Dörtdivan	Gerede/Bolu	12-b, 13-a, 45-b
6	Sazak	Bolu	5-a, 6-b, 7-b, 11-b, 19-b, 23-b, 27-a, 28-b, 28-a, 30-a, 44-a, 47-b, 49-b, 55-a, 60-a, 65-b,
7	Gökçesu	Bolu	1-b, 3-b, 4-b, 9-b, 11-a, 12-b, 30-b, 35-a, 40-a, 54-b, 55-a,
8	Kıbrıscık	Bolu	20-b, 26-b, 30-b, 44-a, 52-b
9	Mudurnu	Göynük/Bolu	6-a, 6-b, 12-a, 13-b, 27-a, 30-a, 32-b, 35-a, 57-a
10	Sarayköy	Denizli/Aydın	4-b

Defterde Tespit Ettiğimiz Köy (Karye) İsimleri

Sıra No	Köy(Karye) İsmi	Bağlı Bulunduğu İl/ Kaza (Sancak)/ Nahiye	Def. Yap. No	Belgenin Tarihi
1	A'lâ Çiftlik	İzmir/ Aydın/ Nazilli	58-b	18 Safer 1301
2	Afşar	Bolu/ Merkez	55-b	2 Safer 1301
3	Ağaççılar	Bolu/ Merkez	41-b	15 Cemâziye'l-Ahir 1300
4	Ağalar	Bolu/ Merkez	41-b	15 Cemâziye'l-Ahir 1300
5	Akça Alan	Bolu/ Merkez	4-a	7 Cemâziye'l-Ahir 1299
6	Akçakavak	Bolu/ Sazak Nahiyesi	38-a	15 Cemâziye'l-Evvel 1300

7	Akçayırılı	Bolu/ Bendereğli Kazası	42-b	9 Recep 1300
8	Alpağut Bey	Bolu/ Merkez	2-a	21 Cemâziye'l-Evvel 1299
9	Ayman	Ankara/ Nallıhan Kazası	30-a	6 Rebi'ü'l-Ahir 1300
10	Banaz	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	1-b	14 Cemâziye'l-Evvel 1299
11	Bayat	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	1-b	14 Cemâziye'l-Evvel 1299
12	Belücekkaya	Bolu/ Kıbrısçık	20-b	18 Zi'l-ka'de 1299
13	Belak	Bolu/ Kıbrısçık Nahiyesi	20-b	18 Zi'l-ka'de 1299
14	Berk	Bolu/ Merkez	43-b	22 Recep 1300
15	Cedidce	İzmit/Adapazarı/Aksofi Nahiyesi	47-b	6 Zi'l-ka'de 1300
16	Çakırlar	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	30-a	6 Rebi'ü'l-Ahir 1300
17	Çakmaklar	Bolu/Merkez	21-a	22 Zi'l-ka'de 1299
18	Çandır	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	54-b	6 Muharrem 1301
19	Çansa Za'meddin	Bolu/ Sazak Nahiyesi	19-b	7 Zi'l-ka'de 1299
20	Çatak	Bolu/Sazak Nahiyesi	7-b	5 Şaban 1299
21	Çavuş	Bolu/Düzce Kazası	32-a	22 Rebi'ü'l-Evvel 1300
22	Çavuşlar	Bolu/Gerede/Dörtdivan	12-b	25 Şaban 1299
23	Çavuşlar	Ankara/Yabanabad Kazası	8-b	27 Recep 1299
24	Çay	Bolu/Sazak Nahiyesi	49-a	26 Zi'l-ka'de 1300
25	Çayır köyü	Bolu/Merkez	59-b	25 Safer 1301
26	Çepni	Bolu/Merkez	17-a	1 Cemâziye'l-Evvel 1300
27	Çıkınlar	Bolu/Merkez	2-a	23 Cemâziye'l-Evvel 1299
28	Çorak	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	30-a	6 Rebi'ü'l-Ahir 1300
29	Çukalar	Bolu/Kıbrısçık	30-b	7 Rebi'ü'l-Evvel 1300
30	Çukurören	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	30-b	Safer 1300
31	Dadanı	Bolu/Sazak Nahiyesi	6-b	14 Recep 1299
32	Dadıc	Bolu/Sazak Nahiyesi	28-a	14 Safer 1300
33	Dadıclı	Bolu/Sazak Nahiyesi	18-b	28 Şevval 1299
34	Dedeler	Bolu/Çarşamba Nahiyesi	12-a	8 Ramazan 1299
35	Değirmen özü	Bolu/Merkez	45-b	4 Şevval 1300
36	Develi	Bolu/Düzce Kazası	65-b	23 Rebi'ü'l-Evvel 1301

37	Deve viran	Bolu/ Kıbrısçık Nahiyesi	26-a	26 Muharrem 1300
38	Dodurga	Bolu/Merkez	23-b	3 Muharrem 1300
39	Doğancı	Bolu/ Merkez	42-a	24 Cemâziye'l-Ahir 1300
40	Durniçe	Luka	24-a	4 Muharrem 1300
41	Elmalık		30-a	6 Rebi'ü'l-Ahir 1300
42	Emin	Bolu	69-a	19 Rebi'ü'l-Ahir 1301
43	Filus Süfla	Bolu/Merkez	5-a	27 Cemâziye'l-Ahir 1299
44	Fındıcak	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	28-a	14 Safer 1300
45	Geçidviran	Bolu/Sazak Nahiyesi	49-b	30 Zi'l-ka'de 13300
46	Gökgözler	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	40-a	16 Recep 1300
47	Gökpinar (Çay)	Bolu/Sazak Nahiyesi	32-b	14 Rebi'ü'l-Evvel 1300
48	Göl	Bolu	70-b	22 Rebi'ü'l-Ahir 1301
49	Gölcük	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	12-b	25 Şaban 1299
50	Güney Felakeddin	Bolu	70-b	22 Rebi'ü'l-Ahir 1301
51	Gürcüler	Bolu/Merkez	5-a	27 Cemâziye'l-Ahir 1299
52	Hacılar	Bolu/Merkez	29-b	29 Safer 1300
53	Hacı Oğlan	Bolu/Mudurnu/Çarşamba	35-b	Rebi'ü'l-Evvel 1300
54	Hamza Beğ	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	3-b	28 Cemâziye'l-Evvel 1299
55	Hayranlar	Bolu/Merkez	11-a	13 Şaban 1299
56	Hızır Şeyhler	Bolu/Merkez	11-b	22 Şaban 1299
57	Ilıca Kınık	Bolu/Merkez	27-a	9 Safer 1300
58	İman	Ankara/Nallıhan	21-b	3 Zi'l-Hicce 1299
59	Kalemoğlu	Bolu/Merkez	3-b	28 Cemâziye'l-Evvel 1299
60	Kara Kesikoğlu	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	3-b	4 Cemâziye'l-Ahir 1299
61	Karacağağaç	Bolu/ Sazak Nahiyesi	3-b	28 Cemâziye'l-Evvel 1299
62	Karaköy	Bolu/ Kıbrısçık Nahiyesi	44-a	23 Receb 1300
63	Karaköy	Bolu/Merkez	44-a	Şaban 1300
64	Karamanlar	Bolu/ Sazak Nahiyesi	27-b	14 Safer 1300
65	Karacasu	Bolu/Merkez	20-b	17 Zi'l-ka'de 1299
66	Kasablar	Bolu/Merkez	20-b	17 Zi'l-ka'de 1299

67	Kazanlar	Rumeli/ Balcık Kazası	59-a	28 Safer sene 301
68	Kozlu	Bolu/Merkez	6-b	25 Receb 1299
69	Keskinli	Bolu/Mudurnu/Çarşamba	12-a	25 Şaban 1299
70	Kısa Hunlar	Bolu/Merkez	10-b	9 Rebi'ü'l-Ahir 1300
71	Kızılcaviran	Bolu/ Kıbrısçık Nahiyesi	20-b	18 Zi'l-ka'de 1299
72	Kıran Özü	Bolu/Mudurnu/Çarşamba	30-a	6 Rebi'ü'l-Ahir 1300
73	Köprücüler	Bolu/Merkez	2-a	21 Cemâziye'l-Evvel 1299
74	Köseler	Bolu/ Kıbrısçık Nahiyesi	52-b	20 Muharrem 1301
75	Kuşcular	Bolu/Merkez	70-b	22 Rebi'ü'l-Ahir 1301
76	Kuz Kebir	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	32-a	22 Rebi'ü'l-Evvel 1300
77	Kuz Sağır	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	3-b	28 Cemâziye'l-Evvel 1299
78	Kuzören	Bolu/ Sazak Nahiyesi	23-b	3 Muharrem 1300
79	Kuz Fındık	Bolu/Merkez	22-a	
80	Kürkçüler	Bolu/Merkez	56-b	25 Muharrem 1301
81	Mamdesi	Bolu/ Mudurnu/ Çarşamba	57-a	27 Muharrem 1301
82	Mefles	Rumeli/ Filibe Sancağı	55-b	19 Muharrem 1301
83	Merkuze	Kastamonu/ Araç Kazası	70-a	20 Rebi'ü'l-Ahir 1301
84	Meryem Ağa	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	40-a	16 Receb 1300
85	Mesciçele	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	1-b	14 Cemâziye'l-Evvel 1299
86	Mesciler	Bolu/ Merkez	4-a	7 Cemâziye'l-Ahir 1299
87	Musluklar	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	16-b	24 Şevval 1299
88	Okcular	Bolu/ Merkez	17-b	26 Şevval 1299
89	Ovabaşı	Bolu/ Göynük / Mudurnu	13-b	14 Ramazan 1299
90	Paşaköy	Bolu/ Merkez	41-b	15 Cemâziye'l-Ahir 1300
91	Pir Ahmedler	Bolu/ Merkez	9-b	4 Şaban 1299
92	Rumşalar		15-a	12 Şevval 1299
93	Salibeğler	Bolu/ Merkez	21-a	22 Zi'l-ka'de 1299
94	Sarıcalar	Bolu/ Merkez	1-b	16 Zi'l-Hicce 1299
95	Sazak Kınık	Bolu/ Sazak Nahiyesi	27-a	8 Safer 1300
96	Seyyid Köy	Bolu/ Merkez	22-a	22 Zi'l-Hicce 1299

97	Soku	Bolu/ Merkez	8-a	26 Receb 1299
98	Sultan Beğ	Bolu/ Merkez	22-a	22 Zi'l-Hicce 1299
99	Sultan Köy	Bolu/ Merkez	17-b	26 Şevval 1299
100	Susuz	Bolu/ Mudurnu/ Çarşamba	57-a	27 Muharrem 1301
101	Şahnalar	Bolu/ Çağa Nahiyesi	19-a	6 Zi'l-ka'de 1299
102	Şaliköy	Ankara/ Yabanabad	55-a	17 Muharrem 1301
103	Tekke Ümmi Kemal	Bolu/ Sazak Nahiyesi	65-b	23 Rebi'ü'l-Evvel 1301
104	Temürciler	Bolu/ Merkez	27-b	9 Safer 1300
105	Toy Kıran	Kastamonu/ Araç Kazası	70-a	20 Rebi'ü'l-Ahir 1301
106	Urcanaz	Bolu/ Mudurnu/ Çarşamba	26-b	4 Safer 1300
107	Usenak	Bolu	2-b	23 Cemâziye'l-Evvel 1299
108	Üzirlen	Bolu/ Merkez	21-b	2 Zi'l-Hicce 1299
109	Veysler(Vayıslar)	Bolu/ Gökçesu Nahiyesi	1-b	15 Cemâziye'l-Evvel 1299
110	YayladereceViran	Bolu/ Mudurnu / Bavlı	27-a	9 Safer 1300
111	Yozgat	Bolu/ Merkez	10-a	15 Şaban 1299
112	Yunuslar	Bolu/ Merkez	11-a	13 Şaban 1299

Defterde Tespit Ettiğimiz Mahalle İsimleri

Sıra No	Mahalle İsmi	Bağlı Bulunduğu İl/ Kaza (Sancak)/ Nahiye	Defter Yaprak No
1	Akpınar	Bolu/Merkez	12-a, 15-b, 31-a, 33-b, 39-a, 45-b, 50-b, 53-a, 55-a, 63-a, 65-a
2	Akmescid	Bolu/Merkez	3-a, 7-a, 7-b, 26-b, 34-a, 41-a, 42-a, 53-a, 60-a
3	Çavuş/Çavuşlar	Zağferanbolu	25-b
4	Çeşme	Beykoz/İstanbul	15-b
5	Çukur	Bolu/Merkez	23-b, 30-b, 44-b, 63-b, 64-b
6	Debbağlar	Bolu/Merkez	1-a, 4-a, 4-b, 5-a, 7-a, 17-b, 25-a, 35-a, 42-b, 64-b, 65-b, 68-a

7	Ermeni/Ermeniyan	Bolu/Merkez	53-b, 56-a, 58-a, 59-b
8	Eski Câmî‘-i Şerîf	Bolu/Merkez	4-b, 5-b, 11-b, 19-a, 21-b, 24-a, 25-b, 32-b, 33-b, 41-b, 48-a, 50-a, 62-b, 67-b, 68-a
9	Aslahaddin	Bolu/Merkez	4-b, 34-a, 50-b, 58-a, 62-b, 64-a
10	Gölyüzü	Bolu/Merkez	1-a, 1-b, 4-b, 8-a, 16-b, 25-a, 26-a, 33-b, 46-a, 48-b, 64-b, 69-b
11	Haydar Paşa	İstanbul	54-a
12	Hıristiyan	Bolu	14-b, 31-b, 43-a, 53-b
13	Hıristiyan	Ankara	13-a
14	Hoca Beğ	Bolu/Merkez	35-b, 60-b, 62-b
15	İmâret	Bolu/Merkez	29-b, 41-b, 48-b
16	İnce	Beykoz/İstanbul	57-a
17	İskender	İstanbul	54-a
18	Kara Çayır	Bolu/Merkez	1-a, 6-b, 8-b, 9-b, 17-b, 18-b, 20-a, 46-b, 47-a, 48-a, 49-a, 64-a,
19	Karamanlı	Bolu/Merkez	12-b, 14-a, 18-b, 26-a, 32-a, 32-b, 35-a, 38-b, 39-b, 48-a, 58-a,
20	Kazak	Mudurnu	32-b
21	Semerkand	Bolu/Merkez	2-a, 6-a, 10-b, 11-b, 13-b, 15-b, 17-b, 18-a, 24-a, 25-a, 27-b, 29-b, 41-b, 44-a, 55-b, 64-b, 69-b
22	Seviller	Gerede	47-b
23	Tavukcu Hamza (İstanbul)	Üsküdar/İstanbul	54-a

II. DEFTERDE YER ALAN İDARİ GÖREVLİLER

XIX. yüzyılın sonlarında Bolu sancağının idari kadrosu ve diğer görevlilerinin görev ve işlerinin belirtilmesi için, o dönemde Osmanlı Devleti’nde sancak yönetimi

sistemini ve bununla beraber bu sistemin hangi görevlilerle beraber yürütüldüğünü incelemek gerekmektedir.

Osmanlı Devleti'nin, kuruluşundan itibaren aynı şekilde işleyen taşra teşkilatının en önemli değişikliği, 1864 ve 1870 tarihli iki Nizamname ile yapılmıştır. Önceden livalara (sancaklara) da vilayet denildiği halde, eyalet ifadesi kaldırılmış ve yerine vilayet (il) terimi kullanılmaya başlanmıştır. Böylece Osmanlı Devleti, vilayetlere, vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere ve nahiyeler köylere ayrılmıştır. Vilayetlerde genel idare amiri padişah tarafından tayin edilen vali iken livalarda ise idarenin başı mutasarrıflardır. Muhasebeci, Tahrirat Müdürü, Defter-i Hakânî memuru ve Zabtiye amiri önemli memurlar arasındadır. Kazalarda idare reisi kaymakam, nahiyelerde müdür, köylerde ise muhtardır.⁹⁵

A. Sicilde Tespit Edilen Devlet Görevlileri

1. Kadı

Klasik dönemde Osmanlı şehrinin idaresi ve yargı görevi, ilmiye sınıfından olan kadılara bırakılmıştı. Kadı sadece şehrin değil civarındaki köy ve nahiyelerin de mülki amiri ve yargııcı idi. Merkez bürokrasisinin üyesi olan kadı bölgede; yargının, kolluk işlerinin, mali görevlerin ve şehir yönetiminin sorumlusuydu.⁹⁶

II. Mahmud dönemi reformlarıyla Kadı'nın idari fonksiyonu azalıp, elinden güvenlik ve beledi hizmetler alınmış, Tanzimatın ilan edildiği sıralarda ise Kadı, sadece bir şer'î hâkim derecesine inmiştir.⁹⁷

Sicilde tespit ettiğimiz hâkimler:

- Bolu hâkimü'ş-şer'î fazîletlü Es-Seyyid Hâfız Vasfî Efendi (1-a)
- Hâkimü'ş-şer' Es-Seyyid Hüseyin Hüsni Efendi (15-a)
- Bolu hâkimü'ş-şer'î Hamid Efendi (18-b)
- Bolu hâkimi Ahmed Pir Efendi
- Hâkimü'ş-şer' Es-Seyyid Abdurrahman Hulûsi Efendi (68-b)

⁹⁵ Halil Cin- Ahmet Akgündüz, *Türk-İslam Hukuk Tarihi*, Timaş Yayınevi, İstanbul 1990, I, s. 263-264.

⁹⁶ İlber Ortaylı, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yay., İstanbul 1985, s. 16.

⁹⁷ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s.100-101.

2. *Nâib*

Kelime anlamı olarak *vekil* demektir. Osmanlı hukukunda iki anlamı vardır. Birincisi bütün kadılar, sultanın vekilleri olduğu için bunlara da *nâib* ve bunun çoğulu olan *nüvvâb* denilmiştir. İkincisi ise, kadıların kendi yerlerine davalara bakmak üzere görevlendirdikleri kişilere de *nâib* denilmiştir.⁹⁸

Sicilimizde 6 adet *nâib* tespit ettik:

- Sazak *nâihyesi nâibi* meveddetlü Emin Efendi (39-b)
- Bolu *nâibi* Hoca *zâde* mükerrermetlü Es-Seyyid Hasan Hüseyin Efendi (45-a)
- *Nâib-i sâbık* mükerrermetlü El-hac Nu‘man Efendi *zâde* Es-Seyyid Mehmed Zeydî Efendi (63-b)
- Bolu *nâibü’ş-şer‘* bulunan fazîletlü Abdullah Mes‘ud Efendi (64-b)
- Beykoz *kazâsı nâibi* mükerrermetlü Es-Seyyid Hâfız İbrahim Efendi (15-b)
- Gökcesu *nâibi* Tırbancı Hacı Mehmed Efendi (9-b)

3. *Kethüda*

Osmanlı şehirlerinde mali ve idari işlerle görevli olan memurlara *kethüda* denilirdi. Devlet tarafından yazılıp, vali ve sancakbeylerine gönderilen ferman ve hükümlerin birer nüshâsı da âyan ya da şehir *kethüdası* ismini alan memurlara gönderilirdi. *Kethüdalar*, halktan alınan vergilerin servet durumuna göre dağılımını yapmak, bu durumu halka duyurmak ve vergileri halktan toplamakla görevli olduğundan, halk ile hükümet arasında köprü vazifesi yapmışlardır.⁹⁹

Sicilimizde 2 tane *kethüda* ismine rastladık:

- Güney Felakeddin karyesinden müteveffa Masdan *Kethüda* (70-b)
- *Sâbık Kethüda* Ali Bey (33-a)

⁹⁸ Akgündüz, *Şer‘îye Sicilleri*, I, s. 72.

⁹⁹ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1993, III, s. 317.

4. Defterhane Katibi (Tapu Katibi)

Osmanlı Devleti'nde şahsi tasarrufları, tımar zeamet hasları, mülk ve vakıfları ve bu konularda meydana gelen bütün değişiklikleri kaydetmekle görevli olan ve sayılan mal gruplarının senetlerini veren daireye defter-i hakani adı verilmekteydi. Halkın “Defterhane” adı verdiği bu dairenin amirine başta “Defter Emini” sonra ise “Defter-i Hakânî Emini” deniliyordu.¹⁰⁰

Defterhane'nin işleri, Defter Emini'nin idaresi altındaki memurlardan oluşan bir teşkilat vasıtasıyla yapılmaktaydı. Defterhane katibi (tapu katibi) bu memurlardan biriydi. Defterhane katiplerinin bir kısmı hizmetlerine karşılık ulûfe alır, bir kısmı da tımar ve zeamet tasarruf ederdi.¹⁰¹

Sicilimizde 4 tane defterhane katibi tespit ettik:

- Defterhâne memuru İlyaszade Said Efendi (60-a)
- Tapu kâtibi Hacı Reşid Efendi b. Abdullah (16-b)
- Tapu kâtibi İzzet Efendi b. Ahmed (17-a)
- Tapu kâtibi Mehmed Efendi b. Hüseyin (29-b)

5. Zabtiye

Osmanlı idari teşkilatının bir parçası olan ve zabıta işlerine bakan askeri birliğin ismidir. Silahlı bir teşkilat olduğu için Seraskerliğe bağlı olan zabtiye teşkilatı, askeri teşkilat gibi, bölük, tabur ve alaydan oluşmaktaydı. Görevlilerine zabtiyye, bölük kumandanına Bölük Ağası, kumandanına Alay Beyi isimleri verilmekteydi. Sonraları jandarma ismini almıştır.¹⁰²

Sicilimizde adı geçen zaptiyeler:

- Asâkir-i zabtiye-i şâhâne tabur kâtibi Abdülhamid Efendi ibni Ali (45-b)

¹⁰⁰ Pakalın, *a.g.e.*, I, s.419.

¹⁰¹ Erhan Afyoncu, “Defterhâne”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, s. 101.

¹⁰² Pakalın, *a.g.e.*, III, s. 644.

- Asâkir-i zabtiye-i şâhâne müfettişlerinden Arif Efendi ibni Tâhir (57-a)
- Zabtiye efradından Salim b. Mehmed (59-a)
- Zabtiye Hacı Mehmed Ağa (18-b)
- Zabtiye Nazif Ağa (22-b)

6. Eytam Müdürü (Eytam Sandığı Müdürü)

Eytam kelimesi, yetimin çoğulu olup, *tek kalma* anlamına gelir. Yetim, ergenliğe ermeden babasını veya annesini kaybeden çocuğa da denildiği gibi, kaç yaşında olursa olsun babasını kaybetmiş ve buluş çağına girmemiş çocuklara da denilirdi. Akli yeteneklerini kazanmasına rağmen kendisini idare edecek kapasitede olmayan, zayıf kişilere de yetim denmiştir. Bu sebepten ötürü akli yönden kendisini idare edebilecek duruma gelmeden yani rüşd olmadan yetimlik sona ermezdi.¹⁰³

Osmanlı'da yetim işleriyle daha önce İstanbul kadılığına bağlı olan Bab mahkemeleri ve Kismet-i Belediye Mahkemesi, taşrada ise Müfettiş Hükümlükleri ilgilenmekteydi. İstanbul ve Bilad-ı Selase'de tereke ve yetim mallarının satışı ile ilgili şikâyetlerinin artması üzerine Emval-i Eytam Nezareti'nin kurulmasına karar verilmiştir. Kurum, Şeyhülislamlık makamına bağlı olarak kurulmuştur.¹⁰⁴

1851'de Eytam Nezareti ile birlikte yetim mallarını koruyup kollamak amacıyla vilayet, liva ve kaza merkezlerine şer'î mahkemelere bağlı olarak eytam meclisi kurulmuştur. Bu meclis belediye üyelerinden seçilmiş iki daimi üye, defterdar, muhasebeci, mal müdürü, müftü ve eytam müdüründen oluşmaktaydı. Bu üyeler yetim işlerine ücretsiz bakıyorlar, haftada bir veya gerektiğinde daha fazla toplanıyorlardı.

Müdürler, eytam meclisleri tarafından seçilir ve bütün müdür ve meclisler İstanbul Eytam Müdüriyeti'ne bağlı olarak görev yapmaktaydı.

Sicilimizde tespit ettiğimiz eytam müdürleri şunlardır:

¹⁰³ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yay., Ankara 1997, s.251-252

¹⁰⁴ Mehmet Çanlı, "Eytam İdaresi ve Sandıkları (1851- 1926)", *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, XIV, s. 61.

- Eytam Müdürü Abdullah Efendi ibni İzzet Ağa (60-a)
- Eytam Müdürü Hayrullah Efendi (65-b)
- Eytam Müdürü Emin Efendi ibni Abdullah Efendi (2-b)
- Eytam Müdürü Şerbetçi Süleyman Efendi (17-b)
- Eytam Müdürü Süleyman Efendi (38-b)

7. Muhtar

Osmanlı Devleti'nde mahallelerde ve köyün yönetiminde imam veya papaz söz sahibiydi. İmam ise padişah beratı ile tayin edilen ve beldenin mülki ve beledi amiri olan Kadı'nın temsilciliğini üstlenen memurdu. Tanzimat döneminde Kadı'nın idari fonksiyonu azalıp, elinden güvenlik ve beledi hizmet alınınca mahalle imamları da yönetici olmaktan çıkmıştır. 19. yüzyıl reformlarıyla mahalle ve köylerde muhtarlık kurulmaya başlayınca, imama göre muhtar daha yetkili bir yönetici olmuştur.¹⁰⁵

Muhtarlar bölgelerinin güvenliğinden de sorumlu oldukları için, mahallelerinde geçici olarak oturanların mürur tezkirelerini kontrol eder yerleşmek isteyenlerin de kimlik kontrolünü yapıp kefilleriyle birlikte deftere kaydederlerdi. Muhtar bütün mahallenin kefil iken imam da muhtarın kefil i olmaktadır. Muhtarların bir diğer görevi ise mahalle halkının vergi veya başka konudaki davalarına yardımcı olmaktır.¹⁰⁶

Sicilimizde tespit ettiğimiz muhtarlar şunlardır:

- Raşid Efendi, Karaçayır Mahallesi (60-a)
- Ali Bey b. Süleyman, Merkuze karyesi (70-a)
- Hafız Abdürrahim Efendi b. Ahmed, Karamanlı Mahallesi (40-a)
- Salih Ağa b. Hacı Mehmed, Ahmedler karyesi (54-b)

¹⁰⁵ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, TTK Yay., Ankara 2000, s.107-108.

¹⁰⁶ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, s. 109.

8. İmam

Padişah beratı ile tayin olunan imamlar, mahallenin içinde bulunduğu kazanın amiri olan kadıyı temsil ederek XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar mahalleleri yönetmişlerdir.¹⁰⁷

Şehir ve kasabalarda mahallelerin temsilcisi olan cami veya mescidin imamı, vergi meselelerinde, şahidlik ve kefillik konularında mahalle halkı ile kadılık arasında bir köprü vazifesi yapmaktaydı.¹⁰⁸ Ayrıca mahallede çıkan herhangi bir olayın soruşturulması da mahalle temsilcisi olan imamın görevleri arasındaydı.¹⁰⁹

Sicilimizde 4 adet imam tespit ettik:

- Hafız Mustafa Efendi, (50-a)
- Sarachane Camisi İmamı Ragib Efendi ibni El-Hac Mehmed (15-a)
- Mustafa Efendi b. İbrahim, Dodurga karyesi (23-b)
- Arif Efendi b. Hacı Hüseyin, (35-b)

9. Muhzır

Müddeilerle (davacılar) müddei aleyhleri (dava olunanlar) mahkemeye çağırın memura verilen isimdir. Muhzır Arapça ihzar edici, eden, huzura getiren demektir ve birden fazla muhzırın bulunduğu yerlerde muhzırların başındaki kişiye de “muhzır başı” ismi verilmiştir.¹¹⁰

Sicilimizde 1 adet muhzırbaşı ve 2 adet muhzır tespit ettik:

- Muhzırbaşı Hüseyin Ağa ibni Hüseyin (1-b)
- muhzırân Hüseyin ve Hasan Ağalar (19-b)

¹⁰⁷ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s.22.

¹⁰⁸ Feridun Emecen, “Osmanlılarda Yerleşik Hayat: Şehirliler ve Köylüler” *Yeni Türkiye Yay.*, Sayı 32, (Mart-Nisan 2000), s.366.

¹⁰⁹ Ergenç, *a.g.e.*, s. 170.

¹¹⁰ Pakalın, *a.g.e.*, II, s. 572.

10. Katip

Yazı işleriyle uğraşan kimsedir. Tarafların iddia ve savunmaları ile şahitlerin ifadelerini kaydeder.

Sicilimizde geçen katipler:

- Kâtib-i mahkeme Şahin Efendi (24-a)
- Kâtib-i mahkeme Şükri Efendi (24-a)
- Kâtib-i mahkeme Rehin Efendi (42-b)
- Kâtib-i mahkeme Terhin Efendi (66-a)
- Ser-kâtib Ahmed Nuri Efendi (66-a)

İKİNCİ BÖLÜM

DEFTERE GÖRE BOLU'NUN SOSYAL EKONOMİK VE KÜLTÜREL HAYATI

I. DİNİ VE ETNİK YAPI

Bolu'da XIX. Yüzyıldaki Müslim ve gayr-ı Müslim ilişkilerini açıklayabilmemiz için gayr-ı Müslimlerin bu dönemde Osmanlı devletindeki hak ve statülerine işaret etmemiz gerekmektedir.

Gayr-ı Müslim halk, kendilerinin seçtikleri ve Osmanlı padişahına onaylatmak zorunda oldukları dini liderlerinin gözetiminde hayatlarını devam ettirmişlerdir.¹¹¹

Gayr-ı Müslimler yaşadıkları mahallenin muhtarını kendi aralarında seçebilme ve şehirde idari görevlerde bulunma hakkına sahiptiler. Gayr-i Müslimler ticaret, el sanatları ve özellikle kuyumculukla uğraşıyorlardı.¹¹²

1839 Tanzimat Fermanı ile Müslümanlar da dâhil olmak üzere bütün halk eşit kabul edilmiş bu eşitlik 1856 Islahat Fermanı ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu durumdan Müslümanlar gibi gayr-ı Müslimler de memnun olmamışlar bu nedenle Rumlar devletin Yahudilerle kendilerini eşit tutmasından rahatsızlık duyduklarını, Müslümanların eskiden olduğu gibi üstün kalmalarını tercih edeceklerini dile getirerek itiraz etmişlerdir. Tanzimat döneminde bütün azınlıklar devlet yönetiminde yer almaya başlamışlardır. Ancak XIX. Yüzyıl sonlarına doğru milliyetçilik akımlarının ve siyasi çalkalanmalarının Osmanlı sosyal yapısını da etkilemesiyle önemli problemler ortaya çıkmış ve parçalanmaya giden yoldaki süreç hızlanmıştır.¹¹³

1864 Vilayet nizamnâmesiyle merkezi Kastamonu olan bir mutasarrıflık haline gelen Bolu Sancağı'nda, 1870 salnamesine göre nüfusun, 61.338'i Müslüman 1547'si Hıristiyan olmak üzere toplam 62.885 olduğunu görüyoruz. Cuinet de 1891'de sancağın 8 kaza, 5 nahiye ve 1131 köyden meydana geldiğini, sancakta 321.645 Müslüman ile

¹¹¹ Galip Eken, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Taşrasında Rum Cemaatinin Sosyo- Ekonomik Durumuna Dair Bir Deneme: Tokat Örneği", *Osmanlı, Yeni Türkiye Yay.*, Ankara 1999, IV, s. 351.

¹¹² Mustafa Zeki Terzi, "Samsun Şer'îyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Osmanlı Toplum Hayatı, Müslim- Gayrimüslüm İlişkileri", *Osmanlı, Yeni Türkiye Yay.*, Ankara 1999, IV, s. 299.

¹¹³ Eken, *a.g.m.*, s. 351.

3.655 Hıristiyan'ın yaşadığını kaydederek halkın büyük çoğunluğunun Osmanlı soyundan geldiğini belirtmektedir.¹¹⁴

Bolu'ya ilk Ermeni ailesinin gelip yerleşmesi Abdülmecid zamanında olmuştur. Onları diğerleri takip etti. Ermeniler Doğu Anadolu'daki karışık durumdan dolayı öncekileri takip ederek Bolu'da Ilıca yolu üzerine yerleştiler. Sanat ve ticaretle uğraştıkları için, sosyal hayatta statü sahibi oldular. Hatta köylere kadar giderek çerçicilik yapıp zenginleştiler.¹¹⁵ Sicilimizde de Göynük kazâsına müzâf Mudurnu nâhiyesinin Çarşamba nâhiyesinin çarşısında “Ermeni Asici İbram nâm keferenin” çerçicilik yaptığından bahsedilmektedir.¹¹⁶

Ermeni mahallesi Bolu'nun kıymetli bir yerinde kurulmuştu. Genelde terzilik, kuyumculuk, kunduracılık ve kalaycılık gibi zanaat etkinlikleri yaptıkları için ekonomik durumları iyi idi. Ermeniler'in, Bolu'daki Ermeni/Ermeniyan veya hristiyan mahallesinde, Çerkezler'in Bolu Elmalık köyü ile Düzce'de, Abazalar'ın ise Adapazarı'nda yerleştikleri sicildeki belgelerden anlaşılmaktadır.

İncelediğimiz sicilde ismi geçen etnik gruplar şunlardır:

- Abaza (57-b)
- Boşnak (58-b)
- Çerkes (Sadkuy Kabilesi) (58-b)
- Çerkes (Adukay Kabilesi) (4-a)
- Çerkes (Şasim) (15-a)
- Ermeni (14-b,53-b)
- Rum (13-a)
- Zenci (48-a)

¹¹⁴ Orhonlu, “Bolu”, s. 278.

¹¹⁵ Konukçu, *Bolu 1998 Yılığ*ı Bolu Valiliği, s. 95.

¹¹⁶ B.Ş.S., 57-a.

İncelediğimiz dönem Bolu sicilinde Hıristiyan Mahallesi mütemekkinlerinden Ermeni milletinden Nevarsan oğlu Bedros veled Neversan ismi, borç alıp-verme ile ilgili bir belgede geçmektedir.¹¹⁷

Aşağıda, sicilde geçen etnik gruplarla ilgili bölümler verilmiştir. Buradaki isimlere ve lakaplara baktığımızda (Emine binti İsmail, Hacı Ali oğulları ve Osman Beğler, Said Ağa bin Abdullah, Ermeni Asici İbram nâm kefere, Kablale oğlu Yevan veled Nikola) Ermeni ve Rum'ların dışındaki diğer etnik grupların Müslüman olduğunu görüyoruz.

“An-asıl İzmir vilâyeti dâhilinde Aydın sancağına tâbi‘ Nâzilli kazâsı kurâsından A‘lâ çiftlik karyesinde meskûn muhâcirîn-i çerâkisenin Sadkuy kabîlesi nisvânından olub medîne-i Bolu‘ya tâbi‘ Elmalık karyesinde müsâfireten sâkine iken tarihten üç mâh mukaddem ecel-i mev‘ûduyla vefât iden Emine hatun binti İsmail...”¹¹⁸

“Bolu‘ya tâbi‘ Elmalık nâm mahalde muhâcirîn-i Cerâkisenin (silik) kabîlesinden Hacı Ali oğulları ve Osman Beğler ibneyn Hacı Ali meclis-i şer‘de İzmid mutasarrıflığı kazâlarından Hendek kazâsında Beşgöz muhâcirîn-i merkûmenin Abaza kabîlesinden Ela Hacı bin (silik) mahzarında.....”¹¹⁹

“Bolu‘da Debbağlar Mahallesinden zencî tâifesinden Kantarcı Sa‘id Ağa bin Abdullah meclisde m Bolu‘ya tâbi‘ Elmalık nâm mahalde mütemekkin çerâkiseden adukoy kabilesinden Hacı Mustafa oğlu Mehmed bin el-mezbûr Hacı Mustafa müvâcehesinde.....”¹²⁰

“Bolu‘da Hıristiyan Mahallesi mütemekkinlerinden ve teb‘a-i Devlet-i Aliyye‘nin Ermeni milletinden Nevarsan oğlu Bedros veled Neversan meclis-i şer‘de m yine mahalle-i merkûme mütemekkinlerinden iken bundan kadem vefât iden Kiremitci

¹¹⁷ B.Ş.S., 14-b

¹¹⁸ B.Ş.S., 58-b

¹¹⁹ B.Ş.S., 57-b

¹²⁰ B.Ş.S., 4-a.

Mic oğlu Ohannes veled Etamek verâseti zevcesi Persabet binti İsrail ile sulbî sağır ve hâlâ kebîr oğlu Kirefor'a münhasıra olduktan....."¹²¹

"Ankara vilâyeti mahallâtından Hıristiyan Mahallesi mütemekkinlerinden ve teb'a-i Devlet-i Aliyye'nin Rum milletinden olup Gerede kazâsında li-ecli't-ticâre ikâmet iden Kablale oğlu Yevan veled Nikola....."¹²²

II. SOSYAL VE EKONOMİK YAPI

A. Bolu Şehri'nde Sosyal ve Ekonomik Yapı

Osmanlılar Selçuklu şehir yapısını aynen devam ettirmişlerdir.¹²³ Osmanlı Devletinde kentlerde yaşayanlar kendilerini hemşeri duygusundan öte bir dini cemaatin mensubu olarak görüyorlardı.¹²⁴

Osmanlılarda şehirler bir takım sosyal kurumların bir araya gelmesi ile oluşuyorlardı. İmaratlar, dini kurumlar (cami, mescit, tekke, türbe, zaviye), medrese, han, hamam, hastane, çarşı, fırın gibi şehrin oluşumunda rol oynayan tesislerin yapılması her inançtan ve milletten insanların şehirlere akın etmesine yol açmıştır.¹²⁵

Defterde Tespit Ettiğimiz Cami İsimleri

Sıra No	Cami İsmi	Bağlı Bulunduğu Kaza, Sancak veya İl	Defter Yaprak No
1	Eski Cami	Bolu/Merkez	5-a, 21-b, 32-b, 67-b,
2	Gazi Süleyman Paşa Cami	Göynük/Bolu	9-a
3	Kadı Cami	Bolu/Merkez	60-b
4	Mahmud Efendi Cami	Göynük/Bolu	9-a
5	Sarachâne Cami	Bolu/Merkez	15-a

¹²¹ B.Ş.S., 14-b.

¹²² B.Ş.S., 13-a.

¹²³ Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 1986, s. 224.

¹²⁴ Suraiya Faroghî, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev.Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, s. 164.

¹²⁵ Yusuf Halaçoğlu, *XIV- XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı Ve Sosyal Yapı*, TTK Yay., Ankara 1996, s. 103.

Defterde Tespit Ettiğimiz Medrese İsimleri

Sıra No	Medrese İsmi	Bağlı Bulunduğu Kaza, Sancak veya İl	Defter Yaprak No
1	Abdullah Efendi	Bolu/Merkez	48-b
2	Hamzalar	?/Bolu	69-a

Defterde Tespit Ettiğimiz Han İsimleri

Sıra No	Han İsmi	Bağlı Bulunduğu Kaza, Sancak veya İl	Defter Yaprak No
1	Yukarı Taşhan	Bolu/Merkez	5-a, 34-a, 41-a, 63-b

Defterde Tespit Ettiğimiz Vakıf İsimleri

Sıra No	Vakıf İsmi	Bağlı Bulunduğu Kaza, Sancak veya İl	Defter Yaprak No
1	Gazi Süleyman Paşa Câmî Vakfı	Göynük/Bolu	9-a
2	Kadı Câmî' Şerif Vakfı	Bolu/Merkez	60-b
3	Karaca Ahmed Vakfı	Gökçesu/Bolu	16-b
4	Mahmud Efendi Câmî' Vakfı	Göynük/Bolu	9-a
5	Şahin Lala Paşa Vakfı	BoluMerkez	8-a

Bu dönemde şehir halkı genel olarak iki grupta toplanmaktadır.

Birinci grubu Vali, Askerler, Mütessellim, Defterdar, Sandık Emni, Ayân, Kadı, Müftü, Nakîbü'l-eşrâf, Kaymakam, Müderrisler, İmamlar ve muhtarlar vb. kimseler oluştururdu. İkinci grubu oluşturanlar ise esnaf, zanaatkâr, hizmetli ve toprakla uğraşan kimselerdir. Devlet yönetiminin zayıflaması, otoritenin gittikçe azalması

üzerine mahalli yöneticilerin halkı gittikçe ezmesi üzerine ikinci grup halkın mali güçleri gittikçe azalmıştır¹²⁶

1001 No'lu şer'îyye sicilimizde Bolu Sancağında bulunan Yukarı Pazar, Bolu Pazarı ve Eski Buğday Pazarı isimlerine rastlanmıştır. Yukarı Pazar'ın çeşitli esnafların dükkânlarından oluşan bir çarşı düzeninde olduğu anlaşılmaktadır. Bugün bu çarşı, Yıldırım Bayezid Camii (Büyük Cami) ve Yukarı Taşhanın kuzeyinde bulunup aynı işleviyle devam etmektedir. Bolu Pazarı, bugün Bolu Atatürk Stadının yanında bulunmaktadır ve Pazartesi günleri köylülerin ürünlerini satmak için kullandıkları pazar yeridir. Eski buğday Pazarı ise Akpınar mahallesinin kuzey kısmında bulunmaktadır.

Bu dönemde Bolu şehir merkezinde yerleşen kişiler daha çok ticaret, zanaat ve tarım ile uğraşmaktaydı.

Defterde Tespit Ettiğimiz Meslek Grupları

Bostancı	Etmekçi
Bozacı	Ekinci
Şerbetçi	Aşçı
Terzi	Çarıkçı
Kazancı	Bargirci
Altuncu	Abacı
Dokumacı	Çerçi
Pazarcı	Kuşçu
Atçı	Arabacı
Hergeleci	Kalaycı
Çorbacı	Semerci
Kantarcı	Attar
Çamaşırıcı	Neccar
Bakkal	Boyacı
Dülger	Tırpancı.

¹²⁶ Dursun Bayraktar, *a.g.t.*, s. 88.

Bu zanaat kollarının varlığını sicil kaydında geçen lakaplardan, tereke kayıtlarından ve davalardan anlamaktayız. Ayrıca hayvancılığa bağlı olarak da debbağlık (deri işlemeciliği) yapılmakta idi. Debbağlar oturdukları mahalleye kendi adlarını vermişlerdir.¹²⁷ Günümüzde dericilik Bolu merkezden daha çok Gerede ilçesinde yapılmaktadır.

Bugün Gerede'de 125 civarında deri fabrikası mevcuttur. Bu fabrikalarda ayakkabı, kemer, çanta başta olmak üzere saraciye mamülleri için ham deri tabaklanmaktadır. 2011 itibarıyla fabrikaların kurulu kapasitesi günlük 400 ton civarındadır. İlçede bulunan deri ve kemer fabrikaları yaklaşık 3.500 kişinin ekmek kapısıdır.¹²⁸

Asçılık mesleğinin bugün olduğu gibi, 1882-1884 yıllarında da Bolu'da rağbet gördüğünü sicil defterinden tespit etmekteyiz.¹²⁹

B. Bolu Köylerinde Sosyal ve Ekonomik Yapı

Osmanlı Devleti'nde köyler en küçük idari birimdir. Bolu köylerinin en önemli özelliklerinden birisi, kuruldukları günden bugüne kadar, kökenleri olan Türk-Oğuz boylarının adlarını muhafaza etmeleridir. Dodurga, Kızık, Yuva, Çepni, Kınık, Avşar, Eymür bunların başlıcalarıdır. Bu bakımdan Orta Asya Türk-Oğuz kültürünün günümüze kadar bozulmadan gelen kırıntılarını Bolu ve köylerinde bulmak mümkündür.¹³⁰

Köy yapısı aynı şehirlerde olduğu gibi genellikle camii etrafında bazen de tekke ve zaviyelerin etrafında oluşmuştur. Bolu Şer'îyye Sicilinde geçen Tekke Ümmi Kemal köyünü buna örnek olarak gösterebiliriz.

Bolu'da köylülerin temel geçim kaynakları tarım, orman ve hayvancılıktır. "Rençber Taifesi" olarak da isimlendirilen çiftçiler Bolu Sancağı'nda ekseriyeti teşkil eden gruptur. Yani halkın büyük bir kısmı klasik tarım toplumdur. Bolu köylerinde ormanlık alanların fazla olması sebebiyle tarım alanları azdır. 19. yüzyılda Osmanlı

¹²⁷ B.Ş.S., 1-a, 1-b, 4-a, 4-b, 5-a, 7-a, 7-b, 16-a, ...

¹²⁸ Halil Aydınalp, *Gerede'de Dini Hayat*, Gerede Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2012, s. 67-68.

¹²⁹ B.Ş.S., 4-a, 7-a, 16-b, 23-a, 27-a, 27-b, 28-a, 40-a, 40-b, 48-a, ...

¹³⁰ Dursun Bayraktar, *a.g.t.*, s. 90.

sınırları içerisindeki çoğu vilayette olduğu gibi Bolu'da da ekili toprakların büyük bir kısmında tahıl ekimi yapıyordu.

Ele aldığımız sicilde içinde elma, armut, ahlat ve ceviz ağaçlarının bulunduğu meyve bahçelerinden de bahsedilmektedir.¹³¹

Defterin yazıldığı yıllarda Bolu'da tarım faaliyetlerinde kullanıldığı tespit edilen ürün, araç ve gereçler liste halinde verilmektedir.

- Saban demiri (66-a)
- Zincir (66-a)
- Burcak (66-a)
- Hintta (66-a)
- Şair (66-a)
- Buğday (31-a)
- Saman (31-a)
- Kazgan (66-a)

Çiftçiler tarımın yanında hayvancılık ile de meşgul olmuşlardır. Köylüler yayla zamanında hayvanlarını otlatmak için yaylalara çıkmışlardır. Sicilde birçok köy yaylası geçmektedir. Bu yayla isimleri aşağıda verilmiştir:

- Sarı Alan yaylası (3-b)
- Gerede kazası nâhiyesinden Dörtdivan nâhiyesine tâbi Çavuşlar karyesi yaylası (12-b)
- Okçular karyesi yaylası (25-a)
- Değirmen Özü karyesi yaylası (45-b)
- Karacasu yaylası (46-a)

¹³¹ B.Ş.S., 1-b, 10-a, 28-b, 29-b, 42-b, 55-b.

Sicilde geçen muhtelif maksatlarla beslenen hayvanların listesi;

- Manda (66-a)
- küz (46-a)
- Karasığır ineği (66-a)
- Manda ineği (10-a)
- Manda düğesi (10-a)
- Merkeb (33-a)
- Kısarak (30-a)
- Bargir (4-a)

Bolu ve civarı ormanlık bir bölge oluğu için kerestenin iktisadi hayatta önemli bir yeri bulunmaktadır. Bölgede 18. yüzyıla kadar balta girmemiş ormanlar mevcuttu. Elde edilen am kerestesi “Bolu Kerestesi” adıyla İstanbul’a gönderiliyor, İstanbul’da eski ve yeni saraylar için gerekli olan odunlar ve özellikle gemi inşaatında kullanılan kaliteli kereste de buradan sağlanıyordu.¹³²

Hkmet, tüfenk-hane için gerekli olan tüfenklerin kundaklarını ağacı bol olduğu için Karadeniz bölgesinden ve özellikle Bolu’dan temin ettiği için bu durum da Bolu’ya ciddi bir gelir kaynağı oluyordu. Yücel zkaya, 1850’de Bolu ve Viranşehir sancaklarında bulunan Gölpazarı, Perşembe, Zerzene, Gnus, Ulus ve Amasra kazalarının dağlarında olan gürgen ağaçlarından nakliye creti de dâhil 40’ar para fiyatla budaksız olmak şartıyla otuz bin adet kundak taslağının tüfenk-haneye tesliminin istendiği bilgisini vermektedir.¹³³

¹³² Orhonlu, “Bolu”, s.277.

¹³³ zkaya, *a.g.m.*, s.9

Sicilimizde kereste alım satımıyla ilgili bir kayıt yoktur. Ancak ormancılıkla ilgili olarak günümüzde köylülerin makta olarak isimlendirdiği bıckı hissesinden bahsedilmektedir.¹³⁴

C. Bolu'da Folklorik Yapı

1. Sosyal Statü (Unvan ve Lakaplar)

Sosyal statü; bireyin sosyal hayatta işgal ettiği yere denmektedir. Yani kişinin çevresindekilerinin toplum içerisinde ona uygun gördükleri mevki veya pozisyonudur. Bunu mevki, soy, servet, toplumsal işlev, eğitim, din, biyolojik karakter ve cinsiyet gibi kriterler belirler. Bu kriterlerden çıkan duruma göre sosyal tabakalaşma meydana gelmektedir.¹³⁵

Sosyal sınıf ise; hemen hemen aynı özelliklere sahip olan, hâl ve hareketleri birbirine uyan, hemen hemen aynı derecede eğitim görmüş, ortak ekonomik çıkarları olan ve sınıf bilincine sahip olan bireylerin oluşturduğu topluluğun adıdır.¹³⁶

XIX. yüzyılın sonlarında Bolu'daki sosyal tabakalaşma ve sosyal statülere dair bilgiler edinebilmek için bu dönemde yaygın olarak kullanılan lakap ve unvanlara bakmamız yerinde olur. İncelediğimiz sicilde adı geçen şahısların unvan ve lakapları şunlardır.

Genel olarak kullanılan lakaplar

- Efendi
- Ağa
- El-Hac
- Derviş
- Şeyh

¹³⁴ B.Ş.S., 25-a

¹³⁵ Konukçu, 1998 İl Yıllığı Bolu Valiliği, s. 86.

¹³⁶ Yücel Özkaya, "XIX. Yüzyılda Bolu'nun İdari ve Ekonomik Durumuna Genel Bir Bakış", *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslar arası Sempozyumu*, AİBÜ Basımevi, Bolu 1998, s. 10.

Defterde Tespit Ettiğimiz Diğer Unvan ve Lakaplar

Bandakcı (1-a)	Çakır (1-b)
İhtiyar (2-a)	Paçacı (3-b)
Akçanehirli (3-b)	Erselli (3-b)
Çamaşırcı (4-a)	Hatab (5-a)
Mülazım (5-a)	Kara Ahmedceoğlu (6-a)
Kazaklı (6-b)	Etnekçi (6-b)
Topçu (6-b)	Kullar (6-b)
Ekincikli (7-b)	Beğli (8-a)
Arabgirlioğlu (9-a)	Bostancıoğlu (9-b)
Alagarcı (9-b)	Karamanoğlu (9-b)
Uzunoğlu (10-b)	Hayalioğlu (10-b)
Düzgelecioğlu (10-b)	Hazanoğlu (11-a)
Hayzanoğlu (11-b)	Müstehiboğlu (11-a)
Hacı Pirlioğlu (11-b)	Şekeroğlu (12-a)
Kırcalioğlu (12-b)	Keserlioğlu (12-b)
Çelebioğlu (12-b)	Hamizoğlu (15-a)
Karabıçakçioğlu (15-b)	Hacetoğlu (15-b)
Cuneboğlu (16-a)	Taramanoğlu (16-a)
Kavasoglu (16-a)	Aşçioğlu (16-b)

Pantioğlu (16-b)	Halikoğlu (16-b)
Hamdioğlu (16-b)	Karagözoğlu (16-b)
Gölümceoğlu (16-b)	Çalıkoğlu (16-b)
Kalyoncuoğlu (16-b)	Seferoğlu (17-a)
Tulumbacıoğlu (17-a)	Kınalıoğlu (17-b)
Kürtoğlu (18-a)	Umuroğlu (18-a)
Bozoğlu (18-a)	Kurcaklıoğlu (18-b)
Topal (18-a)	Durduoğlu (18-a)
Cizmeci (18-b)	Torkun (19-a)
Hamamcı (19-a)	Çatak (19-a)
Arab (19-a)	Sabuncu (19-a)
Egecioğlu (19-a)	İmamoğlu (19-b)
Çarıkoğlu (19-b)	Kara Deli (20-b)
Dayıoğlu (21-a)	Nakad (20-b)
Nebioğlu (20-b)	Kabaklı (20-b)
Mataf (21-a)	Rum (21-a)
Debbağ (22-a)	Nazifoğlu (23-a)
Şehirli (23-a)	Gün (23-b)
Senteci (23-b)	Sakallı (23-b)
Kocabıyık (23-b)	Çolakbey (23-b)

Köseoğlu (24-a)	Mısırlıoğlu (24-a)
Kahvecioğlu (24-b)	Kınalı (24-b)
Çakman (25-b)	Vefa (26-b)
Selim (27-a)	Kıbrıscıklı (27-a)
Zaimoğlu (27-b)	Terzi (27-b)
Yakalı (28-b)	Kehacı (28-a)
Tilki (28-a)	Keşkek (28-a)
Cihan (29-b)	Habbeci (30-a)
Hacı Bekir (30-a)	Kadri (30-a)
Balcı (30-a)	Uzun (30-b)
Garib (30-b)	Kuşcu (30-b)
Tembel (31-a)	Samatyalı (31-b)
Nida (31-b)	Dağlı (32-a)
Nazar (32-a)	Çorbacı (32-b)
Sofi (32-b)	Küçük (32-b)
Kedi (33-a)	Çerçeci (33-a)
Küd (33-b)	Köroğlu (34-b)
Gösterişli (35-a)	Caknalı (35-a)
Nalband (35-b)	Fındık Sağar (36-b)
Beyaz (37-a)	Hatip -(37-b)

Bodur (38-a)	Kalaş (38-a)
Karagöz (38-a)	Arabacı (38-b)
Sarı (38-b)	Budak (39-b)
Kanbur (39-b)	Ak (39-b)
Deli (39-b)	Canbaz (40-a)
Kayz (40-a)	Talibi (40-a)
Kömürcü (40-a)	Çuran (40-a)
Sarı (40-b)	Kabzımal (40-b)
Terlek (41-b)	Zengin (41-b)
Kabir (41-b)	Cebeci (41-b)
Bastacı (41-b)	Kethüda (41-b)
Mastakbaş (41-b)	Hıyarcı (43-b)
Teftelli (44-a)	Hayramoğlu (44-a)
Berberoğlu (44-a)	Saatçioğlu (44-b)
Tataroğlu (44-b)	Kumci (44-b)
Ördekçi (44-b)	Cemez (44-b)
Talı (45-a)	Adalı (45-a)
Eskici (45-b)	Yürür (45-b)
Dörtdivanlı (45-b)	Kavid (45-b)
Sayze (46-a)	Boyacı (46-a)

Ayvaz (46-a)	Aydınlı (47-a)
Karnaval (48-a)	Açıköz (48-b)
Leylak (48-b)	Nalçası (48-b)
Yar (49-b)	Zabun (49-b)
Viraşehirli (50-b)	Sahilli (51-b)
Karabaklıel (52-b)	Afilli (53-b)
Kör (54-b)	Zorbozan (54-b)
Karaboyun (54-b)	Saka (55-a)
Başuk (55-a)	Müezzin (55-b)
Molla (56-a)	Keleş (57-b)
Kabu (57-a)	Hekim (57-b)
Mat (58-b)	Cevizci (58-b)
Boşnak (58-b)	Kalem (59-b)
Fine Sakal (60-a)	Şalvarcı (61-b)
Kayyum (62-a)	Şemli (62-b)
Bolbaca (62-b)	Tenvil (63-a)
Yeraz (63-a)	Denli (63-a)
Duman (63-b)	Huysuz (66-b)
Baltacı (66-b)	Dana (68-b)
Atcı (70-a)	Softa (70-b)

2. Ev Mimarisi

Toplumun en küçük birimi olan ailenin içerisinde yaşadığı evlerle ailelerin dünya görüşleri, yaşam tarzları, ekonomik konumları ve tabiatın fiziki ve iklim durumları arasında sıkı bir ilişki vardır. Evlerde aile üyelerinin dünya görüşünü, inanç sistemini, tabiat karşısındaki tavrını, estetik ve sanat anlayışlarını, geleneklerini, göreneklerini, örf ve adetlerini görmek mümkündür.¹³⁷

Türkistan, Orta Doğu, İslam ve Anadolu gelenekleri Osmanlı ev mimarisinde elbette etkilidir. Ancak asıl etkili olan iklim, coğrafi mekân, malzeme, ekonomik güç ve mimari bilgi ve ustalık gibi faktörlerdir. Güneydoğu Anadolu’da taş konut, Doğu Anadolu’da ahşap hatlı taş mimarisi, Doğu Karadeniz’de ahşap iskeletli ev mimarisi Ege ve Akdeniz’de damı düz kübik taş mimarisi, Orta Anadolu’da da taş ve kerpiç mimarisi hâkimdir.¹³⁸

İncelediğimiz Şer‘îyye sicilinde evlerin, sicilde geçen “fevkanî üç göz oda ve tahtânî üç göz oda” ibarelerinden tek veya çift katlı olduğunu anlıyoruz. Karadeniz ikliminden dolayı ormanlık alanlara sahip olan bölgede evler genellikle ahşaptır. Tek katlı evler üç veya dört odalı, çift katlı evler ise dört, beş veya altı odalıdır. Odalardan hariç olarak abdesthane, memşâ, anbar, sofa, nerdbân, avlu gibi müştamilâtan da bahsedilmektedir. Evlerin etrafında ya da altında sığır ahır, samanhanesi veya buğday ambarı bulunmaktadır. Bunun yanında evlerin etrafında bostan ve meyve bahçelerinden de bahsedilmektedir.

Aşağıda verilen sicil kaydında evlerin yapısıyla ilgili bilgiler verilmektedir.

Bolu’da Debbağlar Mahallesi ahâlisinden sâbık mûsika-i hümayûn Aşçıbaşısı Emin Ağa ibni Süleyman meclis-i şer‘de Akmescid mahallesi ahâlisinden Hamamcı Nazîf Ağa ibni Hacı Süleyman müvâcehesinde mezkûr Akmescid mahallesi ahâlisinden iken 1244 senesi tarihinde vefât iden Ekincikli oğlu Hüseyin Ağa ibni Abdullah bin

¹³⁷ Hayri Erten, *Konya Şer‘îyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo- Ekonomik Ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, T.C.Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s.155

¹³⁸ Sadiye Tutsak, “Tereke Kayıtlarına Göre Uşak’ta Sosyal Hayat”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 151, (Ağustos 2004), s.117.

Abdullah'ın zikr olunan Akmescid mahallesinde vâki' bir tarafı bazen Hacı Arif Ağa ve bazen Hacı Mehmed Efendilerin hâneleri ve bir tarafı Hadice Hanımın hânesi ve iki tarafı yol ile mahdûd fevkânî üç göz oda ve tahtânî üç göz oda ve bir buğday anbarı ve bir hayvan ahuru ve iki abdesthâne ve iki aşâ ve bir mikdar arsayı müştamil bir bâb mülk menzil müstakillen malı ve mülkü olup merkûm Hüseyin Ağa tarih-i mezkûrda ba'de vefâtihî sulbiye kebîre kızları Fâtıma ve Garime'ye mevrûs oldukdan sonra mezbûre Garime hatun mutasarrıfe olduğu menzil-i mahdûd-ı mezkûrun garb cânibinden nısf hisse-i örfîyesine bi'l-ıfrâz isâbet iden fevkânî bir bâb oda ve tahtânî bir bâb oda ve tahtında bir bâb ahûr ve hizâsında havluyu ve iki abdesthâneyi tarihinden 30 sene mukaddem 1700 kuruş semen-i medfû' ve makbûz mukâbelesinde bana bey' ve temlîk ve teslîm ben dahi ber-vechi muharrer iştirâ ve temellük ve tesellüm ve kabûl idüp ol vechle müfrez nısf menzil-i mezkûr benim şirâen malım ve mülküm oldukdan sonra nısf menzil-i mezkûru ta'mîr dahi itdirmemle ol vechle nısf menzil-i mezkûr kimesne tarafından dahl ve ta'arruz icâb itmez iken merkûm Nazîf Ağa nısf menzil-i mezkûru bi-gayr-i hakkın müdâhale ve vaz'-ı yed ider olmağla suâl olunup nısf menzil-i mezkûrda keff-i yed ve bana red ve teslîme merkûm Nazîf Ağa'ya tenbîh olunmak matlûbundur deyu da'vâ itdikde lede's-suâl merkûm Nazîf Ağa dahi cevâbında nısf menzil-i mezkûre vaz'-ı yedini ikrâr lakin işbu yedimde olup irâe ve ibrâz eylediğim 1290 senesi Mayıs selh tarihiyle defter-i hâkânîden mu'tî bir kıt'a muvakkat ilm ü haber nâtika olduğu üzere 37 seneden berü bilâ-nizâ' vaz'-ı yed ve mutasarrıf olurum deyu cevâb idicek fî 20 Receb sene 99.¹³⁹

3. Ev Dekorü ve Eşyaları

Evler ve eşyaları ailelerin kültürel yaşam tarzını ve toplumdaki statülerini yansıtan önemli unsurlardandır. Kültür seviyesi yüksek ve maddi durumları iyi olan ailelerin ev dekorü ve eşyaları ile kültür seviyesi düşük ve fakir ailelerin ev dekorü ve eşyaları aynı sayı ve kalitede değildir.¹⁴⁰ Çalışmasını yaptığımız bu defterden Bolu'da ailelerin kullandıkları ev eşyalarına bakılarak onların refah ve kültür seviyesi, ev alışkanlıkları, yaşam tarzı ve gelenekleri açısından önemli bilgiler elde edilebilir.

- Halı (46-b)

¹³⁹ B.Ş.S., 7-a.

¹⁴⁰ Erten, a.g.e., s.161.

- Kilim (46-b)
- Havlu (46-b)
- Çarşaf (46-b)
- Yatak (46-b)
- Sandık (46-b)
- Şilte (46-b)
- Çarşamba Kilimi

Yukarıdaki eşyaları günümüz ev eşyalarıyla karşılaştırdığımızda oldukça az olduğunu görüyoruz. Bu da 19. yüzyılda Bolu halkının sade bir ev hayatına sahip olduğunu göstermektedir. Ya da o dönemdeki ev eşyaları, çok fazla tereke kayıtlarına geçmemiş olabilir.

a. İç Döşeme

İç döşeme evi dekore eden çeşitli eşyalardan oluşur. Halı yere ya da mobilya üzerine serilmek, duvara gergin bir biçimde asılmak için, genelde yünden dokunan, kısa, sık tüylü, nakışlı kalın yaygıdır. Döşeme, divan gibi yerlere serilen, çoğunlukla desenli, tüysüz kalın, kıl ya da yün dokumaya da kilim denilir.¹⁴¹

Evde dokunan veya satın alınan kilimler evlerin vazgeçilmez eşyalarındandır ve yöresel folklorla göre belli anlamlar taşıyan motiflerle süslü yaygılardır.¹⁴²

Anadolu’da kilim, halıdan daha kıymetliydi. Halılar kilimler için dokunurdu. Kilim evde orta yere serilirken, bunun etrafına kilimden artan yerleri doldurmak için halı serilirdi. Ayrıca kilim hem duvar süslemesi hem de duvardan gelecek soğuk, sıcak ya da nemi önlemek amacıyla kullanılırdı. Bu kilimlere ise duvar kilimi adı verilirdi.¹⁴³

¹⁴¹ Zeynel Özlü, “Terekeler Işığında Göynük’te Konutlarda Mekân Düzenlemesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 163, 2006, s.104-105.

¹⁴² Faroghi, *a.g.e.*, s.174.

¹⁴³ Bekir Deniz, “Osmanlı Dönemi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Suma), *Osmanlı, Yeni Türkiye Yay.*, Ankara 1999, II, s.398.

Tereke kayıtlarını incelediğimizde Bolu’da halıdan ziyade kilimin kullanıldığı bilgisine ulaşmaktayız.

- kilim (46-b)
- halı (46-b)

b. Yatak Takımları

Osmanlı döneminde her evin en temel en zaruri ihtiyaçları arasında gece açılıp yatılan, sabahları katlanıp kaldırılan yatak takımları yer almıştır. Türk konar-göçer kültürünün bir uzantısı olan bu yatı alışkanlığı günümüzde de hala varlığını sürdürmeye devam etmektedir.¹⁴⁴ Tereklerde Bolu yöresine ait yatak takımları oldukça fazla geçmektedir. Ailelerin ekonomik durumuna göre döşeklerin içerisinde kullanılan malzemeler değişiklik göstermektedir.

- yün memlû döşek (10-a)
- pamuk memlû döşek (10-a)
- beledî döşek (10-a)
- yün yasdık (10-a)
- yüz yasdığı (10-a)
- yorgan (24-b)

c. Temizlik Eşyaları

Osmanlı aile yapısında insan, eşya ve ev temizliği kültürel yapı ve mekanla bağlantılı olarak yapılırdı. Bedenî temizlik için hamam kullanıldığı gibi başka zamanlarda yatak ve yorganın saklandığı yüklerde beden temizliği için kullanılabilirdi.¹⁴⁵

Bolu tereke kayıtlarında geçen temizlik eşyaları;

¹⁴⁴ Tutsak, *a.g.m.*, s.120.

¹⁴⁵ Tutsak, *a.g.m.*, s.121.

- hamam tası (33-a)
- ibrik (33-a)
- kazan (33-a)
- su tası (42-a)
- Peştamal (46-a)
- Havlu (46-a)
- Silecek (56-b)
- Tarak (56-b)

Osmanlı köyünün kısmen piyasaya açık olmakla birlikte kendi kendine yeten bir yapısı vardı. Gıda maddeleri köy içinde üretildiği gibi her köy evinde bulunan tezgahlar da dokuma ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Köylerin iktisadi ve sosyal sıkıntılara karşı direnebilmelerinin en önemli sebebi XX. Yüzyılın başlarında dahi bu durumun devam etmesi olmuştur.¹⁴⁶

Şer‘ıyye sicilimizde geçen giyim eşyası, uyku ve dokuma ürünleri;

- Yorgan (10-a)
- Pamuk şilte (10-a)
- Flemenk Bezi Gömlek (46-a)
- İpekli Trablus (10-a)
- Çuha şalvar (10-a)
- Diz bezi (10-a)

¹⁴⁶ Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları”, *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, s.28.

- arşaf (10-a)
- Basma yorgan (22-b)
- Yün yasdık (22-b)
- Yün Şilte (22-b)
- Kilim (22-b)
- Şalvar (10-a)
- Al ceket (10-a)
- Fes (10-a)
- Döşek (24-b)
- Entari (45-b)
- Hırka (45-b)
- Delk (46-a)
- Beledî döşek (46-b)
- Dokuma Şilte (46-b)
- Yüz yastığı (46-b)

4. Ziyinet, Ss ve Değerli EŞyalar

Süslenme, özellikle kadınların ilkçağlardan beridir baŐvurduęu estetik bir sanattır. Türk kadınları da revaçta olan ss ve süslenme ile ilgili bazı malzemeleri kullanmıŐlardır. Türk kadını için süslenmek ilk önce yıkanmak ile başlar. Sonrasında temiz giyinmek, saçlarını taramak ve örmek, kına yakmak gibi temizliğin bütün Őartlarına uymak olarak devam etmiştir. İslam dininin yasakları nedeniyle aŐırı

süslenmek söz konusu olamazdı. Ancak XIX. asırda Avrupalılaştırmanın etkisiyle bazı Türk kadınları Avrupa tarzı süslenme yoluna da gitmişlerdir.¹⁴⁷

Kadınları erkekleri Türk süslenmelerinde, ziynet eşyalarının önemli bir yeri vardır.¹⁴⁸

Halkın kullandığı ziynet eşyaları özellikle şehirlerde çeşitlilik göstermekteydi. Kadınlarda vazgeçilmez altın ziynet eşyaları olduğu görülürken, erkeklerin de kendilerine özel eşyaları olduğu söylenmektedir.

Şer‘îyye sicilimizde geçen ziynet ve değerli eşyalar;

- Altın küpe (16-a)
- İncili altın kuşak (68-a)
- Basma saat ma‘a altun kordon (10-a)
- Toplu altı atılır tabanca (32-a)
- Çuka çakı (10-a)

5. Mutfak Eşyaları

Türk mutfacı dünya mutfakları arasında seçkin bir yere sahiptir. Binlerce yıl süren gelişimi içerisinde Türk mutfacı, mutfak mimarisi, araç ve gereçleri, yemek çeşitleri, pişirme yöntemleri, sofraya düzenleri, servis usulleri kış için hazırlanan erzakları ile kendine özgü muhteşem bir mutfak kültürü meydana getirmiş ve bu mutfakla ilgili inanılmaz zenginlikte bir mutfak kültürü oluşmuştur. Türk mutfacının en önemli dönemi, İstanbul’un fethiyle başlayan Osmanlı dönemidir. Bu dönemde Türk mutfacı, saray, konak ve aşçılarla birlikte uzmanlaşma yoluyla gelişerek Klasik Türk Mutfacı’nı yani İstanbul Mutfacı’nı meydana getirmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁷ M. Emin Yolalıcı, *XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı’nın Sosyal Ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yay., Ankara 1998, s.48

¹⁴⁸ Yolalıcı, *a.g.e.*, s. 49.

¹⁴⁹ Nevin Halıcı, “Osmanlı Dönemi Mutfacı”, *Yeni Türkiye*, Sayı 34, 2000, s.112.

Oldukça zengin bir yemek kültürüne sahip olan Türkler, bu kültürün bir uzantısı olarak, mutfaklarına da büyük önem vermişlerdir. Son zamanlara kadar Türk evlerindeki mutfaklar genellikle evin dışarısında olurdu. Bazı küçük evlerde ise, mutfak, binadan oldukça uzağa ve bahçe içerisine yapılırdı. Mutfak olarak yapılan binanın içerisinde büyük bir oda bulunurdu. Ayrıca bu odanın içi, tencere ve kazan koymak için bölmelere ayrılırdı.¹⁵⁰

Mutfak yapısı konaklarda; mutfak ile kilerden oluşurdu. Kiler, erzak ve yiyeceklerin depolandığı evin genellikle güneş görmeyen alt katlarında yer alan bölüme yapılırdı. Mutfağa ihtiyaç olduğu kadar yiyecek, gerektiğinde buradan çıkarılırdı.¹⁵¹

Sicildeki tereke kayıtlarından tespit ettiğimiz, o dönemde kullanılmış olan mutfak araç ve gereçleri aşağıdadır. Evlerde kullanılan bu eşyalar, incelemiş olduğumuz dönemde Bolu'da aile hayatı, refah düzeyi ve yaşam standartları konusunda bilgiler vermektedir.

Şer'îyye sicilimizde geçen ev ve mutfak eşyalarının listesi;

- Sahan (24-b)
- Kapaklı tencere (24-b)
- Hoşaf tası (33-a)
- Hamam tası (33-a)
- Kazan (33-a)
- Bıçak (33-a)
- Kazma (33-a)
- Keser (33-a)

¹⁵⁰ Özlü, *a.g.m.*, s.114.

¹⁵¹ Halıcı, *a.g.m.*, s.113.

- İbrik (33-a)
- Su tası (42-a)
- Bakraç (42-a)
- Ocak ibriği (42-a)
- Orta tepsi (42-a)
- Çorba leğeni (42-a)
- Süt tavası (42-a)
- Çorba tası (46-b)
- Tepsi (46-b)
- El leğeni (46-b)
- Tencere(46-b)
- Abdest ibriği (46-a)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEFTERDE GEÇEN AİLE KAVRAMI, MİRAS VE CEZA HUKUKUNA İLİŞKİN UYGULAMALAR

I. AİLE DÜZENİ

A. Aile Kavramı

Osmanlı'da aile toplumun en temel birimi idi. Bu birim sağlam esaslara dayalı olarak kurulmuştu ve sağlam bir yapıya sahipti. Aile yönetiminin başında baba vardı fakat baba; anne ve oğullara danışarak aileyi yönetmekteydi. Osmanlı ailelerinde sevgi, bağlılık, saygı ve dayanışma ailenin dağılmasını engelleyen en önemli unsurlar arasındaydı.¹⁵²

Bir toplumun siyasi, iktisadi, sosyal, hukuki ve ahlaki yapısını incelemek için, o toplumun küçük bir modeli olarak kabul edilen aileye bakmak gerekmektedir. Ailenin doğru ve iyi tahlil edilmesiyle o devlete ait birçok konu kolayca çözülmüş olacaktır. Ailede çocuklar üzerinde babanın otoritesi ile devlet yönetiminde, hükümdarın millet üzerindeki otoritesi arasında bir benzerlik kurulabilir. Eski Türk anlayışına göre “Gök kubbesi devletin, çadır ise ailenin” örtüsü gibiydi. Göğün altında devlet, çadır kubbesi altında da aile düzeni yer alıyordu.¹⁵³ Yeryüzünde hiçbir millet aile olmadan varlık gösteremez. Antropolojik ve etnolojik araştırmalar göstermiştir ki, bugüne kadar belli bir tipi ortaya konulamamıştır.

Osmanlılarda aile hukuku, devletin de resmi mezhep olarak kabul ettiği Hanefi mezhebinin içtihatlarına göre uygulanmıştır.¹⁵⁴

Modern hukuklarda olduğu gibi İslam dinine bağlı Osmanlı hukukunda da evliliğin ön adımı olan ‘nişan’ tarafların karşılıklı hür iradeleriyle evlenmek amaçlı anlaşma sağlamalarıdır.¹⁵⁵

Aşağıdaki sicil kaydında Hızır Şeyhler köyünden Emine kızı Kamile, askerdeki oğlu Ahmed'in nişanlısı olduğunu iddia ettiği İbrahim kızı Emine 'nin başkası ile evlenmek istemesi üzerine İbrahim kızı Emine'yi dava etmiştir. Ancak, İbrahim kızı

¹⁵² Terzi, *a.g.m.*, s.300.

¹⁵³ Rıfat Özdemir, “Tokat'ta Ailenin Sosyo- Ekonomik Yapısı (1771- 1810)”, *Belleten*, Sayı 211, 1990, LIV, s. 993.

¹⁵⁴ Ali Aktan, “XVII: Yüzyıl Başlarında, Kadı Sicillerine Göre Kayseri'de Evlenme ve Boşanmaya İlişkin Uygulamalar”, *IV. Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Erciyes Üniversitesi Tarih Araştırmaları Merkezi Yay., Kayseri 2003, s.21.

¹⁵⁵ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Konya 1988, s.29

Emine bu iddiayı kabul etmemiştir. Bunun üzerine mahkeme, bu durumun doğruluğunu araştırmak için konuyu karyenin ihtiyar heyetine havale etmiştir.

Bolu'ya tâbi' Hızır Şeyhler karyesi sâkinelerinden mu'arrufetü'z-zât Tekiyyeli kızı Kâmile binti Emine meclis-i şer'de yine karye-i merkûme sâkinelerinden Zurnacı kızı Bıkr-i bâliğa Emine binti İbrahim hâzıra yine karye-i merkûmede mütemekkin Rum İli muhâcirlerinden Demur oğlu Mustafa bin Emin hâzır oldukları halde sadrî sahîh oğlum Ahmed bin Mehmed bundan bir sene mukaddem yani 99 senesi Zilka'desinin gurresi günü tarihiyle hâzıra-i mezbûre Emine binti İbrahim'e (silik) deyu bir aded (silik) virüb arasından iki mâh geçerek asâkir-i muvazzafa-i şâhâneye sevk olub el-hâletü hâzihî oğlum gâib-i ani'l-belde Ahmed askerde müstahdem olub karye nişanlusı iken oğlum nişanlusu mezbûre Emine bu kere nefsinî hâzır-ı merkûm Mustafa'ya akd itdirmek murâd eylediğinden men'ine tenbîh olunmak matlûbumdur deyu da'vâ itdikde suâl olunub mezbûre Emine dahi cevâbında müdde'îye-i mezbûrenin iddi'âsını külliyyen inkâr ider fî 28 Zilhicce sene 300

*Müdde'îye-i mezbûrenin müdde'âsını huzûr-ı şer'de şer'an iltifâta şâyân olmadığını müdde'îye-i mezbûre Kâmile hatuna münfehim olduğu kayd-şod ve mezbûre nişanlu olub olmaduğunu karyesi ihtiyârlarından bir kıt'a ilm ü habere havâle olduğu kayd-şod.*¹⁵⁶

B. Evlenme

Türkçede izdivaç için kullanılan evlenme ya da evlendirme tabirleri evlenen erkek veya kız evladının baba ocağından ayrılarak ayrı bir ev, aile meydana getirmesinin ifadesidir.¹⁵⁷ Evlilik aileyi meşrû temellere oturtan toplumsal bir olaydır.

Evlenme akdinin İslam hukukundaki karşılığı nikahtır. Nikah, şer'an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmesi demektir.¹⁵⁸

¹⁵⁶ B.Ş.S., 54-a

¹⁵⁷ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yay., İstanbul 1995, s.216

¹⁵⁸ Fahrettin Atar, "Nikah", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, s.112-117.

Ailenin hukuken oluşabilmesi için karı ve koca adaylarının kendi hür iradeleriyle kıydıracakları bir nikaha ihtiyaç vardır. Hanefi mezhebine göre yetişkin erkek ve kadınlar velilerinin veya başkalarının rızası alınmadan evlendirilemezler. Bu şekilde kıyılmış olan bir nikah, taraflar için bağlayıcı olmayacağı gibi hukuken de geçersiz sayılmaktadır. Taraflardan birinin evlenme teklifinde bulunması, diğerinin de bu teklifi kabul etmesi gerçek, makbul olan nikahın gerekçesidir. Ayrıca nikahta iki Müslüman erkek veya bir Müslüman erkekle iki Müslüman kadın şahidin hazır bulunması gerekir.¹⁵⁹

Osmanlı Devleti'nde evlilik şahitler huzurunda, Kadı veya Nâib'in resmi kayıtlara geçmesi suretiyle yapılırdı.

Mahkemelerde kadı tarafından kıyılan nikahlar sicile işlenirdi. Fakat bu işle görevlendirilmiş bir nikah memuru yoktu. Nikah için gerekli şartların yerine getirilip getirilmediği tahkik edilir, hatta özel bir deftere tarafların ve şahitlerin isimleri, mihrin miktarı kaydedilirdi.¹⁶⁰

Aşağıdaki sicil kaydında Afşar köyünden Bozoğlu Mustafa, Hacı Osman oğlu Mehmed'in evinde toplamda 801 kuruş mehir vererek Mehmed kızı Nuriye'yi Nâhiye Nâibi Emin Efendi huzurunda, Osman oğlu Mehmed'in Nuriye'ye vekil olmasıyla ve İsmail oğlu Mustafa ve Mustafa oğlu Emrullah'ın şahadet etmeleriyle nikahlamıştır.

Yukarıda nikahla ilgili verdiğimiz bilgilerle Bolu'daki nikah merasimlerinin birebir örtüştüğünü görüyoruz. Nikah, nahiye nâibi huzurunda şahitlerin şahitlikleriyle ve mehir belirlenerek yapılmıştır.

Medîne-i Bolu nevâhîsinden Sazak nâhiyesine tâbi' Afşar karyesi ahâlisinden Bozoğlu Mustafa bin Hüseyin meclis-i bidâyetde yine karye-i merkûmede sâkine ve zâtı ta'rîf-i şer'î ile mu'arrufe Yusuf oğlu kızı Nuriye binti Mehmed nâm bîkr-i bâliğa müvâcehesinde işbu tarihten dokuz gün mukaddem karye-i merkûmede kâin Hacı Osman oğlu Mehmed'in mülk menziline nâhiyemiz nâibi meveddetlü Emin Efendi huzûrunda mahzar-ı şuhûdda mezbûre Nuriye gelüp benim için ben Mustafa'ya nefsimi

¹⁵⁹ Ali Aktan, *a.g.m.*, s.25

¹⁶⁰ Özbilgen, *a.g.e.*, s.450

tezvîc ideceğim deyu nâib-i mûmâ ileyhe takrîr virdükden sonra mezbûre Nuriye tarafından akde yine karye-i merkûmeden Budak oğlu Mustafa bin İsmail ve Emrullah bin Mustafa nâm kimesneler şâhid ve yine karye-i merkûmeden Hacı Osman oğlu Mehmed bin Osman vekîl eylediğinde ol dahi vekâlet-i mezkûreyi ba'de'l-kabûl ben hâzır olduğum halde merkûm Hacı Osman oğlu Mehmed'in menziline diğer odasında mahzar-ı şuhûdda 201 kuruş mihr-i mü'eccel ve 600 kuruş mihr-i mu'accel tesmiyeleriyle vekîl-i merkûm Mehmed müvekkilesi mezbûre Nuriye'yi bi'l-vekâle bana akd-i tezvîc ve tenkîh eylediğinde ben dahi ber-vech-i muharrer mihreyn-i müsemîn-i mezkûreyin ile tezvîc ve tenkîh ve kabûl itmemele ol vechle mezbûre Nuriye benim zevce-i menkûha-i gayr-ı medhûlün bihâm olmuşiken mezbûre Nuriye adem-i itâ'atle nefsinin bana teslîmden eben ve imtinâ' ider olmağla suâl olunup bana itâ'at ve nefsinin teslîme mezbûre Nuriye'ye tenbîh olunmak matlûbumdur deyu da'vâ itdikde lede's-suâl mezbûre Nuriye dahi cevâbında fi'l-hakîka tarih-i mezkûrda merkûm Hacı Osman oğlu Mehmed'in mülk menziline varup nâib-i mûmâ ileyh bana Mustafa'ya mı virirsin Kanburoğlu Mehmed'e mi virsen deyu teklîf eylediğinde ben dahi Mehmed'e virdim cevâbını virdim ve nefsimi merkûm Mehmed'e akd ve tezvîc itmek üzere tarafımdan merkûm Hacı Osman oğlu Mehmed'i vekîl itmişdim müdde'î-i merkûma tezvîc itmek üzere vekîl itmedim deyu müdde'î-i merkûm Mustafa'nın ber-vechi muharrer müdde'âsını inkâr ider fi 27 ca. Sene 1300

Müdde'î-i merkûmun müdde'âsına mutâbık getirüp şehâdet iden şâhidlerin i'lâm

Afşar karyeden Uzun Mehmed oğlu Mehmed bin Mehmed

Yine karyeden Burak oğlu Seyyid Ahmed bin İsmail

Yine karyeden Akoğlu Mustafa bin İsmail

Yine karyeden Deli oğlu Hasan bin Ahmed nâm kimesneler şehâdetleriyle mestûreleri mahallerine tahrîren irsâl olunduğu kayd-şod.¹⁶¹

¹⁶¹ B.Ş.S., 39-b.

C. Çok Eşlilik

Müslüman ailesinde çok eşliliğin yaygın olduğuna dair yanlış bir görüş hâkimdir. Osmanlı toplumunda *polygamie* denen çok eşli evlilik, ahlaksız veya kanuna aykırı bir hareket değildi ancak hoş karşılanmamaktaydı.¹⁶²

İslam dini çok eşliliği kadınlar arasında adaleti sağlamak şartına bağlamıştır. Çok eşlilik genelde zaruret halinde olmuştur. Bu zaruretlerin başında çocuk sahibi olma ve erkek çocuk sahibi olma isteği gelir. Savaşlar sebebiyle erkek nüfusun azalması da önemli bir etkidir.

İncelediğimiz sicilde 5 adet çok eşlilik bulunmaktadır. Bunların 4'ü iki eşli,¹⁶³ 1'i ise üç eşlidir.¹⁶⁴ Buradan hareketle Osmanlı'da zannedilenin aksine çok eşliliğin yaygın olmadığını görüyoruz.

Aşağıdaki sicil kaydında anlaşılacağı üzere çok eşli evliliklerde erkeklerin hanımları arasında adaletli davranmamasından dolayı kadınların, eşlerinden boşanmak için mahkemeye başvurdukları görülmüştür.

Karaçayır mahallesi sâkine ve zât-ı ta'rîf-i şer'î ile mu'arrafe Debbağ Mustafa kızı Amine binti merkûm Mustafa meclisde Karamanlı Mahallesi ahâlisinden zevc-i dâhilim Berber Mehmed Ali bin Mustafa müvâcehesinde merkûmun diğer zevcesi Habibe ile Hüsn-i imtizâc idüp benimle hüsn-i imtizâc itmeyüp nafaka ve kisveme bakmadığından mezbûre Habibe dahi bana mekr itmekte olmağla suâl olunup bir süknâ tedârik iderek beni iskân itdirmek olmadığı halde tatlık eylemek murâdımdır deyu da 'vâ itdikde ol dahi cevâbında zikr olunan Karamanlı Mahallesinde kâin mülk menzilimde fevkânî ve tahtânî üç bâb oda olup helâ ve abdesthâneleri dahi başka olmağla menzilimde sâkine olsun diğer süknâ tedârik itmeğe kudretim yokdur deyu cevâb ider fi 18 Cemâziyelevvel sene 1300.¹⁶⁵

¹⁶² Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 87.

¹⁶³ B.Ş.S., 28-b, 38-b, 57-b.

¹⁶⁴ B.Ş.S., 24-b.

¹⁶⁵ B.Ş.S., 38-b.

D. Evlilikte Mehir

Mehir, erkeğin kadına verdiği değer, ona rağbet etmesinin bir sembolüdür. Hediye kabilindedir.¹⁶⁶ Kadın için ekonomik bir güvencedir. Mehir evlenen kadının, evlilik karşılığında kocasından almaya hak sahibi olduğu nikâh hakkıdır. Bu nakti olabileceği gibi paraya çevrilebilir mal da olabilir.

Osmanlı Devleti'nde evlilik şahitler huzurunda, Kadı veya Nâib'in resmi kayıtlara geçmesi suretiyle yapılırdı. İslâm Hukukuna uygun olarak hâkim huzurunda akd olunan nikahta mehir miktarı da kayıtlara geçirdi.

Mehir, erkeğin evlenirken kadına verdiği veya ileride ödemek üzere taahhüd ettiği para veya emtia cinsinden değer ifade eden şeydir. Mehir doğrudan doğruya kadının malıdır. Diğer mallarında olduğu gibi onda da istediği gibi tasarruf hakkı vardır. Mehir hediye cinsinden olup, nikah sırasında belirtilmese bile kadın yine de mehire hak kazanır. Çünkü mehir nikah şartlarından değildir.¹⁶⁷

İncelediğimiz defterdeki mehirle ilgili davaların çoğunda mehr-i müaccel ve mehr-i müeccel'e rastlamaktayız. Mehr-i muaccel, kararlaştırılan mehrin nikah anında ödenmesidir. Mehr-i müeccel ise kararlaştırılan mehrin tamamını veya bir kısmının daha sonraya bırakılmasıdır. Sicilimizde mehir olarak paranın yanında; Atlas entâri, atlas hırka, havlu, silecek, peştamal, basma saat gibi eşyalarında mehir olarak verildiğini görüyoruz.

Sicilde geçen mehir miktarlarından bazıları aşağıda verilmiştir.

mehr-i müeccel 201 kuruş ¹⁶⁸	mehr-i muaccel 600 kuruş	Toplam: 801 kuruş ¹⁶⁹
mehr-i müeccel 501 kuruş	mehr-i muaccel 1000 kuruş	Toplam: 1501 kuruş ¹⁷⁰

¹⁶⁶ Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku 2*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1985, s.95

¹⁶⁷ Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri*, OSAV Yayını, İstanbul 1995, s. 220

¹⁶⁸ XIX. yüzyılın ikinci yarısında 1 okka (1,283 kg.) ekmeğin fiyatı değişik bölgelerde 1 ile 2 kuruş arasında değişmekteydi.

¹⁶⁹ B.Ş.S., 39-b.

¹⁷⁰ B.Ş.S., 42-b.

mehr-i müeccel 501 kuruş	mehr-i muaccel 500 kuruş	Toplam: 1001 kuruş ¹⁷¹
mehr-i müeccel 2501 kuruş	mehr-i muaccel 3000 kuruş	Toplam: 5501 kuruş ¹⁷²
mehr-i müeccel 201 kuruş	mehr-i muaccel 467 kuruş	Toplam: 668 kuruş ¹⁷³

Görüldüğü üzere mehir miktarlarında farklılıklar vardır. Bu farklılıklar kişilerin maddi imkânlarından kaynaklanmaktadır. Örneğin o dönemde oldukça fazla sayılabilecek 5501 kuruş mehir veren kişi İstanbul'da Haydar Paşa Hastanesi'nde ihrâc yüzbaşısı olarak görev yapmaktadır. Bolu'nun köylerinde veya mahallelerinde oturan ticaret veya çiftçilikle geçimini sağlayanların verdikleri mehirlerin ise daha düşük olduğunu görüyoruz.

Aşağıdaki sicil kaydında Temürciler (Demirciler) köyünden olan Ali kızı Fatıma, eşi Hafız Mustafa oğlu Tefvik'in kendine iyi davranmadığını, evlilik hukukunu yerine getirmediğini, nafakasını vermeyip kendisini aç bıraktığını ve yanlarında kimsenin bulunmadığı sırada hoca odasında "seni istemem benden boş ol" diyerek talak ile kendisini boşadığını, 201 kuruş olan mehr-i müeccel ile 467 kuruş olan mehr-i muacceli vermediğini iddia ederek mehrini almak üzere mahkemeye başvurmuştur.

Hafız Mustafa oğlu Tefvik de boşandığı eşi Fatıma'nın mehirden ve iddet nafakasından kendi rızasıyla vaçgeçtiğini ve muhâlea (karşılıklı rıza ile boşanma) ile boşandıklarını söylemiştir.

Bolu'ya tâbi' Temürciler karyesi sâkinelerinden mu'arrufetü'z-zât Osman Beşe oğlu kızı Fâtıma binti Ali nâm hatun meclis-i şer'de m zevc-i muhâli'im Bolu'da Eski Câmi'-i şerîf mahallesi sâkinlerinden olub karye-i merkûme imamı Hâfız Mustafa Efendi oğlu Tefvik Efendi ibni el-merkûm Mustafa Efendi müvâcehesinde ve zimmetinde mütekarrir ve ma'kûdun aleyh mihr-i mü'eccel ve mihr-i mu'accel alacak hakkım

¹⁷¹ B.Ş.S., 53-a.

¹⁷² B.Ş.S., 54-a.

¹⁷³ B.Ş.S., 50-a.

201 kuruş mihr-i mü'eccel ikrâr

467 kuruş mihr-i mu'accel semeni zam

=668 kuruş

Atlas entâri 1 aded 200 kuruş külliye inkâr

Bu dahi atlas hırka 1 aded 80 kuruş mihr-i mu'accel olan hakkım aynen ve yâhud kıymeten

Bu dahi mısırî Sofî (?)1 aded 40 kuruş

Bu dahi havlu 3 aded 15 kuruş

Silecek 1 aded 20 kuruş ikrâr

Peştamal 1 aded 12 kuruş

Zifafa girdiği gece görümlük verdiği basma saat 1 aded 100 kuruş

Cem'an yekûn 467 kuruş

Zevcim merkûm Tevfik Efendi ile beynimizde hüsn-i mu'âşeret müyesser olmadığından ve hayli vakitdir hukûk-ı zevciyete ri'âyet ve infâk ve iksâma bakmadıktan başka ac bî-ilâc bırakub hatta bundan on bir gün mukaddem karyemizde Hoca hânesi odasında hiçbir kimse olmayarak seni istemem benden boş ol deyüb beni tatlık eylediğinden ben dahi bâlâda muharrer ve murakkam olan mihr-i mü'eccel ve mu'accel alacağım 668 kuruş bi't-tahsîl ve iddet-i infâkıma değin nafakamı isterim deyu da'vâ itdikde suâl olunub merkûm Tevfik Efendi dahi cevâbında mihrini ve iddet-i nafakasını ve iksâsını ve süknâsını kendi hüsn-i rızâsıyla meccânen fâriğa olarak hul'a tâlibe olub ben dahi ol vechle hul' eyledim ve bu husûsdan zimmetim berî olmuş idi hatta kendi hüsn-i rızâmla üç kil-i İslambol buğday dahi virdim deyu cevâb ider mezbûr dahi cevâbında nafaka deyu buğday-ı mezkûru aldığı ikrâr ider fî 4 Zilhicce sene 300

Şehâdet

Karye-i merkûmeden Eyüb oğlu Hacı Hüseyin bin Hasan, ve Hacı Pirli oğlu Mehmed bin Mehmed şehadetleriyle

*Mestûreleri bi't-tahrîr mahallerine irsâl olundu kayd-şod.*¹⁷⁴

E. Aile İçi Münasebetler

İslam aile yöneticiliğini kocaya vermiştir. Her aile üyesinin ailedeki fonksiyonunu düzenli olarak yerine getirebilmesi, üyelerin gözetilmesi, ailenin devamı ve korunması için gerekli olan yöneticilik rolünün, keyfi ve nefsanî arzular için kullanılmasına izin verilmemiştir.¹⁷⁵

Ailedeki huzursuzluklar, bir akraba meclisi bünyesinde veya mahkeme müdahalesiyle çözümlendiği için Osmanlı ailelerinin ahenkli bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Aşağıda aile içinde çıkan bir huzursuzluğun mahkemeye taşınmasıyla ilgili sicil kaydı verilmektedir. Bu kayıta Kars muhâcirlerinden olup Bolu'da Karaçayır mahallesinde oturan Mustafa oğlu Hasan, yine mahalleden Mustafa kızı Emine ile evlenerek iç güveysi girmiştir. Ancak Emine'nin annesi Aişe, kızı Emine'yi i'fâl ederek hüsn-i imtizâc ettirmeyerek Damatlarını bunaltarak ve darb ederek evlerinden atmışlardır. Bunun üzerine Hasan b. Mustafa aynı mahalleden ev tutarak mehrini verdiği eşinin kendi evine gelmesini istemektedir. Eşi de tutulan evin ihtiyaçları görüldükten sonra kendisine itaat edeceğini beyan etmiştir.

Kars muhâcirlerinden olup Bolu'da Karaçayır mahallesinde müsâfireten sâkin Abdullâh oğlu Hasan bin Mustafa meclîs-i şer'de yine mahalle-i merkûmdan Kabaklı oğlu kızı Emine binti Mustafa nâm hâtun müvâcehesinde mezbûrenin babası merkum Mustafa hâzır olduğu halde ben merkum Mustafa'nın menziline iç güveysi girip mezbûre Emine 101 kuruş mihr-i müeccel tesmiyesiyle zevce-i menkûha-i medhûlun biham olup kâim vâlidem gâib-i ani'l- meclis Aişe zevcem mezbûreyi i'fâl iderek hüsn-i imtizâc itdirmeyerek beni menzillerinden tard idüp bana iz'âc itmeleriyle suâl olunup ben bu def'a mahalle-i merkumda kâin bir bab mülk menzile istîcâr itmeme merkum

¹⁷⁴ B.Ş.S., 50-a.

¹⁷⁵ Erten, a.g.e., s.70.

mezbûre benimle istîcâr eylediğim mülk menzile gidüp bana itâ'at ve inkiyâd ve zevciyyete ri'âyet itmek üzere zevcim mezbûreye tenbih olunmak matlûbumdur deyu da'vâ itdikde lede's-suâl mezbûre Emine dahî cevâbında müdde'î-i merkum 251 kuruş mihr-i müeccel tesmiyesiyle zevc-i dahilim olduğu ikrâr hîn-i akidde gelinlik elbiseni alıveririm deyü ta'ahhüd idiüp el-hâletü hâzihî ilâ muğâl benim elbisemi aldın istîcâr eylediğim menzil-i mezkûre levâzımât-ı beytiyyesini görsün ba'dehû it'ât iderim deyu cevâb ider. Fî 15 Şevval sene 1300.¹⁷⁶

Mahkemeye yansıyan diğer bir konu ise iki ya da üç kadınla evli olan kişilerin eşlerinin nafaka, kiske ve barınma ihtiyacını karşılayamaması sonucu eşlerinin kendilerini mahkemeye vermesidir. Bu da çok evliliğin, maddi durumu iyi olmayanlar için aile içi münasebetlerde sıkıntıya sebep olduğunu göstermektedir.

F. Evliliğin Sona Ermesi

Boşanma (müfarakat), lügatte bir şeyin, iki kişinin birbirinden ayrılması, fıkıhta ise zevciyyet bağlarının çözülmesi, karı ile kocanın birbirinden ayrılması anlamlarını taşımaktadır.¹⁷⁷

İslam hukukunda evlilik bağı dört ayrı şekilde sona ermektedir.¹⁷⁸

- Talâk (Boşanma)
- Muhâla'a (Karşılıklı Rıza ile Boşanma)
- Tefrîk (Adli Boşanma)
- Ölüm

Sicilimizde boşanmayla ilgili olarak 10 adet dava bulunmaktadır. Bunlardan 4'ü Talâk, 4'ü Muhâla'a, 2'si ise Tefrîk ile olmuştur.

¹⁷⁶ B.Ş.S., 47-a.

¹⁷⁷ Özdemir, *a.g.m.*, s.1022.

¹⁷⁸ Cin-Akgündüz, *Türk-İslâm Hukuk Tarihi*, II, s.100.

1. Talâk

Sözlükte “serbest kalmak-serbest bırakmak, bağından kurtulmak-bağını çözmek” anlamındaki talâk kelimesi fıkıh terimi olarak belli lafızlarla nikah akdinin bozulmasını ifade eder.¹⁷⁹ Dar anlamıyla talâk, kocanın tek taraflı bir irade ile evlenmeye son vermesidir. Kocanın, talak için bir sebep bulup göstermesi veya mahkeme kararı gerekmez. Karısının yüzüne karşı veya gıyabında “Seni boşadım” veya “Boş olsun” gibi bir sözle isteğini belirtmesi yeterli sayılmıştır. Fakat koca, o zamana kadar karısına mehr-i müeccel borcunu ödememişse mehrini ve iddeti doluncaya kadar da iddet nafakasını ödemek zorundadır.¹⁸⁰

Sicilimizde erkeğin boşamasıyla ilgili olarak 4 adet belgeye rastlanmıştır. Bunların 4’ü de Talâk-ı bâin ile olmuştur. Boşamaların ikisinde “beni talâk-ı bâin ile tatlık idüp” ifadesi kullanılmış, birinde eşini şahitler huzurunda boşamış, diğerinde ise eşiyle kavga ettikten sonra “benden boşsun” ifadesi kullanılmıştır.

Aşağıdaki sicil kaydında Karaçayır Mahallesi ahalisinden Kabaklı oğlu Mehmed, eşi olan Çıkrıkçı Tâhir usta kızı Akkadın’ı İstanbul’da Eski Kemer altındaki kahvehanede Aşçı Hacı Mustafa bin Mehmed Ali ve Kavarnalı oğlu Berber Hüseyin Ağa huzurunda boşamış bu iki kişi mahkemede bununla ilgili olarak şahitlik etmişlerdir.

Boluda Eski câmi-i şerif mahallesi sâkinlerinden ve zâtı ta’rîfi şer’î ile mu’arrafe Çıkrıkçı Tâhir usta kızı Akkadın bintü’l-mezbûre Tâhir usta nâm hâtundan istihbârât-ı âtiyü’z-zikr sudûrundan sonra yine mahalle-i merkûme ahalisinden Aşçı Hacı Mustafa bin Mehmed Ali ve Karamanlı mahallesinden Kavarnalı oğlu Berber Hüseyin Ağa ibni Ali nâm kimesnelerde istihbâr oldukda fi’l-hakîka işbu müstahbere-i mezbûrenin zevci Karaçayır mahallesi ahalisinden Kabaklı oğlu Mehmed bin Mehmed Ali 98 senesi Haziranının 26 günü Der-aliyye’de asâkir-i muvazzafa-i şâhânede olduğu halde Eski kemer altında vâki’ kahvehânede bizim huzûrumuzda mezbûreyi itlâk edüp işbu ma’nûn ve mersûm mektûbu dahî mezbûre yedine irsâl eyledi mezbûre merkûmun mutallakasıdır biz bu vechle şâhidiz ve şehâdet dahî ideriz

¹⁷⁹ H. İbrahim Acar, “Talâk”, DİA, İstanbul 2010, XXXIX, s. 496.

¹⁸⁰ Ali Aktan, *a.g.m.*, s. 31.

*Fî 13 Zilka'de sene 300.*¹⁸¹

2. *Muhâlea (Karşılıklı Rıza ile Boşanma)*

Sözlükte “elbiseyi çıkarmak, soyunmak, ayırmak” gibi anlamlara gelen hul‘, fıkıhta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasını ifade eder. Karşılıklı anlaşmayla gerçekleşmesi sebebiyle bu işleme muhâlea adı verilir.¹⁸²

İslam hukuku, geçimsizlik gibi sebeplerle eşi ile anlaşamayan kadına, kocasının boşamaması halinde, müeccel mehrinden ve iddet nafakasından vazgeçerek, evliliği sona erdirme hakkı tanımıştır. Bu da gösteriyor ki İslam hukukunda boşama sadece erkeğe özgü değildir.¹⁸³

Sicilimizde karşılıklı rıza ile boşanma olayı 4 adettir. Defterimizdeki dava kayıtlarında geçen, “aramızda hüsn-i muâşeret müyesser olmadığından, hüsn-i imtizâc itmeyüp” şeklindeki ifadelerle kocasıyla aralarında geçimsizlik olduğunu belirten kadınların, mehir, iddet nafakası ve mesken masraflarından vazgeçmesi karşılığında, kocasından boşanmak istediğini dile getirebildiği tespit edilmiştir. Aşağıdaki sicil kaydında da Fatıma b. Şakir, mihr-i müeccel, iddet nafakası ve mesken masrafından ferağat ederek kocası Umur oğlu Durmuş bin Hasan’dan boşanmak istemektedir.

Okular karyesinden mu‘arrafetü’z-zât Fâtıma binti Şakir m yine karyeden zevc-i dâhili Umur oğlu Durmuş bin Hasan m merkûm zevc-i dâhilim olup lakin beynimizde hüsn-i mu‘âşeret müyesser olmadığından ben hul‘a tâlibe ve müfârake râğibe olmamla zevcim merkûm zimmetinde mütekarrer ve ma‘kûdun aleyh

500 kuruş mihr-i mü‘eccel

300 kuruş mihr-i mu‘accel=800

800 kuruş ile nafaka-i iddet-i mu‘ayyene-i ma‘lûmem üzerlerine ve mü‘net-i süknâmu dahi kendi üzerime olmak ve karye-i merkûmede vâki‘ iki seneden berü kendü

¹⁸¹ B.Ş.S., 48-a.

¹⁸² Fahrettin Atar, “Muhâlea”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, s. 399.

¹⁸³ Cin- Akgündüz, *Türk- İslâm Hukuk Tarihi*, II, s. 109.

tohumumla zira'at ve hurâsetle kabz ve umûruna sarf ve istihlâk eylediği sekiz dönüm tarla hâsûlâtından ancak bana beş kil-i Asitâne hinta def' ve teslîm ile mâ'adâdan ferâğat eylemek üzere zevcim merkûm Durmuş'la muhâla'a-i sahîha-i şer'îyye ile hul' olduğumda ol dahi ber-minvâl-i muharrer hul'-i mezkûru kabûl ve hukûk-ı zevciyet ve beş kil-i Asitâne hintadan ma'adâ hukûk-ı şer'îyye ye müte'allika âmme-i de'âvîden ihdâhümâ âharî ibrâ-i zimmet eyledikleri kayd-şod fî 12 Zilka'de sene 1299.

*Şuhûdü'l-hâl: Hurşid Ağazâde İzzet Ağa, karyeden Hacı Arif Ağai karye imamı Abdülkâdir Efendi, Çakşe karyesi imam oğlu Koca Osman, karyeden Okcılar'dan Toraman oğlu Durmuş, merkûm Osman oğulluğu Abdullah mezbûre Fâtıma'nın enişterleri Hacı Ahmed oğlu Abdülhamîd muhîrân Hüseyin ve Hasan Ağalar ve gayruhum.*¹⁸⁴

3. Tefrîk (Adli Boşanma)

Evliliğin mahkeme kararı ile sona ermesine tefrîk adı verilir. Kocasını muhâlea'ya razı edemeyen veya mehir ve iddet nafakasından vazgeçmek istemeyen kadın, bir takım sebeplerden dolayı hâkime başvurarak tefrîk isteme hakkına sahiptir.

Sicilimizde 2 adet tefrîk ile boşanma isteği vardır. Kadınlar, kocalarının kendilerine Hüsn-i muâşeret göstermedikleri, nafaka, kisve ve mesken ihtiyaçlarını karşılamadıkları gibi sebepler ileri sürerek kocasından boşanmak istemektedirler.

Aşağıdaki sicil kaydında Mustafa kızı Amine, eşi Berber Mehmed Ali'nin diğer eşi Habibe ile hüsn-i imtizâc edip kendisiyle etmediğini, nafaka ve kisvesine bakmadığını ve mesken ihtiyacını karşılamadığını ileri sürerek boşanmak istemektedir.

Karaçayır mahallesi sâkine ve zât-ı ta'rîf-i şer'î ile mu'arrafe Debbağ Mustafa kızı Amine binti merkûm Mustafa meclisde m Karamanlı Mahallesi ahâlisinden zevc-i dâhilim Berber Mehmed Ali bin Mustafa müvâcehesinde merkûmun diğer zevcesi Habibe ile Hüsn-i imtizâc idüp benimle hüsn-i imtizâc itmeyüp nafaka ve kisveme bakmadığından mezbûre Habibe dahi bana mekr itmekte olmağla suâl olunup bir süknâ tedârik iderek beni iskân itdirmek olmadığı halde tatlîk eylemek murâdımdır deyu da'vâ

¹⁸⁴ B.Ş.S., 19-b.

*itdikde ol dahi cevâbında zikr olunan Karamanlı Mahallesinde kâin mülk menzilimde fevkânî ve tahtânî üç bâb oda olup helâ ve abdesthâneleri dahi başka olmağla menzilimde sâkine olsun diğer süknâ tedârik itmeğe kudretim yokdur deyu cevâb ider fi 18 Cemâziyelevvel sene 1300.*¹⁸⁵

II. MİRAS HUKUKUNA İLİŞKİN UYGULAMALAR

Miras kelimesi hukukta, vefat eden kimsenin geride bıraktığı mal ve haklara belli sıra, usul ve ölçü dâhilinde belli şahıs ve grupların hak sahibi olmasını ifade eden bir terimdir. Bunu konu edilen ilim dalına da miras hukuku denilir.

Terike, ‘ölünün arkada bıraktığı ve taksim konusu olan maddi değerler’, vâris, ‘mirasçı’, mûris ‘miras bırakan’, tevârüs, ‘karşılıklı vâris olmak’ anlamlarını taşımaktadır. Miras terike anlamında kullanıldığı gibi, ‘irs ve veraset’ sözcükleriyle beraber varis olmak anlamında da kullanılmaktadır.¹⁸⁶

İslam hukukuna göre babanın mirası, üçte ikisi erkeğe, üçte biri kıza verilecek şekilde ayarlanmış ve bu durumların dışında ortaya çıkacak problemlerin halli ise, İslam’da miras ve intikâl hukukuna bırakılmıştır.¹⁸⁷

Tereke defterlerinde ilk olarak tereke sahibinin isim, unvan ve görevi, babasının ismi oturduğu mahalle, köy veya şehir, vefat ettiği yer ve vefat şekli yer almaktadır. Ayrıca vefat eden kişinin mirasçıları arasında varsa eşi, çocukları, anne ve babası, erkek ve kız kardeşleri ve diğer mirasçılar isimleri ile birlikte kaydedilmiştir. Küçük yaşta mirasçı çocuklar ‘sağir ve sağire’, tereke sahibi köle asıllı ise, ‘ibn-i Abdullah’ veya ‘binti Abdullah’ olarak belirtilmektedir.¹⁸⁸

Bu tür kayıtlar ekonomik refahı, şahısların ekonomik durumlarını ve sosyal yapısını göstermesi bakımından önemlidir. Ölenlerin terk ettiği malların neler olduğu, borcu olup da ölen ve bu borçların ölenin kalan mallarından ödenmesi ve ev eşyaları, mutfak malzemeleri, giyim ve kuşam, hayvanların koşum takımları, ev, arsa, bağ,

¹⁸⁵ B.Ş.S., 38-b.

¹⁸⁶ Karaman, *a.g.e.*, s. 157.

¹⁸⁷ Özdemir, *a.g.m.*, s. 1037.

¹⁸⁸ Öztürk, *a.g.e.*, s. 27.

dükkân kıymetleri, tahıl ürünleri ve fiyatları, ticaret ile meşgul olanların malları ve fiyatları tereke defterinin şumulüne girer.

Sicilimizde geçen tereke kayıtlarında erkeklerin terekelerinin kadınların terekelerinden fazla olduğunu söyleyebiliriz. Terekelerde geçen kara sığır, manda, manda öküzü, manda ineği, kara sığır öküzü, manda düğesi gibi hayvan isimlerinden yola çıkarak Bolu'da, büyükbaş hayvancılığın daha yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Yine şa'ir, hinta, burcak, saman gibi ürünlerden tahıl tarımı yapıldığını ve elma, armut, ceviz, ahlat gibi meyve isimlerinden meyvecilik yapıldığını söyleyebiliriz.

Sicil kayıtlarına geçmiş terekelere göre, sosyal yapıya ait şu bilgileri de görebilmekteyiz:

- Ailelerin ekonomik durumları
- Ne tür eşyaların kullanıldığı
- Varlıklı ailelerin kullandıkları eşyalar
- Fakir ailelerin kullandıkları eşyalar
- Şehirde kullanılan eşyalar
- Köylerde kullanılan eşyalar

Sicilimizde geçen bazı tereke kayıtları aşağıda verilmiştir.

Bolu'da Gölyüzü Mahallesi ahalisinden olup Der-aliyye'de vefat eden Mehmed oğlu Suftoğlu Ali'nin terekesi kardeşleri Mehmed Emin ve Abdullah'a kalmıştır. Suftoğlu Ali vefat etmeden 3 yıl önce, zikredilecek eşyaları kardeşi Mehmed Emin'e bırakmıştır. Abdullah, miras kalan malları beyan ederek hissesini kardeşi Mustafa Emin'den istemek üzere mahkemeye başvurmuştur.

Zikredilen malların listesi:

Yün memlû döşek 1 150 kuruş

pamuk memlû şilte 1 40 kuruş

Yorgan ma'a çarşeb 1 40 kuruş
Yün memlû yasdık 10 kuruş
Yatak çarşebi 1 38 kuruş
Çuha kaplı boy küreği 1 300 kuruş
Pamuk memlû yüz yasdığı 2 150 kuruş
Basma saat ma'a altun kordon 1 300kuruş
Çuha şalvar 1 300 kuruş
Çuka camadan 1 200 kuruş
Çuka çaku 1 250 kuruş
İpekli Trablus 1 150 kuruş
Diğer çuka şalvar 1 300 kuruş
Diğer çuka caku 1 250 kuruş
Diğer ipekli Trablus 1 150 kuruş
Dal uzun gateri 1 350 kuruş
Al ceket 1 150 kuruş
Dal diz bezi 1 200 kuruş
Makrame sandık 1 100 kuruş
Yüzlük kâime 80 aded
Yarım batman kundura 2 çift 200 kuruş
Diz çorabı 3 çift 20 kuruş

Çifte tüfenk 1 aded 150 kuruş

Mecîdiye fes 2 aded 20 kuruş

Boyalı tüfenk bostu 1 aded 20 kuruş

manda ineği

1 re's 500 kuruş

manda düğesi re's 1 200 kuruş

Cem'an yekûn eşya semen: 4585 kuruş

Gölyüzü mahallesinde iki evlek mikdarı hâne arsası

Yozgat karyesi tarağında bulunan babamız müteveffâdan müntakil ve müşterek onar kıt'a

Mezkûr tarlalarda bulunan elma ve armut ve ceviz ve ahlat meyveleri¹⁸⁹

Bolu'ya tâbi' Kürkcüler köyü sâkinelerinden vefat eden Hüseyin kızı Fatıma'nın terekesi zevc-i metrûku Sâlih oğlu Mehmed ile kardeşleri İbrahim Çavuş ve Mehmed'e kalmıştır.

Eşyaların dökümü aşağıdadır.

müsta'mel üzerinin elbiseleri 260 kuruş

yirmilik altun küpe 2 aded 40 kuruş

mihr-i mü'eccel 501 kuruş

kebîr oşenem (?) tebsisi 1 aded 20

kebîr tencere 1 aded 30 kuruş

bez mücedded 1 aded 15 kuruş

¹⁸⁹ B.Ş.S., 10-a.

basma şal çanta 1 adet 10 kuruş

beştemal 1 adet silecek 2 adet havlu 3 hamam tası 1 adet tarak 1 15 kuruş

yirmişer kuruşdan 21 adet altunlar 420 kuruş

eşyâ semeni ve mihr-i mü'eccel ve altunlar bedeli 1316 kuruş.¹⁹⁰

Bolu'ya tâbi' Kasablar karyesi sakinlerinden vefat eden Halil oğlu Hüseyin'in terekesi eşi Abdullah kızı Ümmü Gülsüm ile kızı Cemile ve oğlu Tahir'e kalmıştır. Tereke aşağıda verilmiştir.

Terekede geçen eşyaların listesi:

Mihr-i mü'eccelden borcu 250 kuruş

Hınta kîl-i Bolu 30 tahvîl kîl-i İslambol 150 kil 1500 kuruş

Şa'ir kîl-i Bolu 5 tahvîl kîl-i İslambol 25 kil 200 kuruş

Burcak kil-i Bolu 3 kil tahvîl-i İslambol 15 kil 120 kuruş

Kebîr ve sağîr tencere 3 adet 50 kuruş

Acık saman balyası 10 adet 50 kuruş

Kazgan 1 adet 50 kuruş

Zincir....3 adet 40 kuruş

Bıçak 2 adet 20 kuruş

Saban demürü 4 adet 60 kuruş

Manda öküz ve sığır 2 adet 2000 kuruş

Kara sığır öküzü çift 1 adet 500 kuruş

¹⁹⁰ B.Ş.S., 56-b.

Manda ineği re's 1 300 kuruş

Kara sığır ineği 1 re's 120 kuruş

Kara sığır ineği 2 re's 120 kuruş

Hırdavat-ı menziliye 50 kuruş

Bolu kıyye 500 1250 kuruş

Dekik kıyye 550 550 kuruş

Karyede vâki' iki göz oda abdesthâne memşa ve önünde yarım evlek miktarı arsasıyla mahdûd bir bâb mülk menzil 1000 kuruş

Yine menzil mülk önünde izinsiz inşa ettirilmiş 1500 kuruş

Cem'an yekûn tereke 9510 kuruş.¹⁹¹

Sicilimizde geçen mirasçılar genellikle karı, koca, erkek çocuk, kız çocuk, erkek kardeş, kız kardeş, dede, nine ve torunlardan oluşmaktadır. İslam hukukuna göre ise tereke üzerinde hak sahibi olan mirasçılar sıra ve derecelerine göre aşağıda zikredildiği şekilde on sınıf teşkil etmektedir.

1. Ashab-ı ferâiz (belli payları olan mirasçılar); Bunlar Kur'an-ı Kerim, sünnet ve icma ile hisseleri takdir edilmiş olanlardır. Bunlar ana-baba, eşlerden biri.

2. Neseb yönünden asabe olan mirasçılar: Bunlar farz sahibi mirasçılar hisselerini aldıktan sonra terekeden kalanı, farz sahibi mirasçılar bulunmayıp yalnız kaldıkları zaman da mirasın tamamını alan mirasçılardır: Çocuklar, torunlar, erkek ve kız kardeşler, amcalar.

3. Sebep yönünden asabe: Sahibi olduğu köleyi ivazlı veya ivazsız olarak azad etmiş olan kimseler. Bu asabeliğin sebebi azad eden efendinin kölesine yaptığı ihsandır.

¹⁹¹ B.Ş.S., 66-a.

4. Sebep yönünden asabe olan kimsenin asabe bi-nefsihi grubunu teşkil eden mirasçıları.

5. Terekeden geriye kalan kısım, belirli olan payları nispetinde farz sahibi olan mirasçılara tevzi edilir.

6. Zevi'l-erham (yakın akraba)

7. Mukaveleli vâris: Bu iki şahsın birbirine mirasçı olma mevzuunda anlaşmalarıyla doğan hukukî münasebete denir.

8. Nesebi ikrar yoluyla başkasına nisbet edilen hısımlar.

9. Kendisine terekenin tamamı vasiyet edilenler.

10. Beytü'l-mâl: Varis olmadığı veya nâib olduğunda muhafaza etmek için devlet hazinesine teslim edilir.¹⁹²

Aşağıdaki davada, Hicaz yolunda vefat eden Ruklezâde Hacı Ahmed Ağa'nın mirasının eşi Mehmed kızı Şefika, validesi İbrahim kızı Hatice, oğulları Mehmed Rıza, İsmail ve Osman ve kızı hadice arasında taksim edildiğini görmekteyiz.

İ'lâmı tahrîr

Fi'l-asıl medîne-i Zağferanborlu kazâsı mahallâtından Çavuş mahallesi ahâlisinden olup bundan akdem tarîk-i Hicaz'da vefât iden Ruklezâde Hacı Ahmed Ağa ibni Hasan ibni Abdullah'ın verâseti mahalle-i merkûmedde sâkinler zevce-i menkûha-i metrûkesi Şefika binti Mehmed ve vâlidesi Hadice binti İbrahim nâm hatunlar ile sulbî kebîr oğulları Mehmed Rıza ve İsmail ve sulbî sağîr oğlu Osman ve sulbiye kebîre kızı diğêr Hadice'ye münhasıra olduğu mahzar-ı hasm-ı câhda şâhidîn-i âdilîn şehâdetleriyle ber-nehc-i şer'î sâbit ve sübût-ı verâsetlerine hükm-i şer'î lâhık oldukdan sonra verese-i mezbûrûndan kendi nefsinden asıl ve sağîr-i mezbûrun vâlidesi ve tesviye-i umûruna kibel-i şer'den vasiyye-i mansûbesi mu'arrufetü'z-zât zevce-i

¹⁹² Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Külliyyatı*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fak.Yay., Diyarbakır 1986, s. 283.

mezbûre Şefika ve zâtları ta'rîf-i şer'î ile mu'arrufât ümm-i mezbûre Hadice ve bint-i mezbûre diğeri Hadice ve ibni kebîr merkûm İsmail nâm kimesneler taraflarından her birerleri bi'l-asâle ve bi'l-verâse ve bi'l-vesâye ve yedinde olup kazâ-i mezkûr mahkeme-i şer'îyye tarafından i'tâ olunan fî 3 Muharrem sene 1300 tarihiyle müverrah ve Ali Rıza imzâsıyla mûmzî ve mühriyle memhûr bir kîta'ya vekâlet hüccet-i şer'îyye nâtik olduğu üzere vekîl-i müseccel-i şer'îleri verese-i merkûmândan merkûm Mehmed Rızâ bi'l-vekâle ve bi'l-verâse meclis-i şer'îde m Bolu'da Eski câmi'-i şerîf mahallesinden ve Dikci esnafından Beğli Ahmed Usta ibni Mehmed müvâcehesinde müvekkilelerim vârisân-ı merkûmân ile benim babalarımız müteveffâ-yı merkûm Hacı Ahmed Ağa'nın hayatında malından ve yedinden cihet-i şer'îden istikrâz ve kabz ve umûruan sarflar istihlâk eylediği fî 10 Cemâziyelâhir sene 1298 senesi tarihiyle müverrah ve imzâsıyla mûmzî ve mühriyle memhûr varaka-i sahîha-i nisbiye üzerine muharrer bir kîta'ya deyn tahvîli nâtik olduğu üzere 500 kuruş alacak hakkı kable'l-ahz ve'l-istîfâ vefât itmekle suâl olunup meblağ-ı mezkûru merkûm Ahmed Usta'dan bi'l-vekâle hâlâ taleb iderim iderim deyu da'vâ itdikde lede's-suâl merkûm Ahmed Usta dahi cevâbında ber-vech-i muharrer ikrâr lâkin tarih-i seneden müteveffâ Hacı Ahmed Ağa ve Çavuşlar mahallesinden Çakman oğlu Hacı Hüseyin Ağa ve ben üçümüz birlikde çarşuda semerci Salih Efendi dükkan odasında ben yarın mahallime gidiyorum bu Hacı Hüseyin Ağa yediyle alacağım 500 kuruşa mahsûb 189 kuruş gönder deyu emr eyledi emrinden on beş gün sonra emriyle merkûm Hacı Hüseyin Ağa'dan 189 kuruşu gönderdim deyu vekîl-i merkûm Rıza dahi cevâbında ikrâr fakat müteveffâ babam Hacı Ahmed Ağa'nın merkûm Ahmed Usta zimmetinde evvelden 689 kuruşdan 500 kuruş işbu senedi tanzîm etmiş bâkî 189 kuruşu merkûm Hacı Hüseyin Ağa yediyle emriyle göndertmiş halbuki 500 kuruşa mahsûb değildir deyu raf'ıyla cevâb ider gönderdiği borcuma mahsûb akçeden sonra merkûm müteveffâ Hacı Ahmed Ağa mahallinden Hacı kethüdâya emr eylemiş emriyle ve merkûm Hacı kethüdâ yediyle tarafına gönderdiği beher kıyyesi 8 kuruş 25 paradan 34 kıyye penbe 293 kuruş borcuma mahsûb olarak inkâr def'a emriyle Çakman oğlu Hacı Hüseyin Ağa yediyle gönderdiğim 27 kuruş ki cem'an 509 (tahrip olmuş) borcuma mahsûb olarak tarafına gönderdiği hatta fazla bile geçdi bu husûsdan zimmetim berî (tahrip olmuş) deyu vekîl-i merkûm Rızâ külliye inkâr ider fî 25 Muharrem sene 1300

*Müdde'î aleyh merkûm Ahmed Usta (tahrip olmuş) müdde'î-i asıl ve vekîl-i merkûma tenbîh şod fî 25 Muharrem sene 300.*¹⁹³

III. CEZA HUKUKUNA İLİŞKİN UYGULAMALAR

Had suçları; yalnız Allah hakkı olarak kabul edilen zina, şarap içerek sarhoş olma, yol kesme ve hırsızlık suçlarıdır. Bu gibi olaylara şahit olanlar, şahitlik yapmakla, olayları gizleme arasında serbesttirler. Eğer olayı gizlemeyecekler ise, süresi içerisinde mahkemeye başvurmaları gerekir. Bir kişinin önce hadiseyi izlemesi, sonra mahkemeye başvuru yapıp şahitlik yapması, içerisindeki bir kötülüğün kin ve düşmanlığın kendisini tahrik ettiğini gösterir. Bu davranışlarıyla şahit, itham altına girdiği için, onun bu konudaki ihbar ve şahitliği hükümsüz sayılır.¹⁹⁴

Hırsızlık suçunda ise, sanık bütünüyle Allah hakkı (Kamu hakkı) kabul edilen hırsızlık suçundan ve bir kul hakkı (Özel Hukuk) kabul edilen malın, sahibine ödettilmesinden sorumludur. Zaman aşımı, sanığa hırsızlıktan dolayı el kesme cezasının verilmesine engel olur. Fakat malın tazmin edilmesi için hukuk davasının açılmasını etkileyen bir durum söz konusu değildir.¹⁹⁵

Hırsızlık suçu (sirkat), iki şahidin şahadeti ve suçlunun suçunu kabulü ile sabit olur. Bu yollarla ispat edilemeyen veya unsurlardan biri eksik olan hırsızlık suçları ise ta'zir cezası ile cezalandırılır.¹⁹⁶

Sicilimizde ceza hukuku kapsamına giren 2 gasp ve 2 hırsızlık olayı tespit edilmiştir. Bu bize 1882-1884 yılları arasında Bolu'da güvenli bir ortamın olduğunu göstermektedir. Hırsızlık ile ilgili davalar aşağıda verilmiştir.

A. Hırsızlık

Albağut köyünden Mehmed b. Mehmed'in gecelediği odaya hırsızların girip eşyaları çaldığı ve hırsızların aranıp bulunamadığını bildiren belge aşağıda verilmektedir.

¹⁹³ B.Ş.S., 25-b.

¹⁹⁴ Abdülaziz Bayındır, "Osmanlı'da Yargımın İşleyişi", *Yeni Türkiye*, Sayı 31, 2000, s. 683.

¹⁹⁵ Bayındır, *a.g.m.*, s. 683.

¹⁹⁶ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, I, s.321.

Albağut karyesinden Kedi oğlu Abdülkâdir bin Mehmed meclis-i şer‘de m yine karye-i merkûmeden li-ebeveyn er karındaşı Mehmed müvâcehesinde 97 senesikarındaşım Mehmed ile bir hânede odalarımız ayrı iken merkûmun beytûtet eylediği odasına bir takım sârikler girüp gice hâliyle kendi eşyâlarını sirkat etmişler ol gice dönülüp sârik-i merkûmlar taharrî olunmuş ise de bir taraftan zuhûr itmeyüp altı mah sonra merkûm karındaşım Mehmed sirkat olunmuş eşyâlarını taharrî ve meydana ihrâc olunmasıçün ve her ne mikdar mesârif-i hükûmât ve sâire vukû‘ bulur ise indimden tamâmen te‘diye iderim deyu bu kavliyle vekâlet-i mutlaka-i sahîha-i şer‘îyye ile vekîl idüp vekâletim hasebiyle eyledğim mesârifât beyân olunur.¹⁹⁷

Bolu kazâlarından Bartın kazâsı nâhiyelerinden Çarşamba nâhiyesinin Kurcanas köyünden olup ticaret yapmak için Bolu’nun Sazak nâhiyesi Karacaagaç köyüne gelen Hacı Mehmed Ağa köyden Kalemoglu Mehmed’in evinde misafir iken kaldığı odadaki yastığın altına akçelerini koymuş, terâvih namazına gidip geldikten sonra koymuş olduğu akçelerin çalındığını fark etmiştir. Bunun üzerine mahkemeye başvurmuştur. Sicildeki bu kayıt aşağıda verilmiştir.

Bolu kazâlarından Bartın kazâsı nevâhisinden Caharşenbe nâhiyesinin Kurcanasi karyesinden olup li-ecli‘t-ticâret Bolu‘da geşt ü güzâr itmekte bulunan Sürekci Hacı Mürsel oğlu Hacı Mehmed Ağa ibni Hasan meclis-i şer‘de m Bolu’nun Sazak nâhiyesinin Karacaagaç karyesinden Kalemoglu Mehmed bin İbrahim müvâcehesinde yine karyesinden merkûm Mehmed’in zevcesi Halime binti Hüseyin nâm hatun hâzıra olduğu halde bundan beş mâh mukaddem işbu Ramazan-ı şerîfin yirmi beşinci günü murakkam Mehmed’in babası İbrahim hânesinde müsâfireten beytûtet itmek için varup ve koynumda kırk kise derûnunda mevcûd 8 aded lira-i Osmâni yüz sekiz kuruş hesâbıyla 864 ve iki aded sim mecîdiye 40 kuruş ve 8 aded mecîdiye çayreği 40 kuruş ve 6 kuruş metalik akçe ki cem‘an 950 kuruş ecnâs-ı muhtelif akçemi ve kise ucunda dahi hegbe anahtarın olarak yatacağım yatağın baş altına yasdığı altına koyup yatmış idim ba‘dehû terâvih vakti kalkup karye câmi‘-i şerîfe varup ba‘de‘t-terâvih yasdık altını yoklama itdikde bir şeyler bulamayup heyet-i memlûkiyemi almış olduklarından akçe-i mezkûremi yedime red ve teslîme merkûm Mehmed ve zevcesi hâz-

¹⁹⁷ B.Ş.S., 33-a.

rı mezbûre Rahime Hatuna tenbîh olunmak matlûbumdur deyu da'vâ itdikle suâl olunup merkûm Mehmed ile zevcesi hâzıra-i mezbûre dahi cevâblarında külliyyen inkâr iderler

Fî 22 Safer sene 301.

*Merkûm Mehmed ile hâzıra-i mezbûreye müdde'î-i merkûmun talebiyle yemîn teklîf itdiğinde yemîn billah eyledikleri kayd-şod.*¹⁹⁸

B. Gasb

Gasb davalarından biri arazi, diğeri ise 2 adet toplu altı patlar silah gasbıdır.

Ali oğlu Mehmed ve Raşid'in babalarından kalan Eski Cami mahallesinde bulunan bir tarafı yol diğeri tarafı Bakkal Hasan Ağa hanesi diğeri bir tarafı Hafız Durmuş arsası ile mahdud olan mülklerine, Bakkal Hasan Ağa'nın arazinin belli bir kısmını gasb etmesine dair sicil kaydı aşağıda verilmiştir.

Bolu'da Eski Câmî'-i şerîf Mahallesi ahâlisinden Günili oğulları Mehmed ve Râşid ibni Ali nâm kimesneler meclisde m yine mahalle-i merkûme ahâlisinden Dölek Mehmed Çavuş oğlu Bakkal Hasan Ağa ibni el-merkûm Mehmed Çavuş müvâcehesinde babamız müteveffâdan mevrûs ve müntakil mahalle-i merkûmede kâin bir tarafı yol ve bir tarafı merkûm Hasan Ağa hânesi ve bir tarafı Hâfız Durmuş arsası ve bir taraf-ı sâhib-i menzil ile mahdûd bir bâb mülk menzil yanında vâki' şu hudûd ile mahdûd merkûm Hasan Ağa'nın hânelerimizde bulunan birer mikdar havlular vustunda olan mine'l-kadîm bizim olup dört kardeş olarak berana (?) kireciden ma'mûl duvarımız devr-i mukarrer iken Der'aliyye'ye giden merkûm Hasan Ağa'nın mutlaka zevcesinden rivâyet 1298 senesi tarihinden gece hâliyle merkûm Hasan Ağa'nın hedm eylediği duvarımızın nısfını ticâret ederek direklerini diküp merkûm Hasan Ağa tahta daraba dutdu ve zâten bizden yana ...olmayup havlumuz ve hânemiz derûnu kâmilen bize nâzır müceddeden inşâ itdirdiği hânesine iki aded pencere bırakup işbu bıraktığı pencereleri mazarratı def'îyle duvar-ı mezkûrdan tecâvüz eylediği mahalli bizlere red ve def'ine tenbîh-i şer'î buyrulmak matlûbumuzdur deyu da'vâ itdiklerinde lede's-suâl

¹⁹⁸ B.Ş.S., 59-b.

ol dahi cevâbında 1285 senesi tarihinde Arslan oğlu yüzbaşı Mehmed Ağa'dan iştirâ eylediğim arsanın havlusuyla müdde'î-i merkûmların havlusuna müşterek mezkûr duvarın nisfi mahallemiz ihtiyârların tasdikiyle ve başka mahalleden dahi ve belediye a'zâları ma'rifetleriyle köhne duvar-ı mezkûr kendi hâliyle münhedim olmağla tecâvüz eyledim ben fuzûlî hedm itmedim hatta hedm olalı iki günü mütecâvizdir ve pencereler ise yedi zira'a havlum üzerine bıraktım müdde'î-i merkûmların gerek hâneleri ve gerek havlularına nezâreti yokdur ve havlularına nezâreti olsa da bile nezâreti olur olmaz deyu cevâb ider fî 3 Receb sene 99

Müdde'î-i aleyh merkûm Hasan Ağa

Müdde'î-i merkûm Râşid

Müdde'î-i merkûm Mehmed

Mahalline gidilüp keşf olunması iktizâ eylediğini müdde'î-i merkûmda tefhîm olunduğu kayd-şod

Makarr-ı nisvân olan mahallin nezâretini ikrârıyla huzûr-ı şer'de merkûm Bakkal Hasan Ağa havâle olunmasına iltizâm olunduğu kayd-şod¹⁹⁹

Salıbeğler karyesinden Mustafa oğlu İbrahim, Düzce'nin Çavuş karyesi yakınlarında, Sarıcalar karyesinden Ahmed oğlu Arif'e iki adet toplu altı atılır tabanca vermiştir. Vermiş olduğu bu tabancaları kendisine teslim edilmesini istemektedir. Bununla ilgili sicil kaydı aşağıda verilmiştir.

Salıbeğler karyesinden İbrahim Usta oğlu İbrahim bin Mustafa meclis-i şer'de m Sarıcalar karyesinden Nazar oğlu Arif bin Ahmed müvâcehesinde işbu sene-i mübârekede gün dönümünde müstakillen malım olan iki aded lira-i Osmâni kıymetlü iki toplu altı def'a atılır tabancamı Düzce kazâsı kurâsından Çavuş karyesinden beş dakîka mesâfesinde olan mahalde merkûm Arif'e vedî'a eylediğimde ol dahi ahz ve kabz itmekle suâl olunup mezkûr tabanca mevcûd ise aynen müstehlik ise ba'de's-sübût kıymet-i mezkûresini bana edâ ve teslîme merkûm Arif'e tenbîh olunmak matlûbumdur

¹⁹⁹ B.Ş.S., 5-b.

deyu da'vâ itdikde ol dahi cevâbında fi'l-hakîka tarih-i mezkûrda bizler atîka yani olunan yüküyle gelürken yüklerimizi orman yakdıktan sonra mezkûr tabancayı al deyu yere atup ben dahi yerden aldım ba'dehû Çerkezleri basup müdde'î-i merkûmu ve sâir rüfekâsını kollarından bağlayup yedlerinde bulunan eşyâ ve akçelerini mezkûr Çerkezler alırken ben dahi mezkûr tabancası yere bırakup firâr eyledim kimin aldığını bilmem deyu cevâb ider fî 22 Rebiülevvel sene 1300

Müdde'î-i merkûmun tasaddî eylediği tabanca müdde'âsından üç aded sim mecîdiye üzerine müsâlaha-i sahîha-i şer'îyye ile sulh olup ol dahi sulh-i mezkûru ba'de'l-kabûl bedel-i sulh-i mezkûrdan iki aded sim mecîdiyesini meclis-i sulhde müdde'î-i merkûm yedine teslîm mâ'adâ bir aded mecîdiyesini dahi çarşuda teslîm itmek üzere işbu mahalle şerhle zimmetleri ibrâ ve ıskât-şod fî 22 Rebiülevvel sene 1300²⁰⁰

²⁰⁰ B.Ş.S., 32-a.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEFTERDE GEÇEN DAVALAR

I. DEFTERDE GEÇEN DAVA KONULARI

Sayfa No:	Hüküm No:	Konu:
1a	1	Vekâlet
	2	Vesâyet
1b	1	Verâset (harbde şehit olmuş)
	2	Vekâlet
2a	1	Alacak-borç
	2	Vekâlet
	3	Vekâlet
2b	1	Verâset/ alacak-borç
	2	Verâset / vekâlet
3a	1	Mehir- nafaka
3b	1	Kayıp mal
4a	1	Kayıp mal
	2	Kayıp mal
4b	1	Alacak-borç
	2	Vekâlet
5a	1	Kayıp mal
	2	Kayıp mal
5b	1	Sulh
	2	Arazi gasb (Duvarını yıkıp yanındaki araziden bir miktarını kendi tarafına kattığı)
6a	1	Verâset
6b	1	Kayıp mal
	2	Vekâlet

7a	1	Mülk alım satımı
7b	1	Mülk alım satımı
8a	1	Vekâlet
	2	Alacak borç
8b	1	Kayıp mal
9a	1	Mütevelli tayini/ alacak borç
	2	Kayıp mal
9b	1	Vekâlet
	2	Borç
10a	1	Tereke
10b	1	Vesâyet
11a	1	Vesâyet
11b	1	Alım satım
	2	Alacak borç
12a	1	Alacak borç
12b	1	Kayıp mal
	2	Kayıp mal
13a	1	Kayıp mal
	2	Kayıp mal
13b	1	Vesâyet borç
14a	1	Muhâlea
14b	1	Alacak borç
15a	1	Alacak borç
	2	Kayıp mal

15b	1	Alacak borç
	2	Alacak borç
	3	Alacak borç
	4	Alacak borç
16a	1	Verâset
16-b	1	Alım satım
17-a	1	Alım satım
17-b	1	Verâset –borç
	2	Zimmet ibra
18-a	1	Alacak borç
	2	Verâset
18-b	1	Alacak borç
19-a	1	Kefâlet
	2	Kayıp mal
19-b	1	Alım satım
	2	Boşanma- nafaka
20-a	1	Alacak borç
20-b	1	Nafaka
	2	Alacak borç
21-a	1	Mal beyan (içgüvey)
21-b	1	Boşanma
	2	Verâset
22-a	1	Verâset
	2	Şikâyet

22-b	1	Verâset
23-a	1	Verâset
23-b	1	Nafaka
	2	Mütevelli tayini
24-a	1	Vesâyet
25-a	1	Vekâlet
	2	Alacak borç
25-b	1	Verâset
26-a	1	Ortaklık
	2	Alım satım
26-b	1	Alacak borç
	2	Vekâlet
27-a	1	Kefâlet
	2	Alacak borç
27-b	1	Boşanma- nafaka
	2	Boşanma- nafaka
	3	Verâset
28-a	1	Boşanma – alacak borç
	2	Alım satım
28-b	1	Verâset
	2	Verâset
29-b	1	Alım satım
30-a	1	Alım satım
	2	Alacak borç

30-b	1	Kefâlet
	2	Nafaka
31-a	1	Verâset
31-b	1	Alacak borç
32-a	1	Vesâyet
	2	Gasb
32-b	1	Zimmet ibra
	2	Kira
	3	Verâset
33-a	1	Hırsızlık
	2	Vekâlet
33-b	1	Alım satım
34-b	1	Alacak borç
35-a	1	Nafaka
	2	Alım satım
35-b	1	Vekâlet
	2	Verâset
37-a	1	Alım satım
37-b	1	Verâset
38-a	1	Verâset
38-b	1	Boşanma – nafaka
	2	Verâset
39-a	1	Alım satım
39-b	1	Verâset

	2	Nikah- Mehir
40-a	1	Alım satım
	2	Vekâlet
	3	Alım satım
40-b	1	Alacak borç
41-a	1	Alacak borç
41-b	1	Verâset
	2	Vesâyet
42-a	1	Verâset
	2	Tereke
42-b	1	Verâset
	2	Mehirden alacak
43-a	1	Vekâlet
	2	Alacak borç
43-b	1	Verâset
	2	Alacak borç
44-a	1	Verâset
	2	Verâset
44-b	1	Alacak borç
	2	Verâset
45-b	1	Nikah
	2	Kayıp mal
	3	Kayıp mal
46-a	1	Kayıp mal

	2	Boşanma- borç
46-b	1	Alacak borç
47-a	1	Şikayet (kayınvalideden)
	2	Kayıp mal
47-b	1	Verâset
	2	Alım satım
	3	Kayıp mal
	4	Kayıp mal
48-a	1	Boşanma
	2	Darb- boşanma
48-b	1	Verâset
	2	Alım satım
49-a	1	Alım satım
49-b	1	Nafaka
50-a	1	Mehirden alacak
	2	Kayıp mal
50-b	1	Verâset – kira
51-b	1	Alacak borç
52-a	1	Verâset
52-b	1	Verâset
53-a	1	Mehir
53-b	1	Alım satım
54-a	1	Askerde nişanlısı olduğundan başkası ile nişanlanmasına itiraz
	2	Mehirden alacak

54-b	1	Nafaka
	2	Alacak borç (imamlıktan alacağı olduğu)
55-a	1	Verâset
	2	Kayıp mal
55-b	1	Alım satım
	2	Vekâlet
56-a	1	Kayıp mal
56-b	1	Tereke
57-a	1	Kayıp mal
	2	Kayıp mal
	3	Kayıp mal
57-b	1	Vekâlet
	2	Alacak- borç
58-a	1	Verâset
58-b	1	Verâset
	2	Verâset
59-a	1	Nafaka
59-b	1	Hırsızlık
	2	Kefâlet
	3	Şehadet
60-a	1	Süt anne tayini
	2	Kira
60-b	1	Alacak borç
61-a	1	Verâset

61-b	1	Verâset
62-a	1	Hibe
62-b	1	Kira
	2	Verâset
	3	Boşanma- nafaka
63-a	1	Vesâyet- verâset
	2	Nafaka
63-b	1	Alım satım
64-a	1	Verâset
64-b	1	Borç
	2	Alacak borç
65-a	1	Borç
65-b	1	Verâset
66-a	1	Tereke
66-b	1	Verâset
	2	Vekâlet
67-a	1	Verâset
67-b	1	Vesâyet
	2	Verâset
68-a	1	Verâset
68-b	1	Alacak borç
69-a	1	Verâset- hibe
	2	Vekâlet
69-b	1	Verâset

	2	Borç
70-a	1	Vesâyet
	2	Alım satım
70-b	1	Verâset
71-b	1	Verâset- Alım satım

II. DEFTERDE GEÇEN DAVALARDAN ÖRNEKLER

1001 No' lu Bolu Şer'îyye Sicilinde 219 adet dava bulunmaktadır. Bu davaları 15 başlık altında topladık. Aşağıda bu 15 davaya sicilimizden birer örnek metin vererek baş taraflarına dava ile ilgili açıklama yapılmıştır.

1. Vekâlet

1-a

Bu vekâlet örneği, Bandakçioğlu Hacı Mustafa'nın oğullarına, Müezzîn Ali Efendizade Nuri Efendi bin Abdullah'ın vekil olduğuna dairdir.

Bolu'da Gölyüzü Mahallesi sâkinelerinden mu'arrafetü'z-zât Bandakcı oğlu Hacı Mustafa'nın sağîr İbrahim ve sağîre Aişe'nin babaları müteveffâdan mevrûs kesân zimmetlerinde idâne olunan akçelerin tahsiline dâir ve sâir umûrlarına ru'yet etmek üzere vasîleri vâlideleri Penbe hâtun bitni Arif tarafından Kara Çayır Mahallesinden Mü'ezzîn Ali Efendi zâde Nûri Efendi bin Abdullah vekâlet-i âmme-i mutlaka ile vekîl olduğu kayd-şod

Fî 3 Cemâziyelevvel sene 99

Müdde'îye-i vasiyye-i mezbûre Hatun

2. Kefâlet

27-a

Bu kefâlet örneği, Debbağlar Mahallesinden Arab oğlu Mehmed Ağa bin Ahmed'in Kıbrıscıklı Selim oğlu Emin Ağa ibni Selim'e kefil olduğuna dairdir.

Medîne-i Bolu'nun tarîk akçesi olup mu'ârafe tahvîl olan mebâliğin tahsîliçün ma'ârif tarafından tahsîldâr nasb ve ta'yîn olunarak li-ecli'd-da'vâ kibel-i şer'den husûmeti re'y olunan medîne-i mezbûre mahallâtından Debbağlar mahallesinden Arab oğlu Mehmed Ağa ibni Ahmed meclis-i şer'de m Sazak nâhiyesine tâbi' Saraycık merkez nâhiyesine mülhak...Gökbât (?) karyesinden Kıbrıscıklı Selim oğlu Emin Ağa ibni Selim müvâcehesinde yine karye-i merkûmeden iken bundan akdem vefât iden Kıbrıscıklı oğlu Mustafa bin Selim zimmetinde bâ-sened tarîk-i mezkûr akçesinden istikrâz ve ahz ve kabz ve umûruna sarf ve istihlâk eylediği asıl mal ma'a nemâ 2372 kuruşun edâsına merkûm Emin Ağa bi'l-emr ve'l-kabûl kefâlet-i mutlaka-i sahîha-i şer'îyye ile kefil-i bi'l-mâl ve zâmin olmasıyla suâl olunup meblağ-ı mecmû'-ı mezkûru cihet-i kefâletden dolayı merkûm Emin Ağa'dan hâlâ talep iderim deyu da'vâ itdikde lede's-suâl merkûm Emin Ağa dahi cevâbında meblağ-ı mecmû'-ı mezkûr ile kefil olduğunu mukırr ve mu'terif olduğu huzûr-ı şer'de üzerine hükm ve iltizâm olduğu kayd-şod fî 8 Safer sene 1300

3. Verâset

27-a

Bu verâset örneği, şehid olarak vefat eden Hacı Mehmed oğlu Hasan bin Mehmed bin Abdullah'ın verâseti zevcesi ile babası Hacı Mehmed'e kaldığına dairdir.

Göynük kazası mülhakâtından Mudurnu nevâhisinden Bolu nâhiyesine tâbi' Kuz Gölcük karyesi sâkinelerinden mu'arrafetü'z-zât Hacı Molla Efendi Rahime binti Hacı Hüseyin meclisde m Bolu mahallâtından Karaçayır mahallesi sâkinlerinden Bostancı oğlu İzzet Ağa ibni Hacı Mustafa mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüp merkûm İzzet Ağa zimmetinde cihet-i karzdan 15 kuruş alacak hakkı olan hâlâ

zevzim yine nâhiye-i merkûmun Yayladerece Viran karyesi ahâlisinden olup 1291 senesi asker-i redîfe-i şâhâneye sevkine bâ-irâde-i seniyye ikinci ordu-yı hümayûnunun on dördüncü alayının birinci Mudurnu taburunun birinci bölüğünün sekizinci onbaşısının beşinci neferi iken 1295 senesi mâh-ı martının ibtidâsı günü Karadağ'da Kılık iskelesinde ve esnâ-yı muhârebede isâbetle müte'essiren akîbde şehîden vefâ iden Hacı Mehmed oğlu Hasan bin Mehmed bin Abdullah'ın verâseti benimle babası merkûm Hacı Mehmed'e mevrûs olmağla suâl olunup cihet-i meblağ-ı mezkûrdan hisse-i irsiyyemi hasm-ı merkûm İzzet Ağa'dan hâlâ taleb iderim deyu da'vâ itdikde lede's-suâl merkûm İzzet Ağa dahi cevâbında zimmetinde olan cihet-i merkûmeden ol mikdar 25 kuruş deyni olduğunu ikrâr lakin merkûm tarih-i mezkûrda ve mahal-i merkûmda şehîden vefât eylediğini inkâr idicek

Fî 9 Safer sene 1300

4. Alacak borç

27-b

Bu alacak borç kaydı, Zaim oğlu Aşçı Abdullah'ın Bağlar Mahallesinden Araboğlu Mehmed Ağa'ya borcu olduğuna dairdir.

Medîne-i Bolu'nun tarîk akçesi olup ma'ârife tahvîl olan mebâliğin tahsîliçün ma'ârif tarafından tahsildâr nasb ve ta'yîn olunarak li-ecli'd-da'vâ kibel-i şer'den husûmeti re'y olunan medîne-i mezbûre mahallâtından ve Bağlar mahallesinden Arab oğlu Mehmed Ağa ibni Ahmed meclis-i şer'de m Sazak nâhiyesine tâbi' Karamanlar karyesinden Zaim oğlum Mehmed Ağa ibni Hüseyin mahzarında müvâcehesinde yine karye-i merkûme ahâlisinden iken bundan akdem vefât iden Zaim oğlu Aşçı Abdullah Ağa zimmetinde bâ-sened tarîk-i mezkûr akçesinden istikrâz ve ahz ve kabz ve umûruna sarf ve istihlâk eylediği asıl mal ma'a nemâ 1368 kuruş 16 para deyni olup müteveffâ-yı merkûmun terekesi tahrîr olunduğu sırada meblağ-ı mezkûr ihrâc olmamış olmağla suâl olunup müteveffâ-yı merkûmun li-ebeveyn er karındaşı olup ve terekesine dahi vâris olduğu cihetle vâris-i merkûm Mehmed Ağa'dan hâlâ taleb iderim deyu da'vâ itdikde lede's-suâl merkûm Mehmed Ağa dahi cevâbında vâris ve meblağ-ı mezkûr deyni

olduğunu ikrâriyle huzûr-ı şer‘de merkûm Mehmed Ağa’nın ikrâriyle meblağ-ı mezkûr hükm olunup merkûm Mehmed Ağa ilzâm olunduğu işbu mahalle kayd-şod

Fî 14 Safer sene 1300

5. Nafaka

30-b

Bu nafaka kaydı, Çukurören karyesinden Kuşçu oğlu Ali bin Abdullah’ın ihtiyarladığı ve ticaret yapamaz halde olduğundan nafaka talebine dairdir.

Gökcesu nâhiyesine tâbi‘ Yaka Merkezine mülhak Çukurören karyesinden Kuşçu oğlu Ali bin Abdullah meclisde m Kara Çayır mahallesinde sâkin sulbî kebîr oğlu Selman mahzarında ben meş (?) ve ihtiyâr olup kesb ve ticârete iktidârım olmamağla benim için oğlum üzerine kadr-ı ma‘rûf nafaka farz ve takdîr buyrulmak matlûbumdur deyu da‘vâ itdikde hâl-i makrûnumun bast ve beyân eylediği vech üzere olduğu zeyl-i vesîkada muharrerü’l-esâmî müslimîn ihbârlarıyla inde’ş-şer‘ mütehakkık olmağın kibel-i şer‘den dahi işbu tarih-i vesîkadan şehriye 40 kuruş nafaka farz ve takdîr buyrulup ve istidâneye dahi izn-şod fî gurre-i Safer sene 1300

6. Mehir

39-b

Bu mehir kaydı, Sazak nahiyesine tabi Afşar karyesinden Yusuf oğlu Mehmed’in kızı Nuriye’nin Hacı Osman oğlu Mehmed’e nefsinin tezvici edeceğinden mehir talebine dairdir.

Medîne-i Bolu nevâhîsinden Sazak nâhiyesine tâbi‘ Afşar karyesi ahâlisinden Bozoğlu Mustafa bin Hüseyin meclis-i bidâyetde yine karye-i merkûmede sâkine ve zâtı ta‘rîf-i şer‘î ile mu‘arrafe Yusuf oğlu kızı Nuriye binti Mehmed nâm bîkr-i bâliğa müvâcehesinde işbu tarihten dokuz gün mukaddem karye-i merkûmede kâin Hacı Osman oğlu Mehmed’in mülk menziline nâhiyemiz nâibi meveddetlü Emin Efendi huzûrunda mahzar-ı şuhûdda mezbûre Nuriye gelüp benim için ben must’ya nefsimi

tezvîc ideceği deyu nâib-i mûmâ ileyhe takrîr virdükden sonra mezbûre Nuriye tarafından akde yine karye-i merkûmeden Budak oğlu Mustafa bin İsmail ve ve Emrullah bin Mustafa nâm kimesneler şâhid ve yine karye-i merkûmeden Hacı Osman oğlu Mehmed bin Osman vekîl eylediğinde ol dahi vekâlet-i mezkûreyi ba'de'l-kabûl ben hâzır olduğum halde merkûm Hacı Osman oğlu Mehmed'in menziline diğer odasında mahzar-ı şuhûdda 201 kuruş mihr-i mü'eccel ve 600 kuruş mihr-i mu'accel tesmiyeleriyle vekîl-i merkûm Mehmed müvekkilesi mezbûre Nuriye'yi bi'l-vekâle bana akd-i tezvîc ve tenkîh eylediğinde ben dahi ber-vech-i muharrer mihreyn-i müsemîn-i mezkûreyin ile tezvîc ve tenkîh ve kabûl itmemele ol vechle mezbûre Nuriye benim zevce-i menkûha-i gayr-ı medhûlün bihâm olmuşiken mezbûre Nuriye adem-i itâ'atle nefsinin bana tesliminden eben ve imtinâ' ider olmağla suâl olunup bana itâ'at ve nefsinin teslimine mezbûre Nuriye'ye tenbîh olunmak matlûbumdur deyu da'vâ itdikde lede's-suâl mezbûre Nuriye dahi cevâbında fi'l-hakîka tarih-i mezkûrda merkûm Hacı Osman oğlu Mehmed'in mülk menziline varup nâib-i mûmâ ileyh bana Mustafa'ya mı virirsin Kanburoğlu Mehmed'e mi virsen deyu teklîf eylediğinde ben dahi Mehmed'e virdim cevâbını virdim ve nefsimi merkûm Mehmed'e akd ve tezvîc itmek üzere tarafımdan merkûm Hacı Osman oğlu Mehmed'in vekîl itmişdim müdde'î-i merkûma tezvîc itmek üzere vekîl itmedim deyu müdde'î-i merkûm Mustafa'nun ber-vech-i muharrer müdde'âsını inkâr ider fi 27 ca. Sene 1300

7. Kayıp Mal

45-b

Bu kayıp mal kaydı, Değirmenözü karyesinden Eskici oğlu Hüseyin bin Hasan'ın bir re's karasığırını kaybettiği ve başkasının elinde bulunduğundan geri istediğine dairdir.

Bolu'ya tâbi' Değirmen Özi karyesinden Eskici oğlu Hüseyin bin Hasan meclis-i şer'de m zikri âtî bir re's kara sığır öküzüne vâzı'ü'l-yed bulunan asâkir-i zabtiye-i şâhâne tabur kâtibi Abdülhamid Efendi ibni Ali nâm kimesne müvâcehesinde bundan üç mâh mukaddem yani Receb-i şerîfde karyemizin yaylasında gezerken zâyi'

olan her tarafı gök tüylü sol tarafının bağrisinde belürsiz olmuş yarım ay damgası göbeği sakat on iki yaşında bir re's kara sığır öküzünü bundan bir buçuk sene akdem Yozgat karyesinden Mısırlı oğlu Hüseyin Beğ malından ve yedinden mecîdiye akçe ile 380 kuruşa iştirâ idüp ol vakitden berü benim şirâ'en malımı kâtib-i mûmâ ileyh Abdülhamid Efendi yedinde bulmamla suâl olunup mevsûf-ı mezkûr öküz malımı yedime red ve teslîmine tenbîh olunmak matlûbumdur deyu da'vâ itdikde lede's-suâl kâtib-i mûmâ ileyh cevâbında mevsûf-ı mezkûr öküze vaz'-ı yedini ikrâr lâkin şirâ'en malı olduğunu inkâr ider fî 4 Şevval sene 30

8. Vesâyet

48-b

Bu vesâyet kaydı, Debbağlar mahallesinden Ahmed Efendi'nin kızlarına dedeleri Arif Efendi'nin vasî tayin olunduğuna dairdir.

Bolu'da Debbağlar Mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât iden Hathat oğlu Ahmed bin Arif Efendi'nin sulbiye sağîre kızları Emine ve Şefika'nın bâ-hüccet-i şer'îyye vasîleri vâlideleri Kasablar karyesi sâkinelerinden Açık göz oğlu kızı Aişe binti Hacı Hüseyin nâm hatun meclis-i şer'de yine mahalle-i merkûmeden hâlâ kâin pederi merkûm Arif Efendi mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp sağîrân-ı mezbûrânın vesâyetinden bi'r-rızâ istifâ idüp ve hakk-ı hızânelerinden dahi bi'r-rızâ istifâ eylediğimi mübeyyin işbu mazbata zeyle şerh ve kayd olundu fî 23 Zilka'de sene 300

Bâlâda muharrer olan sağîrân-ı merkûmânın vakt-i rüşd ve sedâdlarına değin tesviye-i umûrlarına kîbel-i şer'den vasî nasb ve ta'yîn olunan hâlâ cedleri merkûm Arif Efendi vasî olduğu kayd-şod fî tarih-i mezkûr

9. Alım satım

48-b

Bu alım-satım kaydı, vefat etmiş olan Kalaycı Açık göz Ahmed Ağa'nın varislerinin bir dükkanı 1900 kuruşa Hacı Ahmed Efendi'ye sattıklarına dairdir.

Bolu'da İmâret mahallesinden iken bundan akdem vefât iden Kalaycı Açıkğöz Ahmed Ağa ibni Abdullah bin Abdullah'ın verâseti zevcesi Hafize binti Eşref nam hatun ile sulbî kebîr oğulları İzzet Çavuş ve Necib ve Muharrem'e mevrûs olup verese-i merkûmândan merkûm İzzet Çavuş Göynük kazâsında gâib tarafından vekîli Gölyüzü mahallesinden Leylak oğlu Mehmed Ağa ibni Feyzullah meclis-i şer' de m Eski câmi' -i şerîf mahallesinden Neccârân mu'teberânından Sirkeciâde Hacı Ahmed Efendi ibni Mustafa müvâcehesinde müteveffâ-yı merkûmun müstakillen malı ve mülkü olup medîne-i Bolu çarşısının Kalaycılar çarşısında kâin bir tarafı Abdullah Efendi medresesi ve bir tarafı yol ve bir tarafı terzi Tâhir dükkânı ve bir tarafı Nalcası oğlu Mehmed dükkânıyla mahdûd bir bâb Kalaycı dükkânını 1900 kuruş bedel-i medfû' ve makbûz mukâbelesinde mûmâ ileyh Hacı Ahmed Efendi'ye bey' -i bât-ı sahîh-i şer'î ile bi'l-asâle ve bi'l-vekâle bey' idiüp mûmâ ileyh dahi bey' -i mezkûru ba'de'l-kabûl bedel-i dükkân-ı mezkûru dahi dükkân-ı mezkûr sâhib-i arz huzûrunda bey' ve ferâğı icrâ oldukdan sonra her birinin yedlerine tamâmen ve kâmilen edâ ve teslîm ideceğini işbu mahalle şerh ve kayd-şod

Fî 25 Zilka'de sene 300

10. Zimmet ibra (mehirden)

18-b

Bu zimmet ibra kaydı, Karaçayır Mahallesi sâkinelerinden Cizmeci oğlu kızı Penbe binti Mehmed zevci olan Bedeloğlu İsmail'den mehirden alacaklarından dolayı zimmetini ibra ettiğine dairdir.

Karaçayır Mahallesi sâkinelerinden Cizmeci oğlu kızı Penbe binti Mehmed Ali meclisde m Dadicılı karyesincen hâlâ zevcim Bedel oğlu İsmail bin İbrahim müvâcehesinde ve zimmetinde mütekarrer ve ma'kûdun aleyh mihr-i mü'eccel ve mu'accel alacağım

Kuruş

301 Mihr-i mü'eccel ikrâr

130 Mihr-i mu'accel ikrâr

60 Yazlık kil-i İslambol 4 fî 15 ikrâr

10 Cavdar kil-i İslambol 1 fî 10 ikrâr

= 501

Bâlâda muharrer olan 431 kuruş mihr-i mü'eccelden bi'r-rızâ terk iderek nafaka-i iddet-i mu'ayyene-i ma'lûmem üzerine ve mü'net-i süknâmmı kendi üzerime olmak ve 70 kuruşluk beş kil zahîre-i mütenevvi'ayı bana virmek üzere beynimizde hüsn-i mu'aşeret müyesser olmadığından zevcim merkûm İsmail ile muhâla'a-i sahîha-i şer'îyye ile zâyi' olduğumda zevce-i merkûme dahi hul'-i mezkûrun ba'de'l-kabûl hukûk-ı zevciyet işbu tarihe gelinceye kadar cemî' hukûk-ı şer'îyye ye müte'allika âmme-i de'âvî ve 70 kuruşluk zahîreden mâ'adâ ve kâffe-i mutâlebâtından zevcim merkûmun zimmetini ibrâ-i âm-i sahîh-i şer'î ve iskât-ı tâm-ı sarîh-i mer'î ile ibrâ ve iskât ve kezâlik zevcim merkûmu zevce-i mdde'îye-i menkûha-i merkûmenin zimmetini dahi ibrâ ve iskât eylediğini kayd-şod fî gurre-i Zilka'de sene 99

11. Boşanma- nafaka

20-b

Bu nafaka kaydı, Kasaplar karyesinden Ömer oğlu Mustafa Çavuş bin Mehmed'in zevcini geçimsizlikten dolayı boşadığından nafaka takdirine dairdir.

Bolu'ya tâbi' Kasaplar karyesi sâkinlerinden Ömer oğlu Mustafa Çavuş bin Mehmed m Göl karyesi sâkinlerinden zevce-i mutlakası Ahmed Dayıoğlu kızı Fâtıma binti Ahmed müvâcehesinde mezbûre Fâtıma ile beynimide zevciyet kâime iken sû-i hâline ve ötede berüde güşt ü güzâr eylediğine muttali' olduğumdan tatlık idüp Fâtıma'nun firâşından hâsıl ve benden mütevellid sağîr dört yaşında Mehmed'in hakkında fî 12 Şaban sene 99 tarihiyle müverrah mezbûre yedine mahkeme-i şer'îyye tarafından i'tâ olunan bir kıt'a nafaka hücceti mûcibince beher yevm ikişer kuruş şehriye 60 kuruş talebinde ve ben ise fakîr olduğumdan mezbûre ise me'mûne olmamağla sağîr-i mezbûrun zâyi' olmak ihtimâli gâlib olduğundan nafaka virmeğe muktedir olamadığımdan sağîr-i mezbûrı bana teslîme mezbûre Fâtıma'ya tenbîh olunmak matlûbumdur deyu da'vâ itdikde lede's-suâl mezbûre dahi cevâbında müdde'î-i

merkûmun oğlu sağır Mehmed iın hıccet-i şer'ıyye mıcibince şehriye 60 kuruş nafaka takdır olunmuş idi taleb eylediği sağır-i merkûmu virdüm ve kendüsi hâlâ zengin olduğundan takdır olan şehriye 60 kuruş nafakayı müdde'ı-i merkûmdan hâlâ taleb iderim deyu cevâb idicek fî 17 Zilka'de sene 99

12. Evlenme (nikah)

39-b

Bu nikah kaydı, Sazak nahiyesine tabi Afşar karyesinden Yusuf oğlu Mehmed'in kızı Nuriye'nin Hacı Osman oğlu Mehmed'e nefsinı tezvıic edeceğinden mehir talebine dairdir.

Medıne-i Bolu nevâhısinden Sazak nâhıyesine tâbi' Afşar karyesi ahâlisinden Bozoğlu Mustafa bin Hüseyin meclis-i bidâyetde yine karye-i merkûmede sâkine ve zâtı ta'rıf-i şer'ı ile mu'arrafe Yusuf oğlu kızı Nuriye binti Mehmed nâm bıkır-i bâliğa müvâcehesinde işbu tarihten dokuz gün mukaddem karye-i merkûmede kâin Hacı Osman oğlu Mehmed'in mülk menziline nâhiyemiz nâibi meveddetlü Emin Efendi huzûrunda mahzar-ı şuhûdda mezbûre Nuriye gelüp benim iın ben must'ya nefsimi tezvıic ideceği deyu nâib-i mûmâ ileyhe takrır virdükden sonra mezbûre Nuriye tarafından akde yine karye-i merkûmeden Budak oğlu Mustafa bin İsmail ve ve Emrullah bin Mustafa nâm kimesneler şâhid ve yine karye-i merkûmeden Hacı Osman oğlu Mehmed bin Osman vekıl eylediğinde ol dahi vekâlet-i mezkûreyi ba'de'l-kabül ben hâzır olduğum halde merkûm Hacı Osman oğlu Mehmed'in menzilinın diğer odasında mahzar-ı şuhûdda 201 kuruş mihr-i mü'eccel ve 600 kuruş mihr-i mu'accel tesmiyeleriyle vekıl-i merkûm Mehmed müvekkilesi mezbûre Nuriye'yi bi'l-vekâle bana akd-i tezvıic ve tenkîh eylediğinde ben dahi ber-vech-i muharrer mihreyn-i müsemmîn-i mezkûreyn ile tezvıic ve tenkîh ve kabül itmemele ol vechle mezbûre Nuriye benim zevce-i menkûha-i gayr-ı medhûlün bihâm olmuşiken mezbûre Nuriye adem-i itâ'atle nefsinı bana teslîmden eben ve imtinâ' ider olmağla suâl olunup bana itâ'at ve nefsinı teslîme mezbûre Nuriye'ye tenbîh olunmak matlûbumdur deyu da'vâ itdikde lede's-suâl mezbûre Nuriye dahi cevâbında fi'l-hakıka tarih-i mezkûrda merkûm Hacı Osman oğlu Mehmed'in mülk menziline varup nâib-i mûmâ ileyh bana Mustafa'ya mı virirsin Kanburoğlu Mehmed'e mi virsen deyu teklif eylediğinde ben dahi Mehmed'e virdim

cevâbını virdim ve nefsimi merkûm Mehmed'e akd ve tezvîc itmek üzere tarafımdan merkûm Hacı Osman oğlu Mehmed'in vekîl itmişdim müdde'î-i merkûma tezvîc itmek üzere vekîl itmedim deyu müdde'î-i merkûm Mustafa'nın ber-vech-i muharrer müdde'âsını inkâr ider fî 27 ca. Sene 1300

13. Şikâyet

49-a

Bu şikâyet kaydı, Karaçayır mahallesinde kayınbabasının evinde annesiyle birlikte oturan Abdülkâdir kızı Feride'nin aslen Cezayir'li olan eşi Sâlih oğlu Hacı Ali Efendi'yi annesini darp etmesinden dolayı şikayetine dairdir.

Bolu'da Karaçayır Mahallesi sâkinelerinden mu'arafetü'z-zât Semerci İsmail kızı Feride binti Abdülkâdir meclis-i şer'de m an-asıl Cezâyirli olup Bolu'da Karaçayır mahallesinde müte'ehhilen sâkin zenci tâifesinden Hacı Ali Efendi ibni Salih müvâcehesinde işbu mâh-ı hâlin on dördüncü Çarşamba gecesı saat iki raddelerinde merkûm Hacı Ali Efendi Karaçayır mahallesinde kâin babam menziline gelüp ben Erikli'den 80 kuruş size irsâl eyledim meblağ-ı mezbûru ne yaptınız deyu vâlidem hâzıra-i bi'l-meclis Hamide hatundan sual itdikde ol dahi cevâbında levâzımât-ı beytiyyemize sarf itdik dimesi üzerine vâlidem mezbûreyi eliyle ve ayağı depmesiyle darb itdikten sonra fenerini yakup giderken zokak kapusunun iç tarafında sen benden boşsun deyüp taşraya azîmet eyledi ol vechle ben merkûmun hâlâ mutallakası olmağla suâl olunup mihr-i mü'eccelim olan 601 kuruş ve 500 kuruş mihr-i mu'accelim ki cem'an 1101 kuruşu bana teslîme ve iddet-i enkâzâsına değın beni infâka zevcim merkûme tenbîh olunmak matlûbumdur deyu da'vâ itdikde ol dahi cevâbında müdde'ıye-i mezbûre zevce-i menkûhası olduğunu ikrâr lâkin mezkûr Erikli'den iki def'a da yük aded mecîdiye irsâl eyledim ve ben dahi tarih-i mezkûrda zıkr olunan menzil-i mezkûre geldiğimde ekl idecek nafaka bulamadığımdan hâzıra-i mezbûreye bu kadar akçe gönderim ne yaptınız deyu suâl eylediğimde ol dahi dört kil-i İslambolî iştirâ itdik dimesi üzerine beynimizde münâza'a vukû'a gelüp kâin vâlidem evimden çık deyu bana hitâb itdikde ben dahi fenerimi yakup müdde'ıye-i mezbûreye fenerimi virdim ve bir dahi gelmem deyu eve girmem deyu yemîn billah itdim deyu müdde'ıye-i mezbûrenin mâ'adâ müdde'âsını inkâr ider fî 18 Zilka 'de sene 300

14. Hibe

50-b

Bu hibe kaydı, Bolu Akpınar mahallesinden vefat eden Osman Hocaoğlu Mustafa Efendi ibni Osman bin Abdullah'ın varisleri arasında birbirlerine hibeye dairdir.

Bolu'da Akpınar mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât iden Osman Hoca oğlu Mustafa Efendi ibni Osman bin Abdullah'ın zevce-i menkûha-i metrûkesi Hadice binti Mehmed ve vâlidesi Aişe binti Mehmed nâm hatunlar ile zevce-i mezbûreden mütevellidler sulbî saġır oġulları Mehmed ve Ahmed ve kendüsinden mukaddem müteveffıye olan zevcesi Rahime hatundan mütevellidler sulbî saġır oġlu Mustafa ve sulbî kebîr oġlu Osman ve sulbiye kebîre kızı Fatıma ve yine kendüden mukaddem müteveffıye olan zevcesi Fatıma hatundan mütevellid sulbiye kebîre kızı Emine'ye münhasıra ba'dehû ümm-i mezbûre Aişe hatun dahi vefât idüb verâseti oġlunun oġlu merkûmûn kebîr Osman ve saġır Mustafa ve Mehmed ve Ahmed ve kızları Emine ve Fatıma'ya münhasıra olduġu inde'ş-şer'ü'l-enver zâhir ve nümayân oldukdan sonra ibn-i kebîr merkûm Osman Bolu'nun bidâyet mahkemesi hukûk dâiresinde ma'kûd-ı meclis-i şer'de zikri âtî bir bâb etmekci dükkanına vaz'-ı yedleri iddi'â olunan mu'arrafetü'z-zât zevce-i mezbûre Hadice hatun nefisinden bi'l-asâle ve bi'l-verâse ve saġırân-ı mezbûrân Mehmed ve Ahmed'in vakt-i rüş ve sedâdlarına deġin tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'den bâ-hüccet-i şer'ıyye mansûb-ı vasîleri olmaġla bi'l-vesâye tarafından zikri âtî husûsda husûmet red ve cevâba ve mütevakkıf olduġu umûrun küllîsine vekâlet-i âmme-i mutlaka-i sahîha-i şer'ıyye ile vekîl-i müseccel-i şer'îsi yine mahalle-i merkûme ahâlisinden hâlâ zevc-i dâhili ve Biranşehirli oġlu Mehmed Ali bin Ömer bi'l-vekâle ve saġır-i mezbûr Mustafa'nın kezâlik vakt-i rüşd ve sedâdına deġin tesviye-i umûruna kıbel-i şer'den bâ-hüccet-i şer'ıyye mansûb-ı vasîsi yine mahalle-i merkûme ahâlisinden eniştesi Tavık Şâkir damadı Hasan Aġa ibni Osman nâm kimesneler müvâcehelerinde Bolu çarşusunda Kanare'de kâin tarafları bir taraflı Çelnek Mehmed Usta ibni Abdullah dükkanı ve bir taraftan Cenger Altun bin Karabet dükkanı ve tarafeyni tarîk-i âm ile mahdûd bir bâb etmekci firunu babam müteveffâ-yı merkûm Mustafa Efendi'nin hayatında müstakillen malı ve mülkü olub 1291 senesi

şehr-i Zilhiccetü'ş-şerîfesinin yirminci günü tarihiyle benim hutân cem'iyetimde dükkan-ı mahdûd-ı mezkûr âharda icârda olduğu halde babam müteveffâ-yı merkûm hâl-i hayât ve kemâl-i akl ve sıhhatinde iken dükkan-ı mahdûd-ı mezkûrun ben sağır olduğum ve bi'l-velâye bana hibe-i sahîha-i şer'îyye ile hibe ve temlîk ve teslîm idüüb ve yine benim için bi'l-velâye ber-vech-i muharrer ittihâb ve temellük ve tesellüm ve kabz ve kabûl itdikden sonra tarafından me'mûru huzûrunda takrîr ve senedini alıvirmeğe Eslahaddin Mahallesi ahâlisinden Carıkçı Mustafa Beğ bin Osman'ı vekîl itmişdi vekîl-i merkûm Mustafa dükkan-ı mahdûd-ı mezkûru me'mûru huzûrunda bi'l-vekâle takrîri icrâ idüüb senedini alıvirmemiş ise de hatta 97 senesi ben bâliğ olduğum halde babam müteveffâ-yı merkûm dükkan-ı mahdûd-ı mezkûru mâhiye 40 kuruşa Etmekci müteveffâ A'rac İbrahim'e icâre virüb ba'dehû Etmekci esnafından gâib-i ani'l-meclis Şâkir oğlu İsmail ve Hasan Ağa dükkan-ı mahdûd-ı mezkûre biz mâhiye 60 kuruş icâr viririz dimeleri üzerine babam müteveffâ-yı merkûm müste'cir-i evvel merkûm müteveffâ-yı merkûm İbrahim ile icâr-ı mezkûr ile fesh idüüb de merkûmân İbrahim ve (?) icâr etmek istedikde müste'cir-i evvel müteveffâ-yı merkm İbrahim icâr-ı mezkûrun feshini imtinâ' eylediğine binâen ol vakit babam müteveffâ-yı merkûm Mustafa Efendi dükkan-ı mahdûd-ı mezkûru ben zikr olunan 91 senesi Zilhiccetü'ş-şerîfesinin yirminci günü tarihiyle oğlum Osman'ın hutân cem'iyetinde oğlum Osman'a bi'l-velâye hibe-i sahîha-i şer'îyye ile hibe ve temlîk ve teslîm idüüb ve yine bi'l-velâye oğlum merkûm için ittihâb ve temellük ve tesellüm ve kabz ve kabûl eyledim ol vechle dükkan-ı mahdûd-ı mezkûr oğlum merkûm Osman'ın mevhuben ve müstakillen malı ve mülküdür deyu ikrâr ve i'tirâf itdikden sonra dükkan-ı mahdûd-ı mezkûrun meblağ-ı mezbûr 40 kuruş icârını müteveffâ-yı merkûm İbrahim ile fesh idüüb merkûmân İsmail ve Hasan ibn (?) mâhiye 60 kuruşa icâr ve teslîm eylediğimde onlar dahi ber-vech-i muharrer isticâr ve kabûl ve benim nâmında kontrat senedi tahrîr ve i'tâ olunarak mâhiye 60 kuruşdan beş mâh icârını merkûmân İsmail ve Hasan'dan ben ahz ve kabz idüüb ba'dehû benim rızâmla babam müteveffâ-yı merkûm merkûmân İsmail ve Hasan'dan mâhiye 60 kuruş icârı ahz ve kabz eyle deyu icâzet verdiğim cihetle babam müteveffâ-yı merkûm ahz ve kabz eyledi.

15. Tereke

10-a

Bolu'da Gölyüzü Mahallesi ahalisinden olup Der-aliyye'de vefat eden Mehmed oğlu Sufteoğlu Ali'nin terekesi kardeşleri Mehmed Emin ve Abdullah'a kalmıştır. Sufteoğlu Ali vefat etmeden 3 yıl önce, zikredilecek eşyaları kardeşi Mehmed Emin'e bırakmıştır. Abdullah, miras kalan malları beyan ederek hissesini kardeşi Mustafa Emin'den istemek üzere mahkemeye başvurmuştur.

Medine-i Bolu'da Gölyüzü mahallesi ahâlisinden olup bundan akdem asâkir-i muvazzafa-i şâhâneye idhâlen Der-aliyye'de vefât eylediği vürûd iden emirnâmeden müstebân olan Sufte oğlu Ali bin Mehmed bin Abdullah'ın verâseti li-ebeyn er karındaşları Mehmed Emin ve Abdullah'a münhasıra olduğu bi'l-ihbâr inde's-şer'ü'l-enver zâhir ve nümâyân olduktan sonra ahh-i merkûm Abdullah meclisde li-ebeyn er karındaşı Mehmed Emin müvâcehesinde tarihten üç sene mukaddem mevrûsumuz müteveffâ-yı merkûm Ali li-ecli's-sıgâr Bolu'ya gelürken getürüp ba'dehû avdetinde müstakillen malı olan zikri âtî eşyâları âdeten karındaşım merkûm Mehmed Emin bırakup kendüsi Der-aliyye'ye azîmetle vefât iderek mezkûr eşyâlar merkûm Mehmed Emin'in zimmetinde kalup bize mevrûs olan beyân olunur

İkrâr

Yün memlû döşek

1 150 kuruş

52 kuruş fûruht olunduğu

ikrâr

pamuk memlû şilte 1

40 kuruş

30 kuruş fûruht olunduğu

Mevcûd

Yorgan ma'a çarşeb 1 40 kuruş

40 kuruş fûruht olunduğu

Mevcûd

Yün memlû yasdık 10 kuruş

50 kuruş fûruht olunduğu

Mevcûd

Yatak çarşebi 1 38 kuruş

Mevcûd

Pamuk memlû yüz yasdığı 2 150 kuruş

Füruht olunduğu

Zimmetinde olmadığı inkâr ider

Çuka kaplu boy küreği 1 300 kuruş

Külliyen inkâr ider

Basma saat ma'a altun kordon 1 300 kuruş

Çuka şalvar 1 300 kuruş

*Zimmetinde olduğu ikrâr ve karındaşım müteveffâ-yı buraya geldiğinde
beynimizde deyu cevâb ider*

Çuka camadan 1 200 kuruş

Bu dahi zimmetinde olduğunu ikrâr

Çuka çaku 1 250 kuruş

Zimmetinde olduğunu ikrâr bu dahi

İpekli Trablus 1 150 kuruş

Zimmetinde olduğunu ikrâr bu dahi

İşbu dört kalem eşya fûruht oldundığı 320 kuruş

Diğer çuka şalvar 1 300 kuruş

*İkrâr fakat müteveffâ Der-aliyye'ye azîmet eylediğinde beraber getürdi deyu
zimmetinde olduğunu inkâr ider*

Diğer çuka camadan 1 200 kuruş

Bu dahi

Diğer çuka çaku 1 250 kuruş

Bu dahi

Diğer ipekli Trablus 1 150 kuruş

Bu dahi

Dal uzun gateri 1 350 kuruş

Külliyen inkâr

Al ceket 1 150 kuruş

Külliyen inkâr ider

Dal diz bezi 1 200 kuruş

Külliyen inkâr ider

Makrame sandık 1 100 kuruş

İkrâr mevcûd 22,5 kuruş fûruht olunduğ

Yüzlük kâime 80 aded

Külliyen inkâr ider

Yarım batman kontura 2 çift 200 kuruş

Külliyen inkâr ider

İkrâr mevcûd

Diz corabı 3 çift 20 kuruş

10 kuruş fûruht olunduğu

Çifte tüfenk 1 aded 150 kuruş

Külliyen inkâr ider

Mecîdiye fes 2 aded 20 kuruş

Birini ikrâr lakin bana her ne mayla viridi deyu mâ'adâyı inkâr ider

8 kuruşa fûruht olunduğu

Boyalı tüfenk bostu 1 aded 20 kuruş

Zimmetinde olmadığını inkâr ider

*Buraya li-ecli't-ticâre geldiğinde iştirâ idüip merkûm Mehmed Emin'in
zimmetinde bırakarak ol dahi zebh eylediği manda ineği*

1 re's 500 kuruş

Mevcûd manda düğesi re's 1 200 kuruş

211 kuruş fûruht olunduğu

Cem'an yekûn eşyâ semen

4585 kuruş

212,5 kuruş ikrârıyla fûruht olunan eşyâmızı (silik)

= 4372,5 kuruş

Hisselerini ikrâr eylesün deyu cevâb ider

*Mahalle-i merkûmede vâki' bir tarafı yol ve bir tarafı Laz Osman oğlu hânesi ve
iki bizim hânemizle mahdûd iki evlek mikdarı hâne arsası*

İkrâr

Havâle olunduğu

Yozgat karyesi tarağında vâki' ma'lûmü'l-hudûd babamız müteveffâdan müntakil ve müşterek onar kıt'a da müteveffâ karındaşımın hissesine isâbet iden

İkrâr lakin hissesi ne ise alsun deyu cevâb ider

Mezkûr tarla derûnlarında bulunan elma ve armut ve ceviz ve ahlat meyveleri

İkrâr lakin müdde'î-i merkûm giderken meclisin emriyle bana viridi deyu cevâb ider

Kendi malımdan karındaşım merkûm Mehmed Emin yedine bir akçe bırakmış olduğum âriyeten yüzlük kâime 5 aded

Hissemi karındaşım Mehmed Emin'den hâlâ taleb iderim deyu da'vâ itdikde lede's-suâl

merkûm Mehmed Emin dahi cevâbında bâlâda muharrer olan cevâbları i'tâ ider fî 15

Şaban sene 99

Müdde'î-i aleyh merkûm Mehmed Emin

Müdde'î-i merkûm Abdullah

SONUÇ

Osmanlı Devleti kuruluncaya kadar farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Bolu şehri, Osmanlı Devleti'nde yönetim şekli bakımından farklı dönemler geçirmiştir. Bizim incelediğimiz dönemde (1882-1884) Bolu, Kastamonu'ya bağlı Mutasarrıflık'tı. Bu dönemin padişahı, Sultan II. Abdülhamid'dir.

Osmanlı Devleti'nde bir yerin, idari, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısıyla ilgili en güvenilir bilgiler, Şer'îyye Sicillerinde bulunmaktadır. Biz de buradan yola çıkarak Bolu'nun 19. yüzyıl sonlarındaki idari, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını incelemek için, 1882-1884 yıllarını kapsayan 1001 no'lu Bolu Şer'îyye Sicili'ni ele aldık.

Şer'îyye Sicilinde tespit edilen kazalar, nahiyeler, kasabalar, köyler ve mahalleler tablo halinde verilmiştir. Kınık, Yuva, Çepni, Dodurga, Kızık ve Avşar gibi köy isimlerinden anlaşılıyor ki Bolu köyleri, kuruldukları günden bugüne kadar kökenleri olan Türk-Oğuz boylarının adlarını muhafaza etmişlerdir. Bu bakımdan Orta Asya Türk-Oğuz kültürünün günümüze kadar bozulmadan gelen uzantılarını Bolu ve köylerinde bulmak mümkündür. Ayrıca defterde ismi geçen o dönemin devlet görevlilerini tespit ederek görevleriyle ilgili açıklamalarda bulunulmuştur.

İncelediğimiz Şer'îyye Sicil Defteri'nde de görüldüğü üzere Bolu o dönemde heterojen bir yapıya sahipti. Defterde geçen Ermeni/Ermeniyan mahallesinden anlıyoruz ki Bolu nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Müslümanların yanında az da olsa zimmi unsurlar da bulunmaktaydı. Ayrıca 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrası Bolu'ya, Kafkaslar'dan; Çerkez, Gürcü ve Abaza, Doğu Anadolu'dan Kars muhacirlerinin yerleştiğini görüyoruz.

Bolu şehri, bir takım sosyal kurumların bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Sicilimizde geçen bu sosyal kurumlar (cami, medrese, han, hamam, vakıf) tespit edilerek tablo halinde verilmiştir. Buradaki cami, medrese, han ve vakıfların çoğu günümüzde mevcuttur.

Bolu şehrinin ekonomisinin daha çok ticaret ve zanaata dayandığını Sicil defterinde geçen lakaplara, tereke kayıtlarına ve diğer dava türlerine bakarak söyleyebiliriz. Sicilimizde ismi geçen meslek grupları şunlardır; Bostancı, ekmekçi, debbağ, tırpancı, neccar, kantarcı, kalaycı, arabacı, çamaşırcı, dülger, abacı, aşçı, bozacı, şerbetçi, çarıkçı, nalbant, kazancı, altıncı, terzi, atar ve nalbant.

Bolu halkının hayvancılıkla uğraşması sebebiyle debbağ sicilde oldukça fazla geçmektedir. Hatta Bolu'nun mahalleleri arasında Debbağlar isminde bir mahalle de bulunmaktadır. Bunun yanında günümüzde olduğu gibi o dönemde de aşçılık mesleği revaçtadır. Sicilde geçen yukarı pazar, günümüzde aynı isim ve işleviyle halkın Büyük Cami diye isimlendirdiği Yıldırım Bâyezid Cami'sinin kuzeyinde kalan yerde devam etmektedir. Yukarı Taşhan ise Yıldırım Bâyezid Cami'sinin hemen yanındadır. Bugün içerisinde dernek faaliyetleri yürütülmekte ve kitapçı dükkanları bulunmaktadır.

Köy yerleşimi genellikle cami etrafında bazen de tekke ve zaviyelerin etrafında oluşmuştur. Sicil Defterinde geçen Tekke Ümmi Kemal Köyü bunlardan birisidir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi köy isimlerinden bazıları Türk-Oğuz boylarının isimlerini taşımaktadır.

Köylülerin temel geçim kaynakları tarım, hayvancılık ve ormancılığa dayanmaktadır. Bolu'da toprakların büyük bir kısmında tahıl ekimi yapıyordu. Bunun yanında sicilde elma armut, ahlat ve ceviz bahçelerinden de bahsedilmektedir. Bölgede ormanlık arazilerin çok olması sebebiyle tarım arazisi azdır. Ancak sicilimizde ormancılıkla ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Günümüzde köylülerin maktada dedikleri bıçkı hissesinden, imamlık ücreti karşılığı olarak alacağı 14 araba odundan ve iki vakıf arasında geçen kereste borcundan bahsedilmektedir.

Bolu'da köy halkının başka bir geçim kaynağı hayvancılıktır. Sicilimizde sadece büyükbaş hayvanlar geçmektedir. Küçükbaş ve kümes hayvancılığında hiç bahsedilmemiştir. Hayvancılığa bağlı olarak yaylacılık oldukça yaygındır. Defterde birçok köyün yaylasından bahsedilmektedir. Köylüler yayla zamanı yaylaya çıkar hayvanlarını orada otlatırlardı. Mahkeme kayıtlarında kayıp mal olarak birçok dava

geçmektedir. Bu davaların çoğunluğunu, yaylada hayvanını kaybeden sonra başka birisinin sürüsünde bulan kişilerin başvuruları oluşturur.

Sicilimizde adı geçen şahısların unvan ve lakaplarından hareketle Bolu'da sosyal tabakalaşma konusunda o dönemin özellikleri görülmeye çalışılmış ve bazı unvan ve lakapların ve aile isimlerinin hala günümüzde yaşadığı tespit edilmiştir.

Bolu ormanlık arazilere sahip olduğundan evler ahşaptır. Evler genellikle tek veya çift katlıdır. Tek katlı evler üç veya dört odalı, çift katlı evler ise dört, beş veya altı odalıdır. Odalardan hariç abdesthane, memşa, ambar, sofa, nerdban ve avlu gibi müştemilattan da bahsedilmektedir. Ayrıca evlerin altında veya çevresinde sığır ahır, samanhan ve buğday ambarı bulunmaktadır. Evler genellikle bir bahçe içerisine yapılmıştır ve etrafında bostan bulunmaktadır.

Sicilde geçen ev, giyim, ziynet ve süs eşyalarını terekelerden ve nikahta kadına verilen mehirlerden tespit ederek listeler şeklinde verilmiştir. Ev eşyalarına baktığımızda o dönemdeki Bolu halkının sade bir hayat sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Evlerin iç döşemesinde halı yerine kilim daha çok tercih edilmiştir. Temizlik eşyalarına bakarak beden temizliğine dikkat edildiğini görüyoruz.

Sicilde Bolu'daki aile düzeni hakkında da bazı veriler saptanmış, evliliğin ön adımı olan nişan, evlenme ve boşanma mevzuları yer almıştır.

Evlenme akdinin İslam hukukundaki karşılığı nikahtır. Sicilimizde nikahla ilgili bilgiler verilmiştir. Nikâhlar, nâib huzurunda şahitlerin hazır bulunmasıyla ve mehir belirlenerek yapılmıştır. Mehirler, erkeklerin ekonomik durumlarına göre farklılık arz etmektedir. Ayrıca defterde 5 yerde çok eşliliğe rastlanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Osmanlı ailesinde sanıldığı gibi çok eşlilik yaygın değildir. Deftere yansıyan boşanma olayı 10 adettir. Bunların 4'ü erkeğin boşanmasıyla, 4'ü karşılıklı rıza ile boşanmayla, 2'si ise adli boşanmayla olmuştur. İslam hukukunda sanılanın aksine kadın, bazı şartlar öne sürerek eşinden boşanmak için mahkemeye başvurabilir yahut da mehir ve nafakasından vazgeçerek karşılıklı rıza ile boşanabilirdi.

Mirasla ilgili davalara baktığımızda tereke kayıtları karşımıza çıkmaktadır. Tereke kayıtları ekonomik refahı, şahısların ekonomik durumlarını ve sosyal yapısını göstermesi bakımından önemlidir. Sicildeki erkeklerin terekeleri kadınların terekelerinden daha fazladır. Miras paylaşımıyla ilgili olarak da miras, genellikle mûrisin eşi, çocukları, anne, babası ve kardeşleri arasında paylaştırılmıştır.

Defterde ceza hukuku kapsamına giren 2 hırsızlık 2’de gasp olayı bulunmaktadır. İncelediğimiz dönem 2 yılı kapsamaktadır. Bu iki yıl içerisinde hırsızlık ve gasp olaylarının az olması Bolu’da güvenli bir ortamın olduğunu göstermektedir.

Sicilimizde 219 adet dava bulunup bu davalar 15 başlık altında toplanmaktadır. Bu davaların çoğunluğunu verâset, alacak-borç, kayıp mal, vekâlet, nafaka, kefâlet ve tereke kayıtları oluşturmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

A. Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle*, Hikmet Yayınları, İstanbul 1978.

Abdülaziz Bayındır, “Osmanlı’da Yargının İşleyişi”, *Yeni Türkiye Yay.*, Sayı 31, Ocak-Şubat 2000, s. 667-685.

-----, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Külliyyatı*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fak.Yay., Diyarbakır 1986.

-----, *Şer’iyye Sicilleri, Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1988.

Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları”, *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, s. 17-31.

Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 1986.

Ali Aktan, “XVII: Yüzyıl Başlarında, Kadı Sicillerine Göre Kayseri’de Evlenme ve Boşanmaya İlişkin Uygulamalar”, *IV. Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Erciyes Üniversitesi Tarih Araştırmaları Merkezi Yay., Kayseri 2003, s. 21-40.

Ali Haydar Kutlu, *1973 İl Yıllığı*, Haz. Erkan Tüzün, Bolu 1973.

-----, *Bolu Tarihine Kısa Bir Bakış*, Halk Eğitim Merkezi, Bolu 1964.

Ali Sevim, *Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Yay., Ankara 1993.

Bekir Deniz, “Osmanlı Dönemi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Suma)”, *Osmanlı*, II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 395-409.

Besim Darkot, “Bolu”, *İA*, II, MEB Yay., Eskişehir 1997.

C. Üçok -A. Mumcu -G. Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş Yay., Ankara 1999.

Cengiz Orhonlu, “Bolu”, *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 276-278.

Dursun Bayraktar, *Şer‘îye Sicillerine Göre Tanzimat’ın İlk Yıllarında Bolu (1838-1850)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.

Ekrem Kesmen, *Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Bolu 1986*, Bolu Valiliği ve Bolu Ticaret ve Sanayi Odası, Bolu 1986.

Ekrem Tak, *Diplomatik Bilimi Bakımından XVI- XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Tanımlaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

Enver Konukçu, “Bolu ve Fatihleri”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, AİBÜ Basımevi, Bolu 1998, s. 1-6.

-----, “İlkçağdan Cumhuriyete Bolu”, *Cumhuriyetin 70. yılında Bolu*, Bolu Gazeteciler Cemiyeti, Bolu 1988, s. 7-24.

-----, “Köroğlu’nun Yaşadığı Asırda Bolu’nun Siyasi Durumu (XVI-XVII. Yüzyıllar)”, *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1983.

-----, “Küçük Asya’ya Göre Bolu”, *Çele Dergisi*, Bolu 1965, s. 25-28.

-----, *1998 İl Yıllığı Bolu Valiliği*, Plaka Matbaacılık, Ankara 1998.

Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, I-VIII, TTK Yay., Ankara 1988.

Erhan Afyoncu, “Defterhâne”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, s. 100-104.

Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdâb-ı Osmâniyye*, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.

- Fahrettin Atar**, “Kadı”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 66-69.
- , “Muhâlea”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 399-402.
- , “Nikah”, *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s. 112-117.
- Firuzan Kınal**, “İlk Çağlarda Bolu”, *Çele Dergisi*, Sayı 4, 1963, 2-13.
- Halil Aydınalp**, *Gerede’de Dini Hayat*, Gerede Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2012.
- H. İbrahim Acar**, “Talâk”, *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 496-500.
- Halil Cin- Ahmet Akgündüz**, *Türk- İslam Hukuk Tarihi*, I-II, Timaş Yay., İstanbul 1990.
- Halil Cin**, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay. Konya 1988.
- Halil İnalçık**, “Mahkeme”, *İA*, VII, MEB Yayınları, Eskişehir 1997.
- , “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (DTCFD), Ankara 1943, s. 89-96.
- , *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezen, YKY, İstanbul 2003.
- , *Osmanlı’da Devlet Hukuk Adâlet*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.
- Hasan T. Fendoğlu**, *Osmanlı’da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı Osmanlı Teşkilâtı*, Yeni Türkiye Yay., VI, Ankara 1999, s. 453-459.
- Hayrettin Karaman**, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, I-III, Ensar Neşriyat, İstanbul 1985.
- Hayri Erten**, *Konya Şer’iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, T.C.Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.

Hülya Taş, *Ankara'nın Bütüncül Tarihine Katkı: XVIII. Yüzyılda Ankara*, TTK Yay., Ankara 2006.

İşıl Yurtışığı, *979 Numaralı Bolu Şer'ıyye Sicilinin XIX. Yüzyıl Bolu Tarihine Katkıları (H. 1295-1296/ M. 1878- 1879)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2009.

İbn Batuta, *İbn Batuta Seyahatnamesi*, Çev. A. Sait Aykut, I-II, YKY, İstanbul 2000.

İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1995.

İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Turhan Kitabevi, Ankara 1994.

-----, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yay., İstanbul 2001.

-----, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, TTK Yay., Ankara 2000.

-----, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yay., İstanbul 1985.

İlhan Şahin, "Nahiye", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 306-308.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I-IV, TTK Yay., Ankara 1998.

M. Emin Yolalıcı, *XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, T.T.K. Yay., Ankara 1998.

M. Zekâi Konrapa, *Bolu Tarihi*, Bolu Vilâyet Matbaası, Bolu 1960.

M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1993.

Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kardelen Kitabevi, Isparta 1999.

Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Enderun Yay., İstanbul 1982.

Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yay., Ankara 1997.

Mustafa Oğuz, *Hüccetlerin Diplomatik Yönden Tahlili (XVII. Yüzyıl)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1988.

Mustafa Zeki Terzi, “Samsun Şer‘îyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Osmanlı Toplum Hayatı, Müslim- Gayrimüslüm İlişkileri”, *Osmanlı*, IV, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 298-303.

Mücteba İlgürel, “Şer‘îyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *İ. Ü. E. F. Tarih Dergisi*, XXVIII-XXIX, İstanbul 1975, s. 123-166.

Nâsi Aslan, *İslam Yargılama Hukukunda “Şühûdü'l-Hal” Jüri Osmanlı Devri Uygulaması*, Beyan Yay., İstanbul 1999.

Nurcan Abacı, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.

Orhan Türkdöğan, *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, Dede Korkut Yay., İstanbul 1977.

Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. İrşad Yay., İstanbul 1985.

Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın sonlarında Bursa*, TTK Yay., Ankara 2006.

Remzi Oğuz Arık, “Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor” *Bellekten*, VIII, Sayı 30, 1986, s. 343-349.

Rıfat Özdemir, “Tokat'ta Ailenin Sosyo- Ekonomik Yapısı (1771- 1810)”, *Bellekten*, LIV, Sayı 211, 1990, s. 993-1052.

Rüknü Özkök, “Bolu Tarihi”, *Bolu İl Yıllığı 1967*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968, s. 159-202.

Sadiye Tutsak, “Tereke Kayıtlarına Göre Uşak'ta Sosyal Hayat”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 151, 2004, s. 105-126.

Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri*, OSAV Yay., İstanbul 1995.

Suraiya Faroghi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002.

Şemsettin Sami, *Kamus-i Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.

Tuncer Baykara, “Kaza”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 119-120.

Yılmaz Kurt, *Osmanlıca Dersleri*, Akçağ Basım ve Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara 1997.

Yusuf Halaçoğlu, *XIV- XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, TTK Yay., Ankara 1996.

Yücel Özkaya, “Koroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti”, *Koroğlu Semineri Bildirileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1983, s. 67-70.

-----, “XIX. Yüzyılda Bolu'nun İdari ve Ekonomik Durumuna Genel Bir Bakış”, *Bolu'da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu*, AİBÜ Basımevi, Bolu 1998, s. 7-12.

Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.

Zeynel Özlü, “Terekeler Işığında Göynük'te Konutlarda Mekân Düzenlemesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 163, 2006, s. 103-142.